

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

Чернушка Іван Гаврилович

УДК : 271.2

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
АДВЕНТИЗМУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Науковий керівник :
доктор філософських наук, професор
Докаш Віталій Іванович

Рівне – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ АДВЕНТИЗМ ЯК ПРЕДМЕТ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ.....	10
1.1. Методологічні засади сучасного релігієзнавчого вивчення адвентизму.....	10
1.2. Джерельна база дослідження.....	24
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. СОЦІОРЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ АСД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	37
2.1. Інституалізація адвентизму в Україні.....	37
2.2. Теологія місії адвентизму в контексті світових дискусій сучасного протестантського місіонерського богослов'я.....	65
2.3. Єдність місіонерської та соціальної діяльності Церкви АСД в Україні на початку ХХІ століття.....	82
Висновки до розділу 2.....	112
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АДВЕНТИЗМУ.....	116
3.1. Співробітництво Церкви АСД із державною та суспільством в умовах сьогодення (2013–2015).....	116
3.2. Сучасна полеміка щодо гендерної політики Церкви АСД та її можливі наслідки.....	130
3.3. Перспективи місіонерської діяльності Церкви АСД в українському суспільстві ХХІ століття.....	143
Висновки до розділу 3.....	149
ВИСНОВКИ.....	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	157

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В Україні відбувається становлення нового формату відносин між церквами, громадянським суспільством і державою як трьома самостійними інституціями. Цей тип відносин можна назвати «партнерським» або «коопераційним». Українське суспільство запозичує дедалі більшу кількість елементів державно-церковного і суспільно-церковного партнерства за взірцем більшості європейських країн, зберігаючи високі стандарти релігійної свободи. Зазначені процеси, що пришвидшилися останніми роками, гостро поставили питання не лише про готовність держави та суспільства розвивати тісну співпрацю з церквами, а й стали викликом для українських церков. Наскільки церкви готові не на словах, а й на практиці бути надійним партнером для українських держави та громадянського суспільства? Особливо актуальним це питання є відносно протестантських церков, які найбільш активно ратували за впровадження партнерської моделі відносин релігійних організацій із державою та суспільством.

Значну частку релігійної мережі України становлять протестантські громади, що складають третину загальної кількості. Протестантські об'єднання є членами Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій та вважаються найбільш динамічним релігійним напрямком, що займає активну громадянську позицію. Водночас їхня соціальна діяльність та позитивний вплив на суспільство у часи історичних випробувань сьогодення не вповні висвітлені в роботах вітчизняних релігієзнавців. Окреслена ситуація підтверджує необхідність проведення такого дослідження, де на прикладі окремої протестантської деномінації було б розглянуто комплексний спектр релігієзнавчих питань, і у першу чергу – форми її включення у соціальний простір та легітимізації моральних цінностей.

Український адвентизм переживає оновлення форм власного місіонерського і соціального служіння, що пов'язано із розповсюдженням ідеалів «інтегративного благовістя» та впровадженням проектів комплексної місіонерсько-місійної роботи в сучасних умовах. Відповідні теорії та практики дозволяють українському протестантизму протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам, детермінованим релятивізмом доби постмодерну, з дискусіями навколо гендерного питання та з соціальними кризами останніх років.

Релігієзнавчий аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку українського адвентизму в зв'язку з новими методами місіонерської та соціальної діяльності є гостро актуальним як для розуміння теперішніх процесів, так і для прогнозування перспектив українського адвентизму та вітчизняного протестантизму загалом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося у межах комплексної науково-дослідної роботи кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету «Співвідношення релігійного і національного: контекст історії і культури українського народу» (реєстраційний номер 014U000085).

Головну проблему дисертаційного дослідження становить формування об'єктивної філософсько-релігієзнавчої оцінки діяльності Церкви АСД в українському суспільстві, яка базується на комплексному теоретичному та фактографічному аналізі сучасного стану й основних тенденцій розвитку Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні, що, у свою чергу, буде сприяти міжконфесійній злагоді в суспільстві.

Мета дисертації полягає у здійсненні комплексного філософсько-релігієзнавчого дослідження сучасного стану та основних тенденцій розвитку Церкви АСД в Україні у контексті її взаємодії з державою та суспільством.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких взаємопов'язаних **завдань**:

– обґрунтувати теоретико-методологічну базу філософсько-релігієзнавчого дослідження сучасного українського адвентизму,

використовуючи досвід аналізу трансформацій протестантизму XX – XXI століть у вітчизняній та зарубіжній науковій і теологічній літературі, зокрема, дослідити різновиди протестантської теології та практики, виділити особливості пізньомодерного і постмодерного типів місіонерської діяльності в Україні та світі;

– охарактеризувати погляди українських адвентистів на їх місце в соціальному просторі у зв’язку із історичними трансформаціями початку XXI століття та розкрити практичний внесок Церкви АСД у формування українського суспільства, розвиток партнерських церковно-державних і церковно-суспільних відносин;

– здійснити комплексне дослідження форм місіонерства та соціального служіння Церкви АСД в Україні у відповідності до викликів сьогодення;

– проаналізувати хід та результати теологічних дискусій, які виникли у сучасному адвентизмі в Україні та були привнесені ззовні;

– визначити особливості соціально значущої діяльності української адвентистської спільноти в умовах війни на Сході України.

Об’єктом дослідження є сучасний етап історичного розвитку Церкви АСД в Україні (1991 – 2015).

Предметом дослідження є основні тенденції розвитку адвентизму в Україні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження слугували розвідки вітчизняних релігієзнавців, зокрема І. Богачевської, В. Бондаренка, В. Докаша, В. Єленського, А. Колодного, В. Лубського, П. Сауха, Є. Харьковщенка, М. Черенкова, Ю. Чорноморця, Л. Шугаєвої, П. Яроцького.

Дисертація виконана на основі принципів світоглядного плюралізму, позаконфесійності, історизму, системності. Методологічною основою дисертаційної роботи є системний підхід та релігієзнавчий аналіз, що дають можливість надати цілісне бачення місця і ролі Церкви АСД у поліконфесійному українському суспільстві. Під час роботи над дослідженням використані загальнонаукові та філософські методи: аналізу і синтезу (при

опрацюванні теоретичних джерел та літератури), типологізації (при вивченні процесу виникнення і розвитку місіонерської діяльності, формування організаційної структури Церкви АСД, з одного боку, та систематизації спеціалізованих відділів цієї релігійної організації – з другого), а також синхронний (при проведенні порівняльної характеристики позицій дивізіонів Церкви АСД щодо жіночого рукопокладення), статистичний (при аналізі розвитку релігійної мережі), хронологічний (при аналізі еволюційних форм адвентизму в період його становлення).

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Соціальна, місіонерська і місійна діяльність Церкви АСД в Україні постає єдиним комплексом, що функціонує згідно із парадигмами пізньомодерного протестантизму.

Наукова новизна конкретизується такими положеннями, які виносяться на захист:

Уперше:

– доведено переважно пізньомодерний характер теорій та практик адвентистського місіонерського служіння і соціальної роботи. Ідеали «інтегрованого благовістя», єдності місіонерської та соціальної роботи, які характерні для сучасного адвентизму і завойовують свою прихильність серед вірних Церкви АСД в Україні, є актуальними та ефективними у модерному суспільстві, постають дієвою альтернативою релятивізму та постмодернізації церковних теорій та практик, відрізняють український адвентизм на тлі інших конфесій;

– виявлено, що Церква АСД бере активну участь у становленні партнерських відносин церков і держави, церков і суспільства, але при цьому адвентисти принципово відстоюють автономію церкви від зовнішніх впливів. Доведено, що в сучасній Україні дедалі більшого значення набувають позацерковні форми діяльності Церкви АСД, пов'язані з місіонерською та місійною практикою, які розвиваються відповідно до новітньої «діалогічної» парадигми місіонерського служіння;

– доведено, що місіонерська і соціальна діяльність українських адвентистів, яка здійснюється у суворій відповідності до соціальної доктрини

та внутрішніх настанов Церкви АСД, має тенденцію доповнення бюрократичних підходів інституалізованої релігійності самоорганізацією вірних за подобою громадянського суспільства. Розвиток капеланського і волонтерського руху сьогодні обумовлює оновлення місійної та місіонерської діяльності Церкви АСД в Україні. Особливе значення для розвитку українського адвентизму в умовах постмайданної України має діяльність адвентистського агенства допомоги і розвитку (ADRA) та капеланської служби і місії «Східний янгол».

Уточнено:

– теза про те, що суспільно значуща діяльність української адвентистської спільноти в умовах війни на Сході України полягає у комплексному місіонерсько-місійному служінні, яке містить в собі три обов’язкові елементи: 1) психологічну підтримку постраждалих; 2) відновлення середовища проживання; 3) забезпечення матеріальних потреб населення звільнених територій.

Набуло подальшого розвитку:

– положення про те, що негативне ставлення українських адвентистів та Євро-Азіатського дивізіону загалом до можливості висвяти жінок не може бути змінено у ході загально-адвентистського обговорення цього питання.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що вперше значний масив внутрішнього дискурсу Церкви АСД в Україні став предметом аналізу для практичного релігієзнавства. Актуалізація й аналіз внутрішніх дискусій, тенденцій розвитку, трансформаційних форм місіонерського і соціального служіння дозволили зрозуміти динаміку розвитку Церкви АСД в Україні й окреслити її перспективи.

Матеріали, теоретичні положення і висновки дисертації можуть бути використані у релігієзнавчому аналізі розвитку зарубіжного й українського протестантизму, дослідженнях філософії релігії, політологічних працях із проблем взаємовідносин держави і церкви, при підготовці спеціальних і узагальнених наукових праць з історії релігії.

Практичне значення роботи. Матеріали комплексного філософсько-релігійнознавчого аналізу стану і тенденцій розвитку сучасного українського адвентизму можуть бути використані для низки спецкурсів із філософії, релігійнознавства, культурології, політології та соціології, а також рекомендацій державним та громадським організаціям, які займаються соціальною роботою.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені автором у повідомленнях та доповідях на науково-теоретичних семінарах і засіданнях кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету, на низці міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, зокрема: Міжнародній науковій конференції «Гуманітарно-наукове знання : становлення парадигми» (Чернівці; 2011); I Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Історико-філософські читання молодих учених» (Суми; 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Духовно-моральне виховання молодого покоління. Вітчизняний і зарубіжний досвід» (Острог; 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Українська регіоніка у контексті діалогу культур : теоретичний та практичний виміри» (Київ; 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософія як культурна політика сучасності» (Острог; 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціокультурні виміри релігійних процесів у світі та в Україні» (Чернівці; 2013); Міжнародній науковій конференції «Гуманітарно-наукове знання : становлення парадигми» (Чернівці; 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Філософія і релігія у просторі сучасної культури» (Київ; 2014); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Релігійні фактори у контексті суспільних і світоглядних трансформацій» (Острог; 2014); IV Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне; 2014); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Церква і держава : форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства» (Чернівці; 2014); Міжнародній науково-практичній конференції

«Освіта і життєвий світ особистості: європейський досвід і українські реалії» (Чернівці; 2015).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 7 публікаціях: 5 статтях, 4 з яких надруковано у фахових виданнях, 1 – у міжнародному журналі та 2 тезах у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертаційного дослідження зумовлена специфікою об'єкта аналізу та логікою його дослідження, що впливає із поставленої мети і розв'язання визначених завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (що містять 8 підрозділів), висновків і списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, з них 156 – основного тексту. Список використаних джерел та літератури містить 277 найменувань.

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ АДВЕНТИЗМ ЯК ПРЕДМЕТ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

1.1. Методологічні засади сучасного релігієзнавчого вивчення адвентизму

Метою даного підрозділу є теоретичне обґрунтування методологічної бази філософсько-релігієзнавчого аналізу сучасного українського адвентизму в межах релігієзнавчого дослідження, виходячи з досвіду аналізу трансформацій протестантизму XX–XXI століть у вітчизняній та зарубіжній науковій і теологічній літературі.

Сучасне релігієзнавство, зокрема, українське, все більше зосереджує увагу на трансформаціях протестантизму, які відбуваються сьогодні завдяки утвердженню нової епохи в історії людства та християнства – постмодерну. Нові тенденції, характерні для постмодернізму, проявляються у ряді протестантських організацій у тенденціях релятивізму, нового лібералізму, різкій зміні ідентичності. Інші протестантські церкви і об'єднання реагують на постмодерн і характерний для цієї епохи релятивізм намаганнями зберегти традицію через розвиток фундаменталізму. Останній варіант вибирають усе менше навіть консервативних церков. Частіше ті, хто не бажають піддаватися духу релятивізму і займати позиції лібералізму, стають прихильниками обмеженої модернізації, і діють так, ніби людство і церкви об'єктивно усе ще існують у добу пізнього модерну.

Видатний сучасний теолог та дослідник історії християнської думки Г. Кюнг пояснює різницю парадигм між церквами доби постмодернізму і церквами, які діють в межах стереотипів пізнього модерну, наступним чином. «Постмодерні» церкви переконані у неможливості формувати та нав'язувати систематичні доктрини, сповідують пріоритет практики і досвіду відносно теорії та догматичного богослов'я. За Г. Кюнгом, християнином вважається

той, хто дає загальну згоду на визнання існування Бога та власну належність до релігійної спільноти, а особистий теоретичний світогляд вірного може бути дуже далеким від норм традиційного віровчення.

У методах проповіді та місіонерства ставка робиться на загальний процес залучення до релігійного життя під час неформального діалогу церкви та світу, в якому вірні свідчать про власний досвід та його переваги. Церкви «пізнього модерну» переконані у необхідності систематичного віросповідання, існування твердих норм теорії та практики. Ці норми можуть модернізуватися, але не релятивізуватися [107, с. 260–401; 135, с. 200–220]. Залучення нових вірних до церков мислиться як справа, що вимагає нових технологій проповіді та місіонерства, які можуть бути чудодійним засобом для розвитку християнства.

Норми теорії та практики релігійного життя і проповіді співвідносять не лише із Біблією, а і з досвідом спільноти, який відіграє ту роль, яка в науках відводиться експерименту. Пізньопротестантські спільноти, до яких належить адвентизм, коливаються між пізньомодерним і постмодерним стилем життя і проповіді як між двома парадигмами. Зсув парадигми відбувається поступово, і релігієзнавство має об'єктивно ставитися як до тих, хто перейшов на позиції постмодерного мислення і практики, так і до тих, хто залишається на позиціях пізнього модерну [100, с. 29–30].

Українські релігієзнавці Ю. Чорноморець та Г. Христокін відзначають, що для трьох періодів розвитку християнських теорій та практик характерними є різні гносеологічні установки та онтологічні картини. Домодерна теологія має космоцентричний характер, Бог мислиться як пізнаваний переважно через пізнання об'єктивного світу. Надприродне одкровення добудовує і прояснює ту систему знань, які створені космоцентричною метафізикою у добу патристики та епоху схоластики. Модерна теологія від М. Лютера до Ф. Шлейєрмахера і від Ф. Шлейєрмахера до Р. Бульмана критерієм релігійної істини виставляє акти суб'єкта: віру, інтуїтивні, екзистенційні переживання, причетність трансцендентному тощо. Бог у межах цієї теології – предмет суб'єктивних переживань особистості, яка прагне до абсолютно достовірного досвіду.

Теологія доби постмодерну вважає, що істина про Бога може проявитися лише під час діалогу, в якому беруть участь вірні церкви, які свідчать про певні події та історії, в яких вони бачать вираз власної віри, досвіду, думок. Також і Бог виступає як співбесідник, який звертається до церкви як інтерсуб'єктивної комунікативної спільноти. Ніяке знання про Бога вже не може бути об'єктивно чи суб'єктивно достовірним, оскільки і інші члени спільноти, і Бог «вносять поправки і додатки» до розуміння Бога суб'єктом або спільнотою. Три різновиди теології та практики повторюють в основному три парадигми у розвитку філософії, виділені К.-О. Апелем та Ю. Габермасом – об'єктивну, суб'єктивну та інтерсуб'єктивну філософії. При цьому, елементи більш пізніх парадигм частково були притаманними попереднім етапам розвитку, що особливо видно на прикладі теології.

Адже вже у середньовіччі, при пануванні домодерної парадигми, існувало активне звернення до суб'єктивного містичного досвіду та підкреслювалась важливість соборного мислення і комунікативної згоди. Але це були лише окремі натяки на те, що у майбутньому стане панівним і центральним у наступних парадигмах. Так, при всій напруженій внутрішній роботі самоаналізу у Августина, не можна сказати, що у «Сповіді» зображено релігійний шлях модерного суб'єкту. «Сповідь», при усьому психологізмі Августина, про який вдало зазначав С. С. Аверинцев, усе-таки є духовними вправами метафізика-неоплатоніка, а модерний суб'єкт як релігійний тип даний лише у писаннях М. Лютера, Б. Паскаля, Ф. Шлеєрмахера, С. Кіркегора, К. Барта і Р. Бульмана. «Соборний розум» середньовічної церкви не знає, за деякими виключеннями, визнання за іншим учасником теологічного діалогу пріоритету у відкритті істини, не знає резервування місця для висловлювань нових учасників, не знає взагалі ідеї принципово відкритого віросповідування, теоретизування, етичного і містичного практикування себе та спільноти [263, с. 110–124, 186–200].

Вивчення особливостей трансформацій усіх різновидів протестантизму на сьогоdnішньому етапі розвитку особливо важливе в умовах України. Адже у

цілому український протестантизм залишається більш консервативним, і процеси модернізації усіх різновидів протестантизму в Україні мають власні специфічні риси. При цьому необхідним є більш чітке і пристосоване до українського контексту розрізнення між трансформаціями у напрямку переходу до постмодерної парадигми і трансформаціями теорії та практики у межах парадигми пізнього модерну. Перший різновид трансформацій системно описують А. Колодний [100] і А. Денисенко [54], другий – П. Яроцький [270; 274, с. 256–270] та М. Черенков [254].

Релігієзнавчий опис трансформацій релігійних теорій та практик у межах пізнього модерну спирається на протиставлення модерного і традиційного. При цьому сучасний стан справ розуміється як історична кульмінація процесів модернізації, яку іноді називають ультрамодерном. Модернізація релігії, яка за своєю природою мислиться як світогляд і інститут домодерного типу, пов'язується із намаганнями пристосуватися до нової дійсності. Такі процеси розглядаються як закономірні. Однак, навіть найбільше пристосування не рятує від секуляризації, яка є загальним наслідком всякої суспільної модернізації.

Цікаво, що релігієзнавці іноді приймають постмодерне невизнання існування абсолютних істин в області релігії з боку теологів як знак поглиблення модерної тенденції торжества секуляризму. Зазначимо, що постмодерний релятивізм все-таки відрізняється від модерного лібералізму. Також і постмодерна відкритість християнства є відмінною від модерної відкритості. В умовах модерну «відкритість» християнина була виявом свободи творчо діяти у різних контекстах, в часи постмодерну «відкритість» є способом сказати «так» тим тенденціям, які є прийнятними для християнина, виходячи з його суб'єктивних бажань. Таким чином, відкритість модерного християнства – активна і місіонерська, відкритість постмодерного християнства – пасивна і діалогічна. Характерно, що у добу постмодерну активний місіонер мислить себе як пасивний інструмент у руках Бога і всю відповідальність за місію перекладає на самого Бога [155, с. 45; 156, с. 54; 160, с. 60–240; 34, с. 20–54; 25, с. 74; 30, с. 124–130].

Модерне християнство є переважно ліберальним і відкритим, суб'єктивним та інтуїтивним, а не релятивістичним та пасивним. Модерне християнство шукає опори у принципах, які можна верифікувати, у досвіді, який видається достовірним, у віровченні, яке можна зафіксувати як нормативне. Постмодерне християнство такого роду намагання вважає утопічними, пропонуючи «слабкі концепції істини». Істиною у добу постмодерну виступає те, що подобається, що приваблює, що є цікавим. Претензії на доказовість вважаються пізньомодерністичним фундаменталізмом, приреченим на поразку. Головна особливість християнства вбачається у наративності, тобто у тому, що вірні та спільноти усвідомлюють себе через основоположні історії, переважно біблійні. Категорично заперечується раціоналізація та формалізація цих історій і тих свідчень про істину, цінності, досвід, світогляд, які несуть ці історії [160, с. 60–124].

А. Колодний у своїй ґрунтовній теоретико-методологічній праці, яка аналізує премодерн, модерн і постмодерн як три етапи розвитку християнської релігії і теології, підкреслює, що для постмодерного християнства характерні: 1) «розмивання самої ідеї Бога»; 2) довільний вибір системи віровчення, падіння значення теорій взагалі; 3) еkleктика у теорії, цінностях, практиках; 4) визнання легітимності різних теорій та практик як однаково цінних та істинних; 5) погляд на релігію як засіб особистої самореалізації; 6) розмивання кордону між культовим поклонінням і секулярною діяльністю; 7) традиція та родина перестають самовідтворюватися; 8) релігійна етика замінюється на етикет; 9) віруючі перманентно змінюють власну конфесійну або спільнотну належність; 10) екуменічне християнство замінює конфесійне [100, с. 17–19].

Ставлення до постмодерного християнства з боку релігієзнавства повинно бути об'єктивним. Не все, що є більш пізнім за походженням, є більш правильним чи прогресивним. Тому особисто ми сумніваємося у життєздатності постмодерністичних практик і теорій, які нав'язують ряд християнських церков. Усе, що є позитивного у постмодерному християнстві – наприклад, повернення до наративності світогляду – можливе у межах

пізньомодерної парадигми. Так, адвентизм як явище пізнього модерну з самого початку носив яскраво виражений наративний характер, оскільки «Велика боротьба» та інші книги Е. Вайт задавали наративне розуміння християнства як норму. Так само, адвентизму не потрібно пристосовуватися до міста у часи постмодерну та постіндустріальної цивілізації, оскільки відповідні ідеї були зображені у концепції християнізованого міста-вулика [246].

Ч. Тейлор як філософ релігії та релігієзнавець цілком вірно підмічає головну рису християнина доби модерну: намагання втілити християнство у всьому своєму житті всерйоз. Звичайно, такі зусилля могли вести і до розчарувань та криз, породжували розділення життя на світське секуляризоване і особисте релігійне. Але ця серйозність, особливо притаманна М. Лютеру, Ж. Кальвіну, а також засновникам течій пізнього протестантизму – є кращим варіантом стратегії мислення та діяльності, ніж постмодерне «чекання» та «гра» [219, с. 56–80].

Як правильно підкреслює сучасний український філософ та християнський теолог А. Баумейстер, не можна вбачати у всякому несприйнятті постмодерну фундаменталізм чи намагання воскресити домодерний тип християнства, фідеїзм чи тоталітарний раціоналізм. Навпаки, раціональність та фідеїзм пізнього модерну, культивовані сучасними християнами, скоріше є засобом захисту гідності розуму та віри, засобом збереження особистості як людини та християнина, способом захисту соціальності світську та церковну від деструкції та фрустрації [11, с. 304–342]. Ці думки А. Баумейстера цілком виражають і стратегію адвентизму, яка часто не усвідомлюється як власне пізньомодерна. Якраз завданням нашого дослідження і буде дослідити ідентичність українського адвентизму як пізньомодерного різновиду християнської спільноти, що протистоїть викликам доби постмодерну і відмовляється переходити на позиції релятивізму і постмодернізму.

При всій нашій критичності до постмодерного християнства не можемо не помітити, що між постмодерними і пізньомодерними типами християнської теорії та практики існує певна спадковість. На це існує кілька загальних причин.

Перш за все, варто відмітити, що весь модерн, як і постмодерн, критерієм істини оголошував де-факто людську суб'єктивність. Звичайно, в часи модерну ця суб'єктивність могла бути раціональною, емпіричною, трансцендентальною, фідеїстичною, особистісною, спільотною, цілісною, тощо. В часи постмодерну ця суб'єктивність є «ураженою», комунікативною, поліваріативною, ризомною тощо. Але при всіх змінах розуміння суб'єктивності довіра до власного суб'єктивного досвіду все ще залишається важливою рисою антропологічного типу теології, спільною для модерну і постмодерну.

Модерна претензія на істинність суб'єктивного досвіду (особливо у випадку його універсалізації) в часи постмодерну змінюється претензією на значимість суб'єктивної гадки, бажання, пориву, які стають інтегральними частинами досвіду. Таким чином, у досвіді як загальному явищі суб'єкт перестає виокремлювати той досвід, який може бути універсалізований за допомогою раціональних процедур та бути критерієм істини, а приймає весь досвід, якщо він є особисто значимим (особливо якщо досвід є «дорефлексивним», «безпосереднім», «інтуїтивним» тощо) [30, с. 62–88].

Другою важливою лінією спадкоємності між пізньомодерним і постмодерним типами християнських теорій та практик є наративний характер релігійності. В епоху постмодерну вірні провадять індивідуальну та колективну самоідентифікації за допомогою великих історій, головними героями яких є Бог, Христос, церква, сучасна спільнота та вірні. Ототожнення власних історій спасіння із описаними у Біблії передують усім іншим актам самоідентифікації [160, с. 102–106].

Свідчення про власний досвід у вигляді історій стає важливішим за віросповідальну систему. Такого роду явище можна назвати лінгвістичним поворотом у християнських теоріях та практиках. Але такий поворот готувався у пізньому протестантизмі від самого його виникнення.

Яскравим прикладом наративності є адвентизм, у якому загальнохристиянський наратив було пропущено крізь герменевтичну призму наративу Елен Вайт. Зображена у її книзі «Велика боротьба» [236] мета-історія

ставала тим широким контекстом і наративним світом, що всередині себе поєднував біблійну історію та сучасні події. При чому, деякі з останніх подій були реальними, а деякі – лише розповідями про події у духовному світі, що відображалися у земній історії, впливали на неї, змінювали історію християнства, людства.

Як метанаратив «Велика боротьба» зображує радикальне протистояння добра і зла, відповідає на головні світоглядні питання, зображає ідеал позитивного героя, сповіщає про кінцеву долю світу та шляхи перемоги добра, зображає етапи спасіння та настання нової реальності – царства Божого. Кожен адвентист покликаний співвідносити власний шлях духовного розвитку не лише із біблійним наративом, а і з метанаративом «Великої боротьби» [246, с. 23–27].

Аналіз теології модерну має бути оновленим, якщо наративність теорії та практики характерні не лише для постмодерного, а і для модерного християнства, а це дійсно так згідно із дослідженнями сучасних теологів взагалі та теологів-посмодерністів зокрема.

Якщо підійти до теології модерну з точки зору наратології, то панівним наративом у модерному християнстві взагалі та протестантизмі зокрема буде уявлення про спасіння людини як таке, що здійснюється у полі особистого релігійного досвіду [160, с. 88–90; 107, с. 209–307].

Висока оцінка релігійного досвіду у модерній теології, особливо ліберальній, зазнала принципової критики К. Барта. Застосовуючи наративну методологію до вивчення Біблії, У. Брюггеман помітив, що у часи кризи панівного наративу релігійна спільнота продукує альтернативні наративи [24, с. 50–78]. Очевидно, що запропонований у межах пізньомодерного протестантизму фундаменталізм – це повноцінний альтернативний наратив до панівного у тогочасному протестантизмі ліберального християнства.

У фундаменталізмі не можна бачити позачасову вірність основам християнства, хоч на це і претендували засновники фундаменталізму. Сама побудова вивчення Біблії за взірцем того, як фізико-математичні науки

вивчають матеріальний світ – це вияв модерного типу мислення [54, с. 156–160; 213, с. 16–44].

Адвентизм із самого початку власного виникнення намагався утвердитися як наратив, що вільний від обмеженостей ліберального і консервативного богослов'я. Повернення до Біблії відбувалося не заради перевідкриття взірцевого релігійного досвіду і не заради віднайдення текстуальних підтверджень на користь фундаменталістичних доктрин. Специфіка адвентистського повернення до Біблії у тому, що це нове входження у цілісний наративний світ Писання.

Драматичне зображення священної історії від її початку до майбутнього кінця у творі Е. Вайт «Велика боротьба» стало тим фокусом, який дозволив наново зрозуміти і саму Біблію, і релігійний досвід, і конкретні текстуальні твердження. Свобода адвентистської герменевтики від «партійності» дозволяє їй і сьогодні бути актуальною взагалі та як джерело для місіонерських концептів зокрема. При цьому загальний контекст у часи постмодернізму радикально змінюється, і не лише у світському середовищі, а і в області власне християнського богослов'я [30, с. 124–130].

Класики українського релігієзнавства відзначали, що для релігії характерним є виділення двох полюсів – ліберального і консервативного. Спеціальний аналіз закономірності постійного існування цих двох течій в теології як двох форм пристосування до потреб віруючих у позиціонуванні релігійної організації у відносинах із світом здійснив Б. Лобовик [117, с. 106–130, 180–224]. На думку Б. Лобовика релігії взагалі, і християнству зокрема вкрай важливо мати у власній теології як ліберальний, так і консервативний «полюс» заради збереження та постійного відновлення власної привабливості.

Сьогодні ситуація в теорії та практиці християнства значно ускладнилася. Не можна вважати, що постмодерна теологія та практика сьогодні втілюють полюс лібералізму, а пізньомодерна теологія та практика автоматично стають консервативними, відносячись до «вчорашнього дня християнства». По-перше,

сама постмодерна теологія та практика намагається вийти за межі поділів на лібералізм та консерватизм.

У теорії та практиці постмодерних церков наслідується і міксується все, що сподобалося теоретикам чи практикакам. Тому можемо спостерігати ліберальне відстоювання свободи поруч із пошуками оновлення релігійного досвіду у архаїчних чи традиційних формах поклоніння. У теології постмодерну виділилися постлібералізм [215, с. 45–58] та постконсерватизм [215, с. 58–63] як дві головні течії думки. Обидві роблять наголос на «пост» і сходяться у основних теоретичних постулатах і практичних принципах.

Як пише український дослідник протестантизму доби постмодерну Р. Соловій, для постлібералізму характерним є заперечення ролі суб'єкта як джерела релігійної істини чи посередника, що передає істину від Бога. Суб'єкт не може досягти істини через тлумачення Біблії за допомогою розуму чи досвіду. Спільноти та їх практики визначають досвід християн. Наративи визначають раціональність вірних. Включеність вірних та спільнот до загального біблійного наративу створює причетність та задає межі для варіативного мислення.

Зокрема, Р. Соловій так характеризує загальний принцип постлібералізму: «Для наративного богослов'я спільнота є базовою одиницею людського існування. Розповіді створюють спільноти, а спільноти виступають творцями розповідей в процесі безперервної взаємодії. Релігійні спільноти передають розповіді та традицію їх інтерпретації та додають до них нові розповіді. Розповіді, що склалися в рамках спільнот, відображають ті принципи інтерпретації, якими вона користується для розуміння свого нинішнього досвіду. Розповіді виступають засобами самопізнання, але, крім того, спонукають до дії, оскільки вони впливають на емоції і мотиви сильніше, ніж концептуальні твердження.

Відповідно, Біблія розглядається як розповідь про взаємодії Бога з його народом. Це не означає, що Біблія не містить претензій на пропозиційну істину, однак головною метою Писання вважається не докладне систематичне

богослов'я, а запис відносин між Богом і Його народом і того, яким чином ми могли б продовжувати цю історію» [215, с. 53].

Входження теперішніх вірних до простору священної історії можливе, оскільки церковна спільнота ототожнює себе із церквою, зображеною у Апокаліпсисі Івана Богослова. Церква, яка бореться, сповідує істину практикою і вірністю Богові. Церква, яка не теоретизує і не захоплюється містичними чи суб'єктивними переживаннями. Церква, яка мислить себе у якості «учнів Христа». Бути подібним до апостолів, мати їх чесноти і характер, дотримуватися завіту з Богом – важливо. Теоретичні тонкощі та складні віросповідні документи втрачають власну значимість. Соціальна практика церкви важливіша за соціальні доктрини. Спонтанна місіонерська дія більш істинна, ніж проектне мислення. Усі описані риси постлібералізму наглядно доводять, що між модерним лібералізмом і постмодерним постлібералізмом існує не просто велика різниця, а принциповий світоглядний розрив [215, с. 46–58].

Згідно із класифікацією Р. Соловія, для постконсерватизму характерне вчення про вирішальне значення духовного досвіду спільноти [215, с. 58–60]. Але цей духовний досвід не можна приватизувати, раціоналізувати, формалізувати. Він даний у спільноті та для спільноти, актуалізується під час поклоніння та практичної діяльності. Спільнота стає місцем духовного досвіду божественного життя у плині історичного часу настільки, наскільки вона стає відображенням життя спільноти Трійці.

Етична самопожертва егоїзмом заради любові до ближнього, дана спочатку як літургійний жест прийняття іншого у його іншості, стає потім нормою практичного соціального життя. Така думка постконсерваторів заперечує необхідність фундаменталізму з його теоретичними принципами та ціннісного консерватизму. Спільнота, яка сама уособлює наратив, втягує у власне життя та формує особистість «за своїм образом і подобою» [215, с. 59–60; 245, с. 134–150; 213, с. 140–160]. Очевидно, постлібералізм та постконсерватизм намагаються вирішити проблеми адаптації християнства до постмодерної доби, запропонувавши для конфесій як основний рецепт більш

розмиту ідентичність, яка не викликала б негативної реакції у вірних та потенційних прихильників.

Водночас, розмита ідентичність не передбачає повної безпринципності. Вірність теоретичним пунктам віросповідання замінюється вірністю цінностям та практикам, вірністю спільноті та її етосу. При цьому постконсерватизм пропонує більш структуровану ідентичність, і взагалі є більш близьким до пізньомодерної релігійності.

Постлібералізм більше відкритий до майбутнього, і взагалі пропонує як норму відкриту ідентичність, «відкрите християнство». Постлібералізм і постконсерватизм спільно протистоять крайньому лібералізму, який повністю розмиває християнську ідентичність аж до стану різомі, а християнські практики перетворює на різновид гри. Яким би не був такий крайній лібералізм – пізньомодерним чи постмодерним, він критикується як «язичництво у християнстві», звеличення людини замість звеличення Бога [30, с. 44–56; 215, с. 220–244]. У межах пізньомодерного типу християнства виділення консервативної та ліберальної тенденцій зберігає власне значення.

Однак, пізньомодерні прогресивні теологи відчують себе консерваторами порівняно із постмодерністами. Звідси, виникає таке явище, як консерватизм вчення і новаторство у формах проповіді – що характерне, наприклад, для сучасної католицької церкви. Для пізньомодерного типу християнства сьогодні характерна тенденція до технологізації процесів проповіді та служіння. У цій технологізації проявляється надія не лише на раціональність, а і на досвід, який вже накопичений релігійними спільнотами

На нашу думку, теорії та практики адвентизму, особливо – українського, є яскравим прикладом пізньомодерного християнства. У нашому дослідженні ця теза буде обґрунтовуватися на конкретному тематичному матеріалі, із застосуванням новітніх матеріалів щодо стану справ всередині українського адвентизму. Водночас, неможливо жити у постмодерному світі і бути повністю вільним від його впливу.

Деякі тенденції доби постмодернізму знаходять своє відображення у дискусіях всередині адвентизму. Особливо це стосується дискусії щодо жіночого священства [2; 36; 163]. Разом із тим, підвищення ролі жінки у релігійній спільноті почалося в адвентизмі з самого початку його виникнення, і тому нам необхідно дослідити відповідну проблематику для об'єктивної оцінки з точки зору сучасної релігієзнавчої науки [39, с. 49–52, 63–66].

Як би сильно не наближався адвентизм до відкритості сучасному світові, він не може прийняти принципово важливі для постмодерного богослов'я принципи: можливість вічного спасіння для усіх християн і навіть не християн; наголос на можливості помилок у Біблії і фактичне введення пріоритету авторитету спільноти і особистості (постлібералізм) чи традиції і досвіду (постконсерватизм) перед біблійним вченням. Так само, і характерне для постмодерного християнства повне розмивання межі між релігійним і нерелігійним – неприйнятне для адвентизму [100, с. 18–24]. Але це лише попередні зауваження, які мають на меті пояснити нашу гіпотезу: при всій відкритості до сучасного світу та при всіх трансформаціях адвентизм розвивається як пізньомодерне християнство, що знаходить своє відображення у практичному житті українського адвентизму.

У той же час для світового адвентизму характерною є внутрішня боротьба між пізньомодерним і постмодерним типом християнства. Зокрема, постмодерністичною за власним типом і формами виразу є аргументація на користь жіночого священства, більшої відкритості до світу. В Україні навіть у місіонерській та соціальній роботі, як об'єктивно найбільш відкритих до світу, не спостерігаємо переходу до постмодерного типу християнства, хоча окремі елементи постмодерних практик знаходять своє застосування. Але такі елементи використовуються лише настільки, наскільки вони є корисними і не порушують загального стилю адвентизму, не несуть загрози цілісності віровчення та способу життя адвентистів, не суперечать моральним цінностям та практичним принципам соціальної доктрини адвентизму. Це дозволяє нам висунути гіпотезу про те, що ряд практик є спільними для християнства

пізньомодерного і постмодерного типів при активності християн у постмодерному середовищі. Такого роду практики умовно можна назвати рисою відкритого християнства, яке, при активній взаємодії із світом, відмовляється втрачати власну ідентичність. Але оскільки відповідні практики органічно розвивають способи церковного життя та активності вірних, сформовані у пізньомодерний період, ми їх відносимо саме до типологічних ознак сучасного адвентизму як різновиду пізньомодерного християнства [100, с. 5–33; 215, с. 124–166].

Український релігієзнавець О. Косянчук намагався довести, що «відкритість до світу» у адвентизмі розпочинається із 53-го всесвітнього з'їзду адвентистів [103, с. 647]. Ця модернізаційна тенденція розглядалася як певна відмова від попередньої установки на ізоляцію від світу. Аналогічні тенденції до відкритості український дослідник відмічає у вітчизняному адвентизмі [103, с. 651]. На нашу думку, потенціал відкритості до світу був наявний в адвентизмі з самого початку його існування завдяки установкам на трансформацію міст через місіонерську та соціальну діяльність, через «санітарну реформу» та пропаганду здорового способу життя.

Така відкритість суперечила есхатологічним установкам, і закладала певне напруження між есхатологічним ідеалом соціальної пасивності та практичним ідеалом служіння суспільству.

На початку XXI століття у вітчизняному пізньому протестантизмі протистояння між лібералізмом та консерватизмом, на думку українських релігієзнавців, почало набути форм протистояння між західною та місцевою моделями розвитку церков. Зокрема, таку тезу аргументовано доводив П. Яроцький [274, с. 161–162]. Однак, таке протиставлення нехарактерне для адвентизму: український адвентизм уникає розколу на ліберальних прозахідних та консервативних місцевих вірних, зберігає єдність із світовим адвентизмом. Певні напруження виникли лише останнім часом у зв'язку із дискусіями навколо можливої посвяти жінок і ці суперечності будуть нами проаналізовані окремо у підрозділі 3.3.

Слід зазначити, що сучасні теологи намагаються говорити про кінець епохи постмодерну і постмодернізму як в культурі взагалі, так і в християнстві зокрема [256, с. 23–27]. Однак, жодних об'єктивних даних про те, що християнська теологія та християнство розпочинають існувати в умовах «пост-постмодерну» не існує [100, с. 30], і тому власний теологічний аналіз ми обмежуємо класифікацією типів християнського світогляду за А. Колодним: «премодерн» (традиція) – «модерн» – «постмодерн».

Таким чином, у нашому дослідженні ми будемо спиратися на методологію аналізу сучасного християнського світогляду запропоновану А. Колодним, уникаючи про цьому оціночних суджень, і не ставлячи «постмодерні тенденції» як «більш прогресивні» вище за «пізньомодерні». На це є дві причини. По-перше, самі теологи у постмодерних тенденціях бачать частіше кризове явище, ніж історично закономірну стадію розвитку християнства. По-друге, позитивні та негативні, конструктивні та деструктивні тенденції можна і потрібно віднаходити як у постмодерному, так і у модерному християнстві.

Уникаючи оціночних узагальнень, слід здійснювати конкретних аналіз сучасного стану та перспектив українського адвентизму, усвідомлюючи що парадигмальна класифікація є лише ефективним релігієзнавчим інструментарієм, а не ідеологічною схемою. Оскільки парадигмальний аналіз був ефективним при релігієзнавчому і теологічному розгляді розвитку католицьких і православних теологій, при аналізі тенденцій сучасного християнства, ми маємо обґрунтовані надії, що він буде ефективним і у нашому дисертаційному дослідженні.

1.2. Джерельна база дослідження

У нашому дисертаційному дослідженні були використані дві основні групи джерел. До першої належать документи Церкви АСД та методичні рекомендації з різних видів церковної діяльності, актуальні для України. До

другої групи джерел належать дослідження, у яких розпочато вивчення сучасного стану українського адвентизму в його історичні динаміці.

Особливістю нашого дисертаційного дослідження є концентрація уваги на документах Церкви АСД – віровчительних документах, соціальній доктрині, офіційних рішеннях, відозвах, зверненнях, методичних матеріалах із усіх видів церковної діяльності, новітніх рекомендаціях місіонерам, внутрішніх звітах ЦАСД в Україні. Саме аналіз документів, що містять значні масиви фактів щодо вже здійсненого адвентистами і конкретних проектів, які втілюються сьогодні, дозволяє створити об'єктивну картину діяльності українських адвентистів і зрозуміти перспективи їх розвитку.

Огляд даного пункту джерельної бази дослідження необхідно розпочати з аналізу «Основ соціальної доктрини Церкви АСД», які було видруковано в книзі, що має назву «Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні» у 2004 році [144].

В даній книзі поглиблено розглянуті головні доктринальні домінанти Церкви АСД у взаємовідносинах: Церква ↔ людина ↔ сім'я, Природа ↔ Церкви, Церква ↔ людина, Церква ↔ сім'я, Церква ↔ суспільство. Окремий підрозділ в соціальній доктрині присвячено темі «Людина у сучасному суспільстві» [144, с. 30–33], доволі повно розглянуто питання про особисту та суспільну мораль [144, с. 33–36], проаналізовано принципи суспільного устрою [144, с. 36–41], описано і пояснено відношення Церкви до суспільно-політичного життя [144, с. 41–45].

Окремий розділ присвячено взаємовідносинам між Церквою і державою, де акцентується увага на законослухняності громадян, а також профілактиці та виправленні правопорушень [144, с. 49–63].

В соціальній доктрині Церкви АСД, зокрема, дуже докладно описано відношення Адвентистів сьомого дня до військової служби, що є вельми актуальним в наш час [144, с. 63].

У розділі «Християнська етика та світське право», у свою чергу, укладачами «Основ...» дуже докладно розглянуто питання про свободу совісті і

толерантність, богословські засади християнської етики, природу та функції світського права [144, с. 64–72].

Далі в документі приділяється велика увага проблемам культури [144, с. 73–90], а саме розглядаються питання толерантності в контексті релігійного та соціального життя, докладно описується розуміння культури на основі Біблії та бачення проблем сучасної культури з позиції Церкви АСД. Дуже важливим питанням для нашої наукової розвідки є позиція Церкви АСД, описана в «Основах...», щодо питання про співвідношення науки і релігії, про їх пізнавальну та моральну цінність [144, с. 77–82].

Відношення Адвентистів сьогомого дня до проблем сім'ї, школи та Церкви в освітньому процесі також докладно окреслено в «Основах...» [144, с. 82–90], як і ставлення віруючих даної Церкви до проблем сучасної економіки та християнських цінностей [144, с. 91–102].

Дуже важливим аспектом доктринальних основ Церкви АСД є пропаганда здорового способу життя людини й народу. Звідси і велика увага, яка приділяється в документі питанням здоров'я, а саме в параграфах: «Біблія про здоров'я», «Профілактика і терапія», «Значення фізичної культури», «Подолання наркотичних залежностей», «Психічні захворювання та психіатрія» [144, с. 103–109]. Окремо укладачі «Основ...» зупинилися на проблемах біомедичної етики [144, с. 110–116]. Також в «Основах» були окреслені такі питання, як «Церква та екологічні проблеми», «Місце людини в природі», «Духовні корені екологічної кризи» [144, с. 117–124].

Ставлення до єдиного глобалізованого суспільства складає предмет окремого розділу, так само як у католицькій та православній соціальних доктринах [144, с. 125–135]. Зміст пропоновано бачення, однак, специфічно адвентистський, пов'язаний із есхатологічними уявленнями, визначальними для ідентичності ЦАСД.

Через велике теоретичне і практичне значення для адвентистів, у окремих розділах «Основ» розглянуто відношення Церкви АСД до питань екуменізму [144, с. 136–143] та принципи практичного соціального служіння

[144, с. 144–153]. Окремо в нашому дисертаційному дослідженні варто зупинитися на спеціальному збірнику, до якого увійшли офіційні заяви, рекомендації та інші документи [146]. Варто зауважити, що дане видання було підписано до друку майже одночасно з «Основами...», а також змістовно відповідає згаданому виданню.

Проте розвиток Церкви Адвентистів Сьомого Дня впродовж останніх років позначився необхідністю у розробці та публікації офіційних заяв і позицій Церкви з конкретних питань. Представлені у цьому збірнику документи відображають весь спектр нагальних проблем сучасного суспільства, і дають чіткі дороговкази місцевим громадам Церкви АСД для реагування на ці проблеми.

Перелік таких питань виглядає досить змістовним: громадянські права, виступи проти рабства, релігійна свобода, реформа в області здоров'я, керівництво роботою з профілактики алкоголізму та наркотичної залежності, лобіювання антитютюнових законів, освіта, соціальне забезпечення, допомога і розвиток і т. д [146]. Хоча існує звичка характеризувати адвентистів як людей, налаштованих на реформи [121], керівництво Церкви деколи неохоче займало певну радикальну чи ліберальну позицію з суспільно значущих питань. Виняток становили питання релігійної свободи і толерантності. Адвентисти зазвичай підкреслювали думку про те, що зміни в суспільстві краще всього здійснювати за допомогою зміни життя кожного з його членів. Публічні заяви або дії не належали до числа бажаних методів для впливу на рішення суспільних проблем [146, с. 256–257].

Отже, дана книга містить заяви та рекомендації, які пройшли обговорення, затверджені і прийняті керівництвом Церкви, починаючи з 1980 р, а також нещодавні (з 2000 р.) офіційні церковні документи, а саме документи, опубліковані на сесіях Генеральної Конференції, видані Виконавчим та Адміністративним комітетами Генеральної Конференції або офісом президента Генеральної Конференції. Всі представлені в книзі документи розділені на три групи: 1. Офіційні заяви, враховуючи Заяву про місію Церкви Адвентистів

Сьомого Дня. 2. Рекомендації. 3. Інші документи, присвячені проблемам СНІДу, міжцерковним відносинам та «єкуменічному руху». Дане видання Генеральної Конференції на нашу думку є дуже необхідним, адже з розвитком Церкви і зростанням її впливу виникає потреба інформувати суспільство про пропозицію церкви щодо актуальних питань, актуальних для сучасності.

Окремо варто зупинитись на виданні, яке було надруковано спеціально для роз'яснення усіх галузей діяльності Церкви АСД – «Церковному керівництві» [251]. У даному виданні надається докладне роз'яснення засад моделі новозавітної церкви, сучасної форми її організації, визначення церковних організацій, роль церковних установ та докладно описується значення авторитету Церкви в ранньохристиянський період. Далі у «Церковному керівництві» розглядається значущість «Генеральної конференції» як вищого авторитету для всіх служителів Церкви.

Для покращення організаційної системи Церкви АСД в даному збірнику, виданому під патронатом Генеральної конференції, зокрема докладно описані функціональні обов'язки пастора та інших працівників церкви, організація, об'єднання та розпуск громад і груп.

Окремий розділ даного видання присвячено церковним документам та фондам, де ведеться облік церковного членства, детально описується порядок проведення хрещення, повторного хрещення, прийняття в члени церкви на підставі сповідання віри тощо [251, с. 47–63]. У даному посібнику велику увагу приділено питанням та принципам загальної церковної дисципліни, а саме: причинам та процедурі накладення стягнень, вимогам до служителів і організації місцевих громад, а також описані загальні вимоги до їх підготовки [251, с. 65–81]. Окреслено терміни повноважень служителів усіх рівнів: пресвітерів, керівників громад, дияконів, дияконіс, секретаря та скарбника громади, координатора інтересів, а також докладно описана структура, функції та схематична діяльність відділів та інших організацій громади, а саме відділів: дитячого служіння, інформації, освіти, сімейного служіння, здоров'я,

музичного служіння, громадських зв'язків, релігійної свободи, видавничого служіння, Суботньої школи та особистого служіння [251, с. 83–138].

Все більшого значення для адвентизму набуває молодіжне служіння, як і у інших течіях протестантизму. Методологія цього різновиду служіння розробляється доволі активно, і зазвичай українські адвентисти керуються роботою М. Алена «Божественне керівництво або тиск світу?» [6], яка присвячена місіонерській царині молодіжного служіння. Автор дуже докладно аналізує місії молодіжного служіння Церкви адвентистів сьомого дня, систематизуючи його історію від біблійної основи адвентистського молодіжного служіння, тим самим розкриваючи його історичні мотиви та порівнюючи молодіжну місію Церкви АСД з методами та принципами молодіжного служіння в популярних церквах.

Дослідник у своїй праці докладно розглянув діяльність молодіжного відділу відповідно до функціонування Суботньої школи. Далі автор зупиняється на таких засадничих принципах молодіжної місії сьогодення, як розвиток і мета товариств молодих людей Церкви адвентистів сьомого дня, наголошуючи на принципах самостійності окреслених відділів об'єднань.

Наприкінці свого дослідження автор пропонує схему реорганізації та перебудови молодіжного служіння, послуговуючись новими розробками комісії у справах молоді при Генеральній конференції АСД та описує перспективи молодіжного служіння Церкви АСД, роблячи наголос на виокремленні останнього як провідного для майбуття церкви [6, с. 185–216].

Оглянуті документи і книги з методичними рекомендаціями щодо практичної роботи, містять загальні принципи для церковної діяльності адвентистів сьомого дня, задаючи формальні рамки функціонування ЦАСД у світі та Україні. Цей формальний «скелет» сам по собі не функціонував, якби не особливий дух адвентизму, особливий менталітет, що задається творами «вісниць» Е. Вайт.

Особливе значення для сучасного адвентизму мають твори Е. Вайт «Велика боротьба» [236], «Патріархи і пророки», «Бажання віків», «Служіння

зцілення», «Шлях до Христа», «Наочні уроки Христа», «Нагорна проповідь», «Медичне служіння», а також її листи та записи її повчань, зібрані у різного роду збірки. У цих творах Е. Вайт розповідає про боротьбу добра і зла у всесвітньому масштабі, про шляхи перемоги добра у співпраці Бога та його народу, який є «залишком», що його Бог зберігає як найбільшу цінність на землі. Цей народ має особливу місію підготувати всю землю, а особливо – сучасні міста до другого пришествя Христа і встановлення царства Божого. Е. Вайт пропонує цілісну концепцію місіонерства, головною особливістю якої є вчення про «шлях Христа»: місіонер має вчиняти так, як вчиняв у аналогічних випадках Христос [246, с. 54–55].

Сьогодні інтерес до методів Е. Вайт в адвентизмі пов'язаний із новим відкриттям їх оригінальності та актуальності для проповіді у місті початку нового тисячоліття. Повернення до наративів Е. Вайт та методів її праці, здійснюване у контексті сучасного стану американських та європейських міст, надає нової сили та нового змісту для традиційних формальних методів роботи адвентизму, рекомендованих у офіційних документах Церкви АСД.

Відновлення методів Е. Вайт на новому історичному етапі здійснюється шляхом застосування проекту «Вулик». Автори цього проекту Ріко Хілл і Джард Тармоя описали та обґрунтували комплексну програму благовістя в сучасних містах, пристосовану до умов початку XXI століття [246].

Особливе знання для нашого дисертаційного дослідження має джерельна база внутрішніх документів Церкви АСД в Україні з особистого архіву автора [39–45; 86; 151; 164; 177; 178; 214; 218]. Цілий ряд положень цих документів, особливо – річних нарад Української уніонної конференції можна і необхідно проаналізувати у контексті нашого дослідження. При цьому ми з повагою ставилися до принципу невтручання у внутрішні справи Церкви АСД в Україні, використовуючи ці документи з науковою метою.

Огляд книг, статей і дисертаційних досліджень, присвячених українському адвентизму, необхідно розпочати з праці Р. Сітарчука «Огляд сучасних історіографічних досліджень з історії Адвентистів сьомого дня в

Україні» [183], в якій автор систематизував майже весь спектр сучасної історіографії з даної тематики.

У 1995 році вийшла перша ґрунтовна праця В. Любащенко з історії протестантизму в Україні (Любащенко В. І. «Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій». – Львів, 1995) [124], яка стала першим і на той час вичерпним висвітленням досліджуваної проблематики, де авторкою було впорядковано весь спектр достеменного матеріалу про розвиток Церкви АСД в Україні за весь період її існування і до кінця 90-х років минулого століття. Також В. Любащенко аналізує окремі сторони розвитку адвентизму в Україні [128] та дає релігієзнавчий аналіз загальних тенденцій розвитку українського протестантизму [121–123; 125–127].

До загальних праць, які вийшли у пострадянській період та були присвячені вивченню конфесій, що належать до пізнього протестантизму в Україні, в першу чергу, на нашу думку, необхідно віднести «Історію релігії в Україні» – багатотомна праця, видана колективом авторів Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, особливий розділ шостої книги якого був написаний В. Докашем та присвячений адвентизму в Україні [90, с. 248–413].

Зокрема, у даному підрозділі подається широка панорама становлення та організаційне оформлення Церкви АСД в Україні. Так, В. Докашем було висвітлено історію світового адвентистського руху та основні етапи становлення церковної організації Церкви АСД, проаналізовано історичні передумови виникнення адвентизму та роль Е. Вайт в догматичному та організаційному оформленні Церкви АСД. Окремо В. Докашем була виписана організаційна структура та доктринальні принципи віровчення Церкви АСД [90].

Серед найперших робіт, в яких вивчалися безпосередньо вітчизняні адвентисти, виокремимо кандидатську та докторську дисертації В. Докаша [56–60]. Дослідник у кандидатській дисертації в повній мірі розкрив етичну концепцію адвентистського вчення, основні принципи якої у були викладені в «Основах соціальної доктрини Церкви АСД» [57]. У наступному

монографічному дослідженні [59], яке лягло в основу докторської дисертації вченого «Трансформація есхато-хіліастичних концептів протестантської теології» [60], В. Докаш поповнив коло свого наукового пошуку, розглянувши та виокремивши типи адвентистської есхатології.

В 90-ті роки минулого сторіччя були створені кілька дисертаційних досліджень, присвячених Церкві АСД в Україні, одними з яких стали кандидатські дисертації Л. Глинської [38] та А. Московчука [132]. Так, останній аналізує квінтесенцію соціальної значущості соціального служіння Церкви АСД у пострадянській Україні, зазначаючи, що адвентисти, роблячи акцент на моральних цінностях, сприяють духовному піднесенню української нації.

Окремо варто зупинитися на дисертаційному дослідженні І. Вітюк на тему: «Сучасні екологічні проблеми та їх вирішення в християнській есхатології (на матеріалах церкви Адвентистів сьомого дня)», в якій вона розглянула особливості есхатологічної парадигми Церкви АСД у контексті сучасних глобальних екологічних проблем [33].

Як було зазначено Р. Сітарчуком, «вивчення загальної історії адвентизму в Україні є недостатнім», і, як наслідок, виникає невідкладна потреба у більш детальному дослідженні адвентизму на регіональному рівні [183, с. 251]. Так з'являються праці, присвячені дослідженню пізніх протестантських конфесій в окремих регіонах країни. Серед вітчизняних істориків дослідженням історії євангелістів Півдня України займається О. Безносова [12; 13]. В окресленому дослідженні роботі авторка розглядає причини виникнення пізнього протестантства, до яких вона віднесла: економічний чинник; поліетнічність населення Півдня імперії; кризові явища в православній церкві. Зокрема, авторка наводить дані щодо чисельності послідовників адвентизму наприкінці XIX століття у південному регіоні України, зазначаючи, що їх кількість була незначною.

До проблематики розвитку адвентизму в регіонах звертається також І. Опря [141; 139]. У своїй дисертації дослідник аналізує місіонерську,

видавничу та освітню діяльність адвентистів на Правобережній Україні у 1900–1917 роках [140].

Походження, формування і сучасне становище Церкви АСД висвітлюються у роботі А. Григоренка «Есхатологія, мілленаризм, адвентизм» [51], в якій автор окреслює соціальні, релігійні, історичні та культурні передумови виникнення адвентизму, характеризуючи його сутність відповідно до інших християнських деномінацій. Варто зауважити, що це одне з перших монографічних видань на пострадянському просторі, де в повній мірі проаналізовано формування та сучасний стан церкви християн-адвентистів сьогомого дня.

Грунтовні напрацювання з адвентизму належать, зокрема, і Є. Зайцеву, який на часі є ректором Заокського християнського гуманітарно-економічного інституту в Росії та автором багатьох статей [81]. Центральним дослідницьким твором автора вважається монографія «Історія Церкви адвентистів сьогомого дня в Росії» [82]. У згаданій праці автор простежує весь спектр історичних, політичних та культурних чинників появи адвентистського руху в Російській імперії до кінця минулого сторіччя, у тому числі на теренах України.

Також Є. Зайцев аналізує історичний контекст сучасних світоглядних дискусій в адвентизмі [39, с. 106–115], обстоює позицію Євро-Азіатського дивізіону про недопущення порушень догматичних, культурологічних та історичних традицій в регіоні.

Докладна історія Церкви АСД в Україні також була викладена наприкінці 90-х років минулого сторіччя чільними діячами українського адвентизму О. Парасеєм та М. Жукалюком у книзі «Бедная, бросаемая бурей...» [148]. Усебічною з науково-історичної точки зору є спільна праця М. Жукалюка та В. Любашенко [70]. В даній роботі знаних дослідників адвентистського руху розглянуто структурні підрозділи Церкви АСД та їх місіонерська діяльність на межі тисячоліть [70, с. 61–130], міститься виклад соціального вчення [70, с. 131–313].

З робіт, які написані самими адвентистами і присвячені вивченню адвентизму в регіонах, виокремимо книгу адвентистського діяча В. Джулая «Будинок на камені» [55], де автор дуже детально окреслює всю історію адвентистської громади в Полтаві. Відзначимо в даному сегменті джерельної бази також працю адвентистського автора О. Опаріна [137], в якій окреслено головні етапи історії становлення громад адвентистів та наводить біографічні довідки вірних ЦАСД Харкова протягом минулого століття.

Отже, наведені нами джерела можна схарактеризувати як такі, що описують історію адвентизму в Україні та становлення сучасного стану українського адвентизму. В той же час документи адвентизму аналізувалися лише у руслі виявлення світоглядної спрямованості і практичного значення «Основ соціального вчення». На нашу думку, необхідним є комплексний аналіз всіх основних документів Церкви АСД у аспекті їх практичного застосування в Україні, особливо у місіонерській та місійно-соціальній роботі.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз теоретичних і методологічних творів українських релігієзнавців та зарубіжних вчених і теологів дозволив виділити особливості пізньомодерного і постмодерного типів протестантизму взагалі та місіонерської діяльності зокрема.

Для світового адвентизму характерною є внутрішня боротьба між пізньомодерним і постмодерним типом християнства. Зокрема, постмодерністичною за власним типом і формами виразу є аргументація на користь жіночого священства, більшої відкритості до світу.

В Україні навіть у місіонерській та соціальній роботі, як об'єктивно найбільш відкритих до світу, не спостерігаємо переходу до постмодерного типу християнства, хоча окремі елементи постмодерних практик знаходять своє застосування. Але такі елементи використовуються лише настільки, наскільки

вони є корисними і не порушують загального стилю адвентизму, не несуть загрози цілісності віровченню та способу життя адвентистів, не суперечать моральним цінностям та практичним принципам соціальної доктрини адвентизму. Це дозволяє нам висунути гіпотезу про те, що ряд практик є спільними для християнства пізньомодерного і постмодерного типів при активності християн у постмодерному середовищі.

Такого роду практики умовно можна назвати рисою відкритого християнства, яке, при активній взаємодії із світом, відмовляється втрачати власну ідентичність. Але оскільки відповідні практики органічно розвивають способи церковного життя та активності вірних, сформовані у пізньомодерний період, ми їх відносимо саме до типологічних ознак сучасного адвентизму як різновиду пізньомодерного християнства.

Нашою попередньою гіпотезою є теза про переважно пізньомодерний характер теорій та практик адвентистського місіонерського служіння і соціальної роботи. Ми вважаємо, що ідеали «інтегрованого благовістя», єдності місіонерської та соціальної роботи, які характерні для сучасного адвентизму і завойовують свою прихильність в Церкві АСД в Україні, є актуальними та ефективними у модерному суспільстві, є дієвою альтернативою до релятивізму та постмодернізації церковних теорій та практик, вигідно відрізняють український адвентизм на фоні інших конфесій.

Саме актуалізація ідеалів єдності місіонерської та місійної роботи може надати українському адвентизму «другого дихання», і тому на особливий аналіз заслуговують інституційні, теоретичні та практичні основи «інтегрованого благовістя» в українських умовах.

За умов демократизації українського суспільства набуває особливої актуальності вивчення конфесіології релігії. Об'єктивною підставою для усвідомлення важливості протестантської складової релігійної мапи України служить наявність, поряд із домінуючим віросповіданням, як то православ'я та греко-католицизм, тієї чи іншої релігійної організації, що за чисельністю не є домінуючою, як-то Церква АСД.

Якщо загальні характеристики Церкви АСД у певній мірі окреслені в працях сучасних дослідників-релігієзнавців, де авторами в певній мірі розкриті історичні етапи розвитку даної конфесії, однак, багато аспектів даної проблематики залишилось поза увагою вітчизняних науковців. Сучасний стан та перспективи розвитку Церкви АСД в Україні потребують комплексного аналізу з позицій філософсько-релігієзнавчої методології.

Особливостями сучасного моменту є радикальні зміни місіонерської парадигми та зміни соціальних умов в Україні, які вимагають реагування Церкви АСД. Відповідна реакція відображена у різного роду внутрішніх документах, які, однак, не проаналізовані у дослідницькій літературі.

Зміни у місіонерській та соціальній діяльності Церкви АСД в Україні тісно пов'язані із інституційним розвитком церкви, який буде проаналізований у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. СОЦІОРЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ АСД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

2.1. Інституалізація адвентизму в Україні та світі

Адвентизм (від лат. *adventus* – пришествя) – один з релігійних напрямів пізнього протестантизму, який виник у 30-ті роки XIX століття на території Сполучених Штатів Америки, ґрунтуючись на базових ідеях баптистського проповідника Вільяма Міллера (1782–1849) [175, с. 10]. Представники церкви АСД переконані, що адвентистська віра передбачена пророцтвами про організацію «церкви залишку», яка, у свою чергу, візьме на себе особливу місію – спасіння людства. Варто зауважити, що появі означеного руху передували певні події. Так, пророчими передумовами, на яких базується адвентистський рух, називають «ознаки останнього часу», які викладені у новозавітних пророцтвах (Мт. 24, Мк. 13, Лк. 21, Апокаліпсис).

Окрім пророчих передбачень виникнення адвентистського руху, богослови Церкви АСД виокремлюють певні об'єктивні історичні фактори, які, на їх думку, обумовлюють становлення та розвиток адвентизму на початку XIX століття, а саме:

- низку політичних чинників, до яких, у свою чергу, увійшли наполеонівські війни та буржуазно-демократичні західноєвропейські революції;
- деякі економічні фактори, такі як стрімкий розвиток капіталізму та промислова революція, а також певні соціальні аспекти: боротьба за відміну рабства та рівні права у Сполучених Штатах, виникнення руху за здоровий спосіб життя та перші спроби реформ у сфері освіти.

Проте, на нашу думку, найсуттєвішими причинами виникнення адвентизму необхідно вважати тогочасне проникнення у методологію богословської науки принципу вільного дослідження, розвиток ідеї хіліазму,

а також розповсюдження спіритичних практик та розвідки В. Міллера [58, с. 248–249].

Варто зауважити, що дослідження В. Міллера богослови Церкви АСД вважають найважливішим у створенні доктринальних основ адвентистського віровчення, адже саме аналіз біблійних есхатологічних процесів та відповідні висновки, зроблені автором, стали початком адвентистського руху. Водночас, теологія В. Міллера в сучасному адвентизмі існує як така, що була переосмислена поколінням послідовників цього «пророка», які й заснували власне Церкви АСД.

Аналіз адвентистської літератури дозволяє умовно виділити у даному релігійному русі два основних періоди, а саме:

– «початковий», який тривав 13 років (1831 – 1843 рр.) та відповідно був пов'язаний з проповіддю В. Міллера про друге пришествя Христа, який, за розрахунками проповідника, мав припасти на період між 21 березня 1843 р. та 21 березня 1844 р. Тут варто наголосити, що есхатологічні розвідки В. Міллера, у свою чергу, підтримали керівники багатьох християнських деномінацій, а міллеристів, або тих, хто очікував другого пришествя Христа, сучасники стали називали «адвентистами». Відтак, даний етап став руйнівним для руху, оскільки пророцтво про друге пришествя Христа не справдилось.

– «заклучний» період адвентистського руху збігається з другою хвилею кризового етапу в міллеризмі та обіймає лише один рік (1844 р.), коли після додаткового аналізу пророцтв із 8 і 9 глав книги Даниїла було, відповідно, призначено наступну дату пришествя Христа – 22 жовтня 1844 року. Окреслений період називають «часом великого розчарування», оскільки пророцтво знову не здійснилося [90, с. 248–251].

Пізніше богословами Церкви АСД було опубліковано спростування міллерівських підрахунків та зроблено висновок, що другий прихід Христа дійсно відбувся, але в не земне, а в небесне святилище, а відповідно до пророцтв книги пророка Даниїла («2300 вечорів і ранків, і тоді святилище очиститься» Міллер порівняв із земними роками, Дан. 8:14). Його нове

служіння розпочалося в церемоніальний день очищення – вівторок 22 жовтня 1844 р., яке відбулося після закінчення пророчого періоду (2300 років). Сучасні адвентисти, у свою чергу, переконані, що Христос невидимо прийшов у небесне святилище та розпочав власний «Слідчий суд», який передусь Його другому приходу (Дан. 7) [131, с. 70–71].

Після «великого розчарування» послідовники Міллера розділились на декілька течій. Тут необхідно зауважити, що деякі представники адвентистського руху відмовилися від доктринального положення «очікувань» другого пришествя Христа, а деякі взагалі зріклися християнства. Слід зауважити, що значна частина прихильників Міллера (приблизно 40 тис.) продовжувала вірити у безпомилковість пророкованого пришествя Христа та вважати, що він постане та очистить Церкву та Землю. Так, у квітні 1846 р. у м. Олбані, штат Нью-Йорк, дана релігійна деномінація, яка мала назву «Християнська церква пришествя» (чи «Адвентистська християнська церква») [131, с. 121–122] реорганізується у конференцію (союз церков) та продовжує переносити дату другого пришествя Христа ще декілька десятиліть.

Тут варто наголосити на великій кількості окремих релігійних деномінацій, які в той період вийшли з адвентистського руху, але й досі не припинили свого існування, а саме: адвентисти першого дня, євангельські адвентисти, адвентисти-християни, Церква Божа, адвентисти сьомого дня. Відтак, останній напрям переріс у Всесвітню Церкву адвентистів сьомого дня (АСД), яка сьогодні є найчисельнішою та найвпливовішою у порівнянні з іншими відгалуженими гілками адвентистського руху.

Велику роль в організаційно-догматичному оформленні Церкви АСД відіграла Елен Гасмон Вайт (Гармон) (1827–1915 рр.), яка й до сьогодні має в церкві особливий статус – «вісниці» (за деякими світськими джерелами – «пророчиці»), адже адвентисти вважають, що праці Е. Вайт є «малим світлом», яке веде до «великого світла» [131, с. 383–384].

Оформлення громади адвентистів сьомого дня у самодостатню релігійну організацію необхідно датувати 1844–1845 роками, а остаточне формулювання

назви «Церкви АСД» до 1863 року. У ці часи відбулося остаточне оформлення головних напрямів адвентизму, організаційне форматування яких також припадає на 60-ті роки XIX ст.

У 1840 році було організовано Церкву «Християн Пришестя» з центром у Бостоні, а у 1858 р. під назвою «Американська асоціація тисячолітнього царства» завершило своє оформлення провідне відгалуження міллеризму, яке пізніше отримало назву «Євангельські адвентисти». Керівникам вищезгаданих груп адвентистських громад на території Сполучених Штатів Америки 21 травня 1863 р. у м. Батл-Крік було запропоновано створити єдину організацію під назвою «Церква адвентистів сьомого дня», а делегатами від усіх американських конференцій (союзів) було прийнято Конституцію про створення виконавчого органу Церкви АСД – Генеральної Конференції [131, с. 211–214, 237–250, 310].

Інституалізація адвентизму в Україні має свою організаційну специфіку. Вітчизняні дослідники адвентизму М. Жукалюк та В. Любашенко становлення Церкви АСД в Україні поділяють на шість основних періодів, а саме:

Перший період охоплює 1876–1886 рр., коли адвентистське вчення поширюється на південних територіях.

Другий період – кінець XIX ст. – початок XX ст. (до 1917 р.): продовжується подальше поширення руху та виникають перші адвентистські громади, закладаються організаційні основи деномінації.

Третій період – 1917–1928 рр. відбувається процес становлення церковної структури та створення перших національних союзів.

Четвертий період припадає на 1929–1979 рр. і характеризується жорсткою політикою комуністичної партії та радянського режиму відносно протестантських, в тому числі і адвентистських церков.

П'ятий період – 1980–1990 рр. був значно кращим у житті Церкви, оскільки був створений Всесоюзний центр Церкви АСД як складова структури Всесвітньої організації та розпочинається співробітництво з її виконавчим органом – Генеральною Конференцією Адвентистів сьомого дня (ГК АСД).

Шостий період був найбільш продуктивним у розвитку Церкви, він припадає на здобуття Україною незалежності у 1991 р., коли утворюється самостійний орган АСД – Українська Унійна Конференція АСД (УУК ЦАСД), що відкриває нові можливості для розвитку релігійної мережі та матеріальної бази Церкви у зв'язку із формуванням нового демократичного законодавства «Про свободу совісті та релігійні організації» [70, с. 29–30].

Перша адвентистська громада відповідно до кордонів сучасної української держави була сформована у м. Бердубулат Таврійської губернії в Криму (нині селище Привільне) з 19-ти членів у 1886 р. за старим стилем [113, с. 60].

У 1888 р. в селищі Жарнівка поблизу м. Дубно на Рівненщині було організовано першу групу адвентистів [113, с. 283].

У Києві та Євпаторії перші громади було сформовано у 1903 р. [90, с. 287], які, у свою чергу, структурно входили до Північно-Західного регіону російського регіонального поля [90, с. 290–298].

Варто підкреслити, що не слід пов'язувати час виникнення адвентизму на теренах України з організацією перших адвентистських громад, які були створені іноземними місіонерами, адже такі знані дослідники адвентизму А. Парасей та М. Жукалюк витоки адвентизму пов'язують саме з діяльністю вітчизняних місіонерів, а саме Теофіла Бабієнка та Михайла Чеховського [70, с. 10–33; 90, с. 281–283].

Достатньо динамічно розвивалася мережа адвентистських громад в Україні перед Першою світовою війною, коли вона входила до Південноросійської конференції. Згідно тогочасних статистичних даних найбільшими громадами на 1910 р., були: Севастопольська (62 чл.), Євпаторійська (39 чл.), Яковська (38 чл.), Одеська (30 чл.), тоді як Хортицька, Олександрівська та Бендерська нараховували по 25 членів.

Необхідно зауважити про інтернаціональний характер низки громад Західно-Російського поля, до якого належали Рівне, Олексіївка, Березняки, Вербне, Кліщин, Юленівка, які склалися з українців, росіян та поляків.

Проте найбільш жваво на той час розвивалася мережа густонаселеного Малоросійського поля у Кіщенцях (116 чл.), Києві (38 чл.), Рідкодубах (54 чл.), Богуславі (46 чл.), Русалівці (43 чл.), Харкові (32 чл.), Дженгелівці (26 чл.), які відігравали провідну роль у євангелізації півдня Російської імперії [90, с. 290].

Можна стверджувати, що адвентистська мережа на території сучасної України в своїй основі організаційно сформувалась на початку XX ст. з 1900 по 1917 рр. У цей же час були закладені й інституційні основи Церкви АСД.

Варто підкреслити, що достатньо суперечливим був так званий третій період розвитку адвентизму в Україні (1917–1928 рр.), який на початку свого становлення зазнав впливу лібералізму Лютневої революції 1917 р., та більшовицьких репресій кінця 20-х років. Проте дані фактори не мали суттєвого впливу на динамічність розвитку мережі адвентистських громад, адже у 1925 р., згідно тогочасних статистичних даних, Західноукраїнський союз нараховував 196 громад, чисельність яких на той час складалася з 4453 вірних, яким послуговували 39 пасторів [90, с. 295].

У 1926 році Всеукраїнський республіканський союз АСД вже мав 8 регіональних об'єднань, а саме: Середньодніпровське, Чорноморське, Подільське, Волинське, Азовське, Нижньодніпровське, Верхньодніпровське та Київський район, які нараховували 4876 віруючих та 46 служителів [90, с. 297]. Тут необхідно підкреслити, що Всеукраїнський союз АСД у згаданий період часу був найбільшим за кількістю громад (37,86 % відносно загальної кількості громад на території СРСР) та за чисельністю віруючих (38,40 %) [90, с. 298].

Якщо кінець 20-х років минулого сторіччя для Церкви АСД був достатньо продуктивним, то вже у 1928 р. для адвентистської Церкви розпочалися нові випробування, а саме: діяльність, проведення організаційних заходів та релігійних практик останньої були призупинені. Більшість уповноважених регіональних керівників Церкви АСД, яких у 30-ті роки в СРСР нараховувалось вже 17 чоловік, було проголошено «ворогами народу» та засуджено на різні строки ув'язнення з відбуванням покарання у «сталінських»

таборах. Для прикладу, у Києві за період 1938–1939 рр. було заборонено служіння всіх чотирьох функціонуючих адвентистських громад [90, с. 305].

Після входження Західної України у 1939 р. до складу Радянської України адвентистські громади даного регіону також були зараховані до списку неблагонадійних, а їх лідери були заарештовані та піддані репресіям, як і адвентистські структури Північної Буковини після їх входження до складу СРСР у 1940 р. [90, с. 306].

Четвертий період розвитку Церкви АСД, який приходить на 30–80 роки минулого сторіччя, для адвентистських громад, що функціонували на території Радянської України, варто класифікувати як довготривалий та найскладніший, оскільки на даній території було розпочато «атеїстичний експеримент», який передбачав повну ліквідацію релігійної мережі АСД, що стало початком діяльності Церкви АСД у стані прихованого розвитку та умовах жорстких правових обмежень, що, у свою чергу, вплинуло на пріоритети функціонування церковних громад, які замість активної місіонерської діяльності ставили за мету своєї діяльності збереження існуючої мережі.

Проте саме в «четвертий» період відбувається складний процес інституалізації Церкви АСД, який триває майже 30 років. Тут варто підкреслити, що на протязі даної фази становлення Церкви АСД у керівництві даної структури не було стабільності, адже лідери Адвентистів сьогомого дня вимушені були постійно мігрували з регіону в регіон з метою відродити та втримати релігійну мережу [90, с. 278, 309].

Окремо у даному періоді становлення Церкви АСД варто виокремити 60-ті роки минулого сторіччя, що є характерними для інституціонального аспекту розвитку Церкви, коли крім високої динаміки формування мережі, а також церковного розколу, необхідно виділити численні факти переслідувань, репресій, конфіскацій майна, масові арешти лідерів Церкви, регулярні обшуки молитовних будинків та квартир віруючих, знищення духовної літератури [90, с. 308–309].

Вирішальним для інституалізації Церкви АСД на території колишнього СРСР необхідно вважати п'ятий період (1980–1990 рр.), оскільки перед її керівництвом постав ряд кардинальних завдань, головними з яких були завдання подолати розкол та створити структуру оновленої Церкви АСД, врахувавши національний чинник.

Початком функціонування республіканської (унійної) організації Церкви АСД на території України варто датувати 21 червня 1979 року, коли у молитовному будинку київської громади по вул. Ямській, 70 зібралась група новообраних республіканських проповідників для об'єднання всіх громад у єдине співтовариство [90, с. 311, 321].

Новим поворотним пунктом формальної інституалізації Церкви необхідно вважати IV Всеукраїнський з'їзд, який відбувся 25 серпня 1988 р. де було прийнято проект статуту Церкви АСД в Україні, обрано Республіканську Унійну Раду (13 членів) та розглянуто питання про створення структурних підрозділів. Варто відмітити, що на той час мережа Церкви складалася з 214 громад і груп, з яких було зареєстровано у відповідних органах лише 154 релігійні об'єднання та 152 молитовних будинки, працювало 73 рукопокладених проповідників, 88 помічників з пресвітерським рукопокладенням, а загальна кількість віруючих складала 14152 особи.

У 1989 р. відродженою адвентистською Церквою у Києві було придбано приміщення, де було розташовано канцелярію та першу легальну друкарню видавництва «Джерело життя», що стало початком справжньої структурної розбудови Церкви.

У липні 1990 р. на черговій сесії Генеральної Конференції АСД у м. Індіанаполіс (США) було створено 11-й «Радянський» (зараз «Євро-Азіатський») дивізіон та, відповідно, в офіційних документах Генеральної Конференції було зазначено, що «з цього часу Церква АСД в Україні перестає бути асоціацією адвентистських громад і визнається як Українська Унійна Конференція АСД» [90, с. 334].

Особливо важливим для Церкви АСД вважається 1991 рік, який став початком шостого етапу розвитку адвентистської релігійної організації. Рік отримання Україною незалежності характерний ще й тим, що адвентисти, як і решта протестантських течій, отримали можливість вільно провадити місіонерську діяльність та брати участь в суспільно-культурному житті країни, до того ж на даний період припали важливі події в подальшому становленні: відбулося розширення місцевих конференцій з шести до восьми та проведення звітно-виборних з'їздів з подальшим оновленням керівництва конференцій в обласних об'єднаннях [70, с. 124].

У 90-ті роки минулого сторіччя Церква АСД дуже зростає кількісно, так лише за один 1992 р. адвентистські громади збільшилися на 2 тис. вірних [90, с. 338]. Водночас продовжується робота по розбудові організаційної структури Церкви, результатом якої стало проведення 28 липня 1992 р. I-ої Всеукраїнської конференції медичних працівників, яка стала початком роботи відділу «здоров'я та утримання» та створення на II-ій Всеукраїнській конференції медпрацівників Адвентистської медичної асоціації України (АМАУ), яке відбулось 12 січня 1993 року [90, с. 339].

Окремою історичною віхою в історії інституційного становлення Церкви АСД став V Всеукраїнський з'їзд, який відбувся 8 вересня 1993 року. Він став символічним початком п'ятирічного періоду (1993–1998 рр.) роботи унійної організації та підведенням перших підсумків буття Церкви у демократичному суспільстві. Варто підкреслити, що вперше на з'їзді українських адвентистів був присутній президент Євро-Азіатського дивізіону ГК АСД Тед Вільсон. Український уніон на час з'їзду налічував у своєму складі 363 громади, до яких входило 31 400 осіб. Українські адвентисти мали на той час шість конференцій, а саме: Східну, Західну, Подільську, Центральну, Чернівецьку та Південну [90, с. 339–340].

Приєднання найбільшої кількості нових вірних до лав Церкви АСД було відзначено за період 1989–1993 рр., коли зростання порівняно з попереднім етапом 1984–1988 рр. склало 17035 віруючих або 97,69 %. На початку 90-х

років минулого сторіччя якісно та кількісно було змінено і кадровий склад Церкви АСД. Так, якщо у 1988 р. було 73 рукопокладених проповідника та 88 біблійних працівників, то у 1993 р. відповідно, 77 і 97.

Найкращу кадрову ситуацію на той час можна було відзначити у 3-х конференціях: Центральній, Східній та Західній. Станом на 1 липня 1996 р. в Церкві АСД було зафіксовано більш ніж 500 громад та 52593 віруючих; на початок 1998 р. у 7-ми конференціях та 2-х місіях нараховувалось вже 713 громад, 310 груп з чисельністю 57313 віруючих; на 1 січня 2013 р. відповідно 837 громад і 368 груп чисельністю 61151 віруючий [45, с. 127].

Варто зауважити, що у 1979 р. Український уніон Церкви АСД поділявся на 6 місіонерських полів, які мали статус регіональних конференцій, а у 2002 р. на території України функціонувало уже 8 конференцій, а саме: Буковинська, Дніпровська, Західна, Південна, Подільська, Східна, Східнодніпровська та Центральна. У зв'язку із збільшенням громад Центрального регіону у 2002 році Центральна конференція була реорганізована на дві місії: Центральну та Київську [90, с. 363].

В організаційну структуру Церкви на четвертому етапі входила 3171 суботня школа, 3 навчальних заклади, 9 періодичних видань, а згідно статистичних даних за наступні п'ять років (1998–2003рр.) до неї приєдналося 30989 членів тоді, як за попередні 5 років, а саме в 1993–1998 роках – 48292 членів Матеріали VII з'їзду Української унійної Конференції. – Лісова Буча, 2003. – с. 5, 11–20], а отже ми можемо констатувати певне зниження чисельного зростання навернень до адвентистського руху в Україні у процентному відношенні до числа вірних.

У період між з'їздами Української Унійної конференції, а саме у 1998–2003 роках Церквою АСД було придбано та побудовано майже 300 молитовних будинків. Так, якщо у 1998 р. Церква мала у власності 119 молитовних будинків та 106 у стадії будівництва, то у 2003 р. цей показник склав, відповідно, 600 і 26. Насамперед необхідно відзначити високе зростання та динаміку розвитку мережі у цей період. Так, станом на 1 січня 2004 р. мережу

уніону склали 991 громада, 2 місії, 3 навчальних заклади, де навчалися 482 слухача. Працювали 699 суботніх шкіл. Існували 8 періодичних видань. В громадах правили службу 1166 священнослужителів. На кінець 2009 р. Адвентисти сьомого дня мали громади у всіх областях України, представлені у значній кількості. Для прикладу: у Чернівецькій області було майже 100 громад, у Вінницькій – 81, у Черкаській – 58, у Донецькій – 46, у м. Києві – 24 [90, с. 363–364].

Одним із важливих об'єктивних показників стану церкви є насиченість молитовними будинками. У кінці 2009 року Буковинська конференція мала 142 молитовні будинки (9 будувалося, 3 приміщення орендувалися), Дніпровська – 89 (12 будувалися, 23 приміщення орендувалися), Західна – 119 (будувалося 48, орендувалося 8 приміщень), Південна – 61 (будувалося 16, орендувалося 31 приміщення), Подільська – 85 (будувалося 18, орендувалося 47 приміщень), Східна – 50 (будувалося 12, орендувалося – 23), Східнодніпровська – 67 (будувалося 5, орендувалося 33 приміщення), Центральна – 28 молитовних будинків (будувалося 44 молитовні будинки, орендувалося 50 приміщень). Всього на кінець 2009 року українські адвентисти мали 639 молитовні будинки, 130 будували, 250 приміщень орендували.

У кінці 2014 року Буковинська конференція вже мала 134 молитовні будинки (6 будувалося, 2 приміщення орендувалися), Дніпровська – 92 (7 будувалися, 21 приміщення орендувалися), Західна – 94 (будувалося 25, орендувалося 2 приміщень), Південна – 63 (будувалося 7, орендувалося 46 приміщення), Подільська – 97 (будувалося 15, орендувалося 14 приміщень), Східна – 64 (будувалося 4, орендувалося – 5), Східнодніпровська – 82 (будувалося 4, орендувалося 28 приміщення), Центральна – 68 молитовних будинків (будувалося 9 молитовних будинків, орендувалося 38 приміщень), Київська – 4 молитовні будинки, 13 орендованих приміщень. Всього на кінець 2014 року українські адвентисти мали 698 молитовних будинків, 77 будували, 169 приміщень орендували. У той же час Церква АСД в Україні не є такою вже

і великою релігійною організацією, і має у своїх лавах на кінець 2014 року 51336 членів.

Релігійна мережа Церкви АСД в Україні розвинута нерівномірно у різних регіонах. Показником ступеню інституційного розвитку ЦАСД в регіонах є кількість вірних. У кінці 2014 року Буковинська конференція налічувала 7090 членів (13 % від загальної кількості українських адвентистів), Дніпровська – 5515 (11 %), Західна – 6572 (13 %), Південна – 6542 (13 %), Подільська – 6103 (12 %), Східна – 3394 (7 %), Східнодніпровська – 7377 (14 %), Центральна – 4780 (9 %), Київська – 3983 (8 %) [45, с. 4–10, 88–90].

Сучасна адвентистська модель церкви має демократичну будову з такими характеристиками, як виборність служителів, легітимність ініціативи пересічних віруючих. У своїй основі вона має «представницьку систему» з наявністю як пресвітеріанських, так і конгрегаціоналістських елементів. Окреслена форма управління має у своєму підґрунті демократичний принцип, адже влада в Церкві АСД належить її звичайним вірним та здійснюється по вертикалі «віруючий → керівництво Церквою». Останнє рядові віруючі наділяють владою та обов'язками. Жінки хоча й беруть участь у діяльності організаційних структур громад та конференцій, проте Церква АСД в Україні не висвячує їх на пасторське служіння.

Характерною ознакою Церкви АСД є соціальна спрямованість її діяльності. Адвентисти сьомого дня, роблячи акцент у місіонерській роботі на поширенні вчення про неминучість другого пришествя Христа (Мк. 9:1; 13:30; Рим. 13:11–12) та позиціонуючи дану подію основою християнської надії на повернення втраченого раю, надають велике значення реалізації в суспільстві певних функцій, а саме: легітимних, що передбачають формування у віруючого громадянської позиції, а також благодійницьких та філантропічних, що включають у собі різноманітні форми соціального служіння.

Варто наголосити на існуванні програми «Глобальної стратегії», прийнятій на 55-му з'їзді Генеральній Конференції АСД (1990 р.), яка має на меті як широкомасштабну євангелізацію, так і різноманітне соціальне служіння

людям. Церква АСД у всій повноті усвідомлює всю міру відповідальності за вибір шляху, яким піде країна, і намагається зробити свій особливий внесок у вирішення духовних та соціальнозначущих проблем громадськості. У зв'язку з цим у травні 2002 р. на урочистих зборах керівників Церкви АСД серед країн СНД було прийнято рішення про оприлюднення «Основ соціального вчення Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні». Даний документ, який прийнято вважати базовим для Церкви АСД при організації в суспільстві соціальнозначущої роботи, було розглянуто та затверджено Виконавчим Комітетом Євро-Азіатського дивізіону 28 жовтня 2002 р. [91, с. 6–8.].

Основні напрямки соціального служіння, що були закладені як нормативні в «Основах», визначаються тим колом соціальних проблем, які свого часу були окреслені Святим Письмом, а саме: нагодувати голодних, напоїти спраглих, одягти роздягнених, відвідувати хворих, провідувати ув'язнених (Мт. 25); піклуватися про вдів (Дії 6:1) і сиріт (Якова 1:27); навчити тих, кому бракує знань, втішати страждальців (Мт. 5). Також у «Основах» відмічається, що «соціально-історичні реалії сучасного суспільства спонукають Церкву АСД до участі у вирішенні міжетнічних проблем, вихованні толерантності, зміцненні принципів свободи совісті» [144, с. 149–150].

Центром соціального служіння в уніонній структурі Церкви є місцева громада, в якій створені відповідні відділи, а саме: «тавіфи», «служіння сім'ї», «жіночого служіння», «здоров'я», «молодіжний і сімейний», «юнацтва», у форматі яких діють відповідні програми – такі як «Новий старт», «Ключі до здоров'я», «Прощавайте, цигарки», «Як подолати стрес», «Слідопит», «Покоління Next», «Шторм», «Тиждень шахів», «Літні місіонерські табори», Адвентистська агенція допомоги у зонах військових конфліктів, стихійних лих та катастроф, а також філантропічна робота [90, с. 403].

Мережа Церкви АСД характеризується постійною зміною динаміки як за кількісними, так і за якісними показниками, проте має стабільний розвиток матеріальної бази. Так, якщо у 2007 році у 8 конференціях, таких як Буковинська, Східно-Дніпровська, Дніпровська, Західна, Київська, Подільська,

Центральна та Південна, а також у 1-й «Східній» місії нараховувалось 908 громад, то на 2014 р. було вже офіційно зареєстровано 900 громад та 304 групи. Відповідно, у 2007 р. окреслені громади обслуговувало 186 рукопокладених пасторів, 295 нерукопокладених, а також 100 починаючих пасторів, то вже у 2014 році їх було відповідно 256, 210 і 23.

Значно покращилася за цей час і матеріальна база Церкви АСД на території України. Якщо у 2007 р. Церква мала 639 молитовних будинків та 130 церковних будівель знаходилися в стадії будівництва, то вже у 2014 р. відповідні цифри складали 698 та 77 [42, с. 5–12; 41, с. 17; 45, с. 3–10].

Підводячи підсумок, зауважимо, що процес інституалізації адвентизму в Україні тісно переплетений з історією народів нашої країни. Адвентисти як частина поліетнічного та поліконфесійного українського суспільства разом з віруючими інших віросповідань та представниками різних світоглядних орієнтацій пережили труднощі двох світових війн, сталінських та комуністичних репресій.

Сьогодні Церква АСД в Україні – це значна частина суспільства, місіонерська діяльність якої відповідає проблемам українського народу, адже виконуючи євангелізаційно-просвітницьку, освітянську та видавничу місіонерську діяльність, адвентисти сьогомого дня також активно беруть участь у соціальному служінні. Так, вірні Церкви АСД, не зважаючи на дотримання віровчення про «очікування» другого пришествя Христа, з надією дивляться у земне майбутнє, адже Церква АСД матеріально і духовно підтримала Євромайдан та допомагає українському народу захищати східні кордони нашої країни від агресора відповідно до фінансових можливостей та рамок віровчення.

Український адвентизм є частиною світової Церкви АСД і його організаційна структура відповідає усім вимогам сучасної моделі управління ЦАСД, яка була сформована лише на початку ХХ ст. Вона має таку структуру:

1. Місцева церква (громада) – група віруючих з певної місцевості, що отримала на підставі рішення повноважних зборів місцевої конференції офіційний статус громади Церкви АСД.

2. Місцева конференція – група місцевих церков, що обмежена кордонами певної географічної території, яка отримала на підставі рішення Виконавчого комітету дивізіону, прийнятого на піврічний або річний нараді або на засіданні ради дивізіону, офіційний статус місцевої конференції / місії / поля і потім прийнята правомочними зборами уніону до складу інших конференцій / місій.

3. Уніон місцевих церков – є групою місцевих церков у межах певної географічної території, що отримала на підставі рішення сесії Генеральної Конференції офіційний статус уніону місцевих церков зі статусом конференції або місії.

4. Уніонна конференція / місія або група місцевих конференцій в межах певної географічної території, що отримала на підставі рішення сесії Генеральної Конференції офіційний статус уніонної конференції / місії.

5. Генеральна Конференція та дивізіони. Генеральна Конференція охоплює роботу Церкви у всесвітньому масштабі. Члени Генеральної Конференції визначені в її Статуті. З метою сприяння всесвітній роботі Генеральна конференція заснувала регіональні відділення, названі дивізіонами Генеральної Конференції, на які – відповідно до рішень Виконавчого комітету Генеральної Конференції, прийнятими на річних нарадах, – покладається загальна адміністративна та контролююча відповідальність за певні групи Уніону та інші церковні підрозділи в межах конкретних географічних територій [251, с. 24–25].

Генеральна Конференція визначає формулювання основних положень віровчення Церкви АСД та стверджує створення Уніонів і прикріплених полів, вносячи відповідні положення до тексту Церковного керівництва, обирає керівників Генеральної Конференції та дивізіонів, здійснює інші функції, окреслені в Статуті і Статутних положеннях Генеральної Конференції, а також вирішує питання, передані їй на розгляд Виконавчим комітетом Генеральної Конференції. У період між сесіями Виконавчий комітет Генеральної Конференції наділений повноваженнями, передбаченими в Статуті та

Статутних положеннях Генеральної Конференції, діє від імені членів Генеральної Конференції. Відповідно до цього церковні організації з усього світу визнають Генеральну Конференцію в якості виразника думки всієї Церкви [251, с. 25].

Необхідно підкреслити, що на всіх рівнях церковної організації діє цілий ряд освітніх, медичних, видавничих та інших установ, які, у свою чергу, повсякчас здійснюють місіонерську роботу. Відповідно до теології та основних принципів Церкви АСД подібні установи з самого початку їх заснування були невід'ємними частинами та безпосередніми інструментами у виконанні духовної місії адвентистської Церкви – служити всім людям та нести євангельську звістку по всьому світу.

Безпосередньо вивчаючи структуру церковної Ради, а саме її дефініцію та функції, можна відзначити, що у кожній громаді діє церковна рада, члени якої обираються під час службових зборів громади. Головним завданням ради є духовне виховання членів громади, планування та заохочення євангелізації на всіх її рівнях. Отже, в загальні обов'язки церковної ради входить духовне виховання членів пастви та євангелізація у всій її повноті.

Найважливішими аспектами буття кожної адвентистської громади є:

- Богослужіння та інші збори громади.
- Збереження чистоти віровчення.
- Підтримка християнських норм життя.
- Внесення рекомендацій про зміни до церковних списків.
- Управління фінансовою діяльністю.
- Захист і турбота про церковне майно.
- Координація роботи відділів громади [251, с. 164–165].

Варто підкреслити, що пріоритетним у бутті кожної адвентистської громади слід вважати Євангельське доручення Ісуса Христа, яке робить євангелізацію – проголошення Благої вісті – основним обов'язком Церкви АСД (Мф. 28: 18–20). Цей обов'язок є найважливішою функцією церковної ради як керівного органу адвентистської громади. Генеральна Конференція вважає:

якщо церковна рада приділяє першочергову увагу та докладає максимальних зусиль у залученні до євангелізації кожного члена громади, тоді налагоджується буття Церкви, і не виникає більшість типових внутрішньоцерковних проблем.

Церковну Раду обирають члени громади під час чергових виборів церковних служителів. Додатково до призначених конференцією пасторів адвентистська громада обов'язково обирає представницьку церковну раду, до якої входять наступні служителі: пресвітери, старший диякон, старша дияконіса, скарбник, секретар громади, координатор інтересів, координатор служіння адвентистських чоловіків, керівник товариства адвентистської молоді, директор клубу шукачів пригод, директор клубу вісників, координатор біблійної школи, керівник відділу дитячого служіння та координатор музичного служіння громади [251, с. 164–166].

До церковного керівництва входить: голова комітету відділу інформації, або секретар відділу інформації; керівник благодійного служіння та / або відділу «тавіфи»; секретар відділу освіти; керівник сімейного служіння; керівник відділу служіння здоров'я; керівник асоціації сім'ї та школи; директор клубу слідопитів; керівник та секретар відділу особистого служіння; координатор видавничого служіння; керівник відділу релігійної свободи; керівник суботньої школи; керівник відділу служіння управління ресурсами; керівник відділу жіночого служіння.

У ряді випадків, залежно від розміру громади, до складу Церковної Ради можуть включатися не всі особи з наведеного вище списку, або ж, навпаки, можуть вводитися додаткові члени. Пастор, призначений конференцією для служіння в громаді, завжди є членом церковної ради і має бути її головою. Якщо пастор бажає утриматися від роботи в якості голови ради, або не може бути присутнім на її засіданнях, він має право доручити одному з пресвітерів виконувати обов'язки голови. Секретар громади є, водночас, секретарем Церковної Ради та відповідає за ведення, подання й зберігання протоколів засідань ради [251, с. 99–100].

Оскільки ефективна робота церковної ради є вельми важлива для існування, благополуччя та росту громади, УУК «рекомендує її засідання проводити не менше ніж один раз на місяць, а при необхідності і частіше, а також доцільно вибрати для проведення щомісячних засідань ради конкретний день певного тижня місяця» [251, с. 166]. Кожна громада на одному зі своїх ділових зібрань повинна визначити кількість членів церковної ради, які повинні бути присутніми на його засіданнях для забезпечення кворуму. З цією метою про майбутнє засідання церковної ради оголошують під час чергового суботнього богослужіння, і всіх членів ради наполегливо просять бути присутніми на цьому засіданні, адже голосування за дорученням або листом не допускається [251, с. 167].

Діяльність ради церковної громади АСД складається з опікування найважливішими сферами діяльності церковної громади, серед яких чільне місце відводиться плануванню євангельської місіонерської роботи на території, що відноситься до юрисдикції даної громади.

На додаток до цього один раз у квартал засідання ради має бути цілком присвячено планам євангелізації. При цьому рада громади знайомиться з рекомендаціями місцевої конференції щодо євангельських програм і методів, а потім приймає рішення, як найкраще реалізувати їх у місіонерській діяльності громади. Пастор і церковна рада пропонують і розробляють плани з проведення євангельських кампаній [Там само].

Окремо варто звернути увагу на координацію місіонерських програм відділів. Церковний рада відповідає за злагоджену роботу всіх відділів громади. Кожен відділ розробляє плани роботи у своїй сфері діяльності. Координація всіх цих зусиль необхідна, щоб уникнути протиріч в означенні термінів та «суперництва» у пошуку помічників, а також для досягнення максимально сприятливих результатів. Перед тим, як остаточно визначити і оприлюднити плани будь-якої програми, кожен відділ повинен представити ці плани до церковної ради для затвердження.

Відділи церковної громади доповідають на церковній раді про хід та результати своїх місіонерських програм. Церковна рада має право зауважити відділам, яким чином їх програми сприятимуть кращій підготовці та проведенню євангелізаційних кампаній та іншим місіонерським заходам. Церковна рада повсякчас провадить усіляку підтримку в роботі відділу особистого служіння з метою домогтися участі всіх членів громади, а особливо дітей, у різних сферах церковної діяльності [251, с. 167–168].

Церковне керівництво адвентистської громади опікується підготовкою курсів з різних напрямків місіонерського служіння. Рекомендації, які спонукають координатора церковної ради зорганізувати таку обстановку, коли з кожною людиною, що має інтерес до Церкви АСД, своєчасно проводиться індивідуальна місіонерська робота рядовими членами Церкви.

Керівникам кожного відділу необхідно звітувати не менше одного разу на квартал перед церковною радою, а також на ділових зборах громади та на суботніх зустрічах. Частиною організаційної діяльності є написання церковною радою регулярних звітів. Задля цього церковній раді громади необхідно детально розглядати питання діяльності громади та отримувати регулярні звіти скарбника про стан церковних фінансів. Рада переглядає церковні списки та перманентно спостерігає за духовним станом всіх членів громади, піклується про відвідування хворих, підупалих духом та відступників Церкви. Інші посадові особи також повинні представляти періодичні звіти [251, с. 168].

Одним з головних факторів діяльності церковної ради є те, що остання не повинна допускати того, щоб будь-яка інша робота заважала плануванню євангелізації. Якщо повсякденна робота забирає надто багато часу, церковна рада адвентистської громади може створити комітети, які відповідатимуть за конкретні напрями церковної діяльності, наприклад, управління фінансами або будівництво. Такі комітети представляють свої рекомендації церковній раді [251, с. 167–168].

Окрему ланку в організаційному житті адвентистської громади займає робота церковної школи, якою зазвичай керує шкільна рада. Громада обирає голову, що керує засіданнями цієї ради та секретаря, в обов'язки якого входить ведення протоколів засідань та реєстрація рішень шкільної ради. Шкільна Рада, згідно уставу, має регулярно проводити свої засідання. Так, Голова ради має право скликати позачергові засідання цього органу. Деякі громади вважають доречним, щоб церковна рада або один з підкомітетів церковної ради виконували одночасно і функції шкільної ради [251, с. 168–169].

При кожній адвентистській церковній громаді функціонує Асоціація сім'ї та школи, яка також проводить свої щомісячні зібрання та координує діяльність школи, сім'ї та громади. Особливу увагу дане об'єднання приділяє настановам батьків, постачанню школі необхідних навчальних матеріалів, книг та обладнань, забезпеченню повсякчасних чергувань батьків. Матеріали, які допомагають керівникам Асоціації сім'ї та школи, можна придбати у Відділі освіти кожної УУК [251, с. 169].

Керівники різних молодіжних груп громади також планують проведення регулярних зборів, які залучають молодих людей до корисної праці, що зміцнює їх зв'язок з Церквою та готує до практичного служіння [251, с. 169]. Спільнота адвентистської молоді проводить свої зібрання систематично і акцентує увагу на духовному, інтелектуальному та фізичному розвитку молодих членів громади. Ці збори також сприяють християнському соціальному служінню та програмам особистого свідчення, підтримуючи плани громади щодо заохочення нових вірних. Комітет адвентистського молодіжного служіння підтримує та координує діяльність Товариства адвентистської молоді та інших молодіжних організацій [251, с. 169].

Важливу увагу громади Церкви АСД приділяють проведенню зборів Товариства адвентистських дітей, які мають на меті те ж саме, що і збори адвентистської молоді, але охоплюють як дітей, так і підлітків. Варто підкреслити, що при наявності церковної школи діяльність Товариства

адвентистських дітей зазвичай є складовою частиною шкільної духовної програми [251, с. 169–170].

Збори Клубу вісників забезпечують реалізацію спеціалізованих програм, що відповідають потребам молодих людей віком від 16 років до 21 року та заохочують їх до участі в житті Церкви. Ці збори, як і інші заходи в адвентистських громадах, проводяться відповідно до порядку, передбаченого місцевою конференцією, та за погодженням з іншими молодіжними служіннями місцевої громади [251, с. 170].

Засідання Клубу слідопитів забезпечують реалізацію спеціалізованих програм для підлітків, а в деяких громадах навіть замінили збори Товариства адвентистських дітей, а там, де в громадах відбувається поєднання обох вище згаданих спільнот, керівництво церковної ради сприяє їх спільній діяльності та координує співпрацю. Збори Клубу слідопитів проводяться відповідно до положень про роботу відділів, прийнятими місцевою конференцією [251, с. 170].

Збори Клубу шукачів пригод забезпечують реалізацію спеціалізованих програм для дітей молодшого шкільного віку та мають на меті доповнити та активізувати участь батьків у розвитку дітей раннього віку. Збори та інші заходи Клубу шукачів пригод проводяться відповідно до положень, передбачених місцевою конференцією та відображені у статуті Клубу, а також погоджені з іншими організаціями місцевої громади, що займаються питаннями молодіжного та сімейного служіння [251, с. 170].

На початку XXI століття у розвитку Церкви АСД в Україні характерним є те, що поряд із становленням та розвитком релігійної мережі розпочалось формування новітньої системи суспільно-церковних відносин у новітньому форматі. Для реалізації цього формату найбільше причинилося організоване при Унійній Раді адвентистське Агентство допомоги і розвитку – АДРА, яке є міжнародною благодійною організацією [90, с. 330–335].

М. Жукалюк, для прикладу, зазначав, що АДРА в Україні проваджує свою діяльність з середини 80-х років минулого сторіччя, «розподіляючи гуманітарну допомогу та збираючи кошти для потерпілих з різних частинах

світу. Так, – зауважує перший Президент УУК, – у 1993 р. Міністерство юстиції України зареєструвало Агентство як частину Всесвітньої організації АДРА, а протягом останніх десяти років її Українська філія втілила у життя понад 150 гуманітарних проектів», що, були «ініційовані різними церквами, вітчизняними та міжнародними спільнотами, урядовими та міжурядовими організаціями».

Видатний діяч адвентистської церкви розповідає про такі проекти, що були здійснені окресленою благодійною організацією, а саме: допомога інвалідам; самотнім матерям та багатодітним сім'ям; допомога у відновленні зруйнованих будинків внаслідок закарпатських повнень; очищення питної води у найбільш забруднених містах країни; використання нових форм харчування, ефективних методів городництва та садівництва; відкриття безкоштовних їдальнь та забезпечення медичним обладнанням лікарень; допомога немовлятам та престарілим; надання гуманітарної допомоги сім'ям, потерпілим від пожеж та ураганів, від Чорнобильської аварії, від закриття виробництв, тощо [70, с. 123].

Слід зауважити, що АДРА співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй, маючи статус консультативного члена при Раді ООН із соціальних та економічних питань. Так у 1998 р. в Києві при допомозі АДРА було відкрито «Соціальний центр допомоги мігрантам», що надає медичну, правову та інформативну допомогу мігрантам, переселенцям та бездомним [70, с. 124].

Отже, міжнародне адвентистське Агентство допомоги та розвитку (ADRA) Євро-Азіатський дивізіону стає невід'ємною часткою в процесі довершення інституалізації Церкви АСД в Україні. Адже адвентисти сього дня вірять у те, що зміст, форма та напрямок їх діяльності згідно програм розвитку допомоги мають під собою біблійну підставу, включаючи концептуальні та практичні сторони їхнього служіння.

Благодійність та гуманітарна спрямованість діяльності Церкви адвентистів сього дня є невід'ємною частиною історії даної Церкви. Із самого початку свого існування зусилля Церкви АСД були спрямовані на допомогу нужденним та знедоленим, а коли Церква в останні десятиліття XIX

століття приступила до здійснення своєї всесвітньої місії, вона проявила турботу про нужденних відкриттям шкіл та реалізацією оздоровчих програм. Були створені організації, покликані сприяти вирішенню цих потреб та, в кінцевому рахунку, успіху самої місії Церкви.

Після другої світової війни Церква АСД спонукувана почуттям відповідальності за допомогу людям, постраждалим від стихійних лих, створює відповідну адвентистську службу, яка у 1973 р. була перейменована у Всесвітню службу адвентистів сьомого дня (SAWS). У 1970–80 рр., в результаті здійснення місії Церкви АСД в країнах третього світу, була створена розгалужена організаційна мережа, що одночасно успішно функціонувала через програми допомоги та розвитку, яка з кінця 1980-х років почала працювати і в Україні.

До установи ADRA Євро-Азіатського дивізіону Міжнародне агентство допомоги та розвитку (ADRA INTERNATIONAL) і ADRA Німеччини працювали в тісному контакті у м. Спітак (Вірменія), допомагаючи усунути наслідки землетрусу у 1988 році. Зусиллями благодійників, зокрема, був організований Дитячий реабілітаційний центр.

У жовтні 1990 року було започатковано спеціальний підрозділ агентства ADRA/СРСР, який пізніше отримало назву ADRA Євро-Азіатського дивізіону.

Засновуючи свою діяльність на біблійських засадах, Церква Адвентистів сьомого дня розглядає участь у програмах допомоги та розвитку, як свій безпосередній обов'язок. Міжнародне Адвентистське агентство допомоги та розвитку (АДРА) було створено для того, щоб забезпечувати та координувати діяльність Церкви в цьому напрямку та сприяти досягненню наступних цілей:

1. Пробудити інтерес та співчуття до найбільш вразливих, обездолених, безправних, хворих, голодних людей, або тих, хто відчуває постійний брак продуктів харчування, а також до жертв природних та викликаних людською діяльністю стихійних лих, щоб спонукати Церкву брати участь у виділенні

відповідних фондів та ресурсів з метою підтримки тих людей, які дійсно потребують допомоги.

2. Прагнути до більш глибокого усвідомлення причин, які ведуть до безправ'я, несправедливості та неправди, щоб надана допомога сприяла більш повному задоволенню потреб, а також відповідала принципам Церкви АСД та її місії.

3. Розробляти такі правила і процедури своєї діяльності, які виключили б всяку можливість дискримінації за расовою чи статевою ознакою, віросповіданням та політичним поглядам в якості критерію при наданні допомоги.

4. Розробляти такі плани та напрямки діяльності, які б відповідали б не тільки задоволенню нагальних потреб, але й забезпечували також довгострокові програми допомоги.

5. Залучати діючі церковні установи, крім їх традиційної участі у програмах допомоги та розвитку, до духовного життя Церкви та до участі в розробках нових соціальних програм допомоги і розвитку.

6. Прагнути до встановлення тісних зв'язків з тими, хто відчуває потребу в допомозі та бажає задовольнити свої запити з урахуванням національних та культурних особливостей, які належним чином повинні бути враховані і прийняті при плануванні короткострокових та довгострокових програм.

7. Встановлювати співпрацю з іншими релігійними конфесіями, благодійними організаціями, урядовими установами та «банками розвитку», які поділяють погляди Церкви АСД, її благодійність та її заклопотаність цією проблемою та допомагати цим партнерам у наданні допомоги нужденним людям.

8. Заохочувати та підтримувати співробітництво з організаціями, діяльність яких спрямована на відновлення прав гідності людської особистості через програми допомоги та розвитку, які шукають шляхи поліпшення соціальних умов життя з позицій суспільного благополуччя; використовувати в цьому співробітництві внутрішні резерви Церкви АСД, призначені для

програм розвитку та допомоги, а також приймати пропозиції про створення спільних фондів з іншими організаціями, в тому числі з благодійними громадськими установами.

9. Використовувати міжнародну інфраструктуру Церкви АСД та існуючу систему інформації для раціонального розміщення програм та їх моніторингу.

10. Застосовувати наявні в розпорядженні ресурси для вирішення невідкладних потреб, а також планувати їх використання у довгострокових програмах для досягнення затверджених цілей і завдань.

11. Прагнути одночасно з наданням допомоги передавати людям ті християнські цінності, які лежать в основі Церкви АСД, проте не використовуючи їх як критерій при виборі об'єктів надання допомоги.

12. Розробляти такі правила і процедури діяльності, які служили б гарантією того, що добровольці, яким Церква АСД надає фінансову підтримку, а також штатні працівники агентства не ставали фінансовим тягарем для населення, якому вони призначаються, а також діяльність та професійна майстерність останніх відповідала їх призначенню – служити тим, хто потребує допомоги. В якості важливого елемента своєї діяльності Церква АСД на протязі своєї історії завжди розглядала навчання та розстановку місцевих кадрів, які займаються задоволенням потреб в духовних пошуків мирян.

13. Проводити освітню роботу як усередині самої Церкви, так і за її межами, інформуючи суспільство про діяльність агентства, його мету та завдання через спеціальну програму зв'язку та інформації [154, с. 407–409].

Важливими чинниками в організації роботи Адвентистського агентства допомоги та розвитку є те, що Рада директорів ADRA International призначається один раз на п'ять років на зборах членів цієї міжнародної організації і несе відповідальність за керівництво та координацію всієї діяльності ADRA.

Євро-Азіатському дивізіону рекомендується при необхідності засновувати місцеві відділення ADRA на рівні дивізіону, уніонної конференції

(місії), які повинні служити для координації всіх програм ADRA в межах відповідних територій.

У наш час ADRA є гуманітарним агентством допомоги та розвитку, яке через фінансові, матеріальні та технічні ресурси покликане створювати та підтримувати умови, що сприяють розвитку суспільства, його реабілітації в разі стихійних лих та інших катастроф та підвищенню рівня життя і добробуту як суспільства в цілому, так і окремих громадян у країнах, що розвиваються та, особливо, у вкрай бідних країнах і регіонах. Окреслена вище діяльність здійснюється незалежно від етнічної, політичної чи конфесійної приналежності членів суспільства і націлена на заохочення самостійності людини та її впевненості у своїх силах.

Центральний офіс ADRA, отримуючи запит від Євро-Азіатського дивізіону, негайно надає дієву допомогу населенню, а саме потерпілим від різного роду стихійних лих та інших катастроф, використовуючи по можливості програми, які дозволяють звести до мінімуму залежність населення від тимчасових проблем, сприяють розробці і здійсненню довгострокових програм самопідтримки і самозабезпечення.

З урахуванням поширення медичного служіння, ADRA на прохання Євро-Азіатського дивізіону здійснює професійно розроблені програми з навчання та програми з надання первинної медичної допомоги, особливо для тих територій, де такого роду програми були відсутні взагалі. ADRA, діючи відповідно до запитів дивізіону, використовує в міру можливостей існуючу інфраструктуру Церкви АСД та діючі проекти. Необхідно зауважити, що банківські рахунки АДРА, спільно з супровідними документами повсякчас підлягають зовнішній аудиторській перевірці, в тому числі і аудиторами Генеральної Конференції та державною аудиторською службою [154, с. 412].

В основу допомоги та розвитку представники адвентистської Церкви поклали такі біблійні принципи:

1. Бог послав Ісуса Христа в цей світ, повний гріха і страждань, з метою задовольнити людські потреби та показати людям новий спосіб життя, який

ґрунтується на принципах любові у всіх сферах людських взаємовідносин (Ів. 3:16; Лк. 19:16; Лк. 16:27).

2. Ісус Христос виявляв особливу турботу про бідних та знедолених, принижених і безправних. Він засуджував тих, хто був байдужий до їх потреб (Лк. 4:18; Лк. 26:47; Лк. 12:21).

3. Новий Завіт засуджує поділ знедолених людей, що прагнуть допомоги, на окремі категорії чи групи при наданні їм допомоги (Мк. 16:15; Кол. 3:11; Рим. 3:23).

4. Спаситель розглядає Сам і наставляє Свою Церкву розглядати людину як цілісну особистість, допомагаючи їй зцілюватися, навчає та рятує її, аби відновити в ній образ Творця (Лк. 4:46, 43; Кол. 3:16; Лк. 16: 9).

5. Церква покликана присвятити себе служінню світу, здійснюючи місію порятунку та зцілення (Ів. 12:5; Як. 2:15; ІІв. 3:16).

6. У кінці часу соціальна структура суспільства відчуває жорстокі потрясіння, які викликають співчуття у світу та у Господа і на які відгукується Церква (Як. 5:1–6; Іс. 58: 6, 7; Одкр. 3:17) .

7. Християнство діє як каталізатор соціальних та політичних змін, хоча перед місією Церкви та її служінням не ставиться завдання втручатися в політику чи економіку (Ів. 18:36; Діян. 4:34; Ам. 8: 4) [154, с. 413].

Як конкретизація цих релігійних декларацій важливою є конкретна мотивація діяльності агенції, яка декларується при описі умов для права отримання фондів та програм допомоги і розвитку, а саме:

– Всі фонди та програми допомоги розвитку, передані через ADRA, повинні бути спрямовані тільки на допомогу нужденним групам населення, сім'ям та окремим людям.

– Прийнятність програм допомоги, що надаються ADRA, повинна встановлюватися територіальними комітетами агентства.

– Усі прохання про надання допомоги повинні надходити і направлятися для розгляду через відповідні офіційні канали ADRA. Якщо передбачається надання допомоги грошовими коштами або матеріалами через центральний

офіс ADRA, то організація, яка звертається за допомогою, повинна надавати отримані засоби на основі пайового розподілу, як це передбачено Статутом даної організації ADRA [154, с. 412].

Дуже важливим аспектом діяльності даної благодійної організації є звітність. Так Виконавчий директор ADRA Євро-Азіатського дивізіону повинен нести відповідальність за надання звітів місцевим фінансовим організаціям та центральному офісу ADRA International. У всіх організаціях і філіях ADRA на території нашої країни та інших складових Євро-Азіатського дивізіону існує єдина система звітності, яка апробована роками законно-слухняного функціонування ADRA.

На річній нараді Ради директорів ADRA Євро-Азіатського дивізіону приймаються та затверджуються наступні документи:

- Звіт про діяльність ADRA Євро-Азіатського дивізіону у межах території дивізіону і за всіма діючими програмами незалежно від джерел фінансування та регіонів їх реалізації.

- Звіт про виконання прохань про надання допомоги, які були направлені до фінансового відділу організації.

- Річний фінансовий звіт [154, с. 412].

Агентство ADRA Євро-Азіатського дивізіону у своїй діяльності керується Статутом та Статутними положеннями ADRA International, затвердженими Виконавчим комітетом Генеральної Конференції.

Сьогодні діяльність ADRA в Україні є найбільш ефективною для українського суспільства за всі роки її діяльності на території нашої країни. Здійснюючи допомогу постраждалим громадянам внаслідок військової агресії РФ на Сході країни, адвентистське міжнародне агентство виконує важливу місію злуки між Сходом і Заходом країни, роблячи дуже вагомий матеріальний та моральний внесок у сприяння миру та спокою в Україні.

2.2. Теологія місії адвентизму в контексті світових дискусій сучасного протестантського місіонерського богослов'я

Адвентизм належить до християнських церков, які ведуть активну місіонерську роботу і систематично оновлюють форми власної роботи в суспільстві заради успіху проповіді та зростання кількості вірних. Як було показано у попередньому розділі активне зростання УКК (з 14 тисяч вірних у 1987 році до 62 тисяч у 2007-му) змінилося кризою (54500 вірних на початок 2013-го) [274, с. 172]. Адвентистський теолог з Києва Максим Балаклацький доводить, що лише радикальне оновлення форм традиційного для ЦАСД місіонерства може відкрити нову сторінку в історії УКК [8; 9].

Успіх місіонерської діяльності залежить від кількох взаємопов'язаних факторів. Перш за все, християнська спільнота повинна вміти розповідати основоположні історії («наративи») – про Бога, про себе, про історію світу та людини, і головне – про майбутнє, про кінцеву долю всього сутнього. В цих історіях у саму тканину розповіді мають бути вплетені характеристики добра і зла, героїв та антигероїв, показана єдність драми на всіх рівнях реальності.

Наративи повинні містити відповіді на основні світоглядні питання про ідентичність світу і церкви, природу наявних проблем світу, шляхи вирішення цих проблем Богом і про майбутнє людства. Адвентизм з самого початку свого заснування має такого роду наратив, оскільки зображена Біблією драма явлена для сучасності у формі оновленої та ясної розповіді у книзі Елен Вайт «Велика боротьба».

Другою умовою можливості успіху місіонерства є готовність до діяльності із трансформації існуючого світу. Сьогодні глобалізований світ – це постмодерне та постіндустріальне місто. Адвентизм з часів Е. Вайт приймає сучасні реалії і намагається змінити існуюче в дійсності «місто людей», відносячи повну трансформацію цього міста в «град Божий» до майбутнього. Але значною мірою успіх адвентизму пов'язаний із звісткою, що ми вже живемо в часи, коли це майбутнє почало здійснюватися. У цьому

есхатологічному реалізмі адвентизм відрізняється від мрій про «золотий вік» у минулому, які плекають традиційні церкви. Православні мріють відтворити у містах громади, які існували в селах та невеликих містах. Католики довго орієнтувалися на відтворення середньовічної міської цивілізації. Протестанти занадто часто пристосовувалися до реалій світу замість того, щоб їх змінювати. Адвентизм з його ідеалом цілісної трансформації міста вигідно виділяється на цьому фоні як «золотий шлях» розвитку християнства.

Третьою умовою можливості успіху місіонерства є його поєднаність із соціальним служінням. «Єдність теорії та практики» передбачена самим Ісусом Христом. У розповіді про спокушення Христа сатаною Христос відмовляється підмінити проповіді Слова Божого соціальним служінням. З іншого боку, в Новому завіті сказано, що допомога потребуючому ближньому є прямим обов'язком учня Христа. Втрата балансу завжди була реальною небезпекою для усіх християн, і адвентизм відрізняється тим, що особливий акцент робиться і на проповіді, і на соціальному служінні.

З настанням релігійної свободи на початку 90-х років минулого сторіччя Церква Адвентистів Сьомого Дня в Україні отримала можливість безперешкодно будувати та запроваджувати в життя власну концепцію місіонерського служіння та соціорелігійну практику. Так, в останні роки, в рамках релігійної діяльності Церкви АСД в Україні започатковано місіонерський проект «Київ – місто надії», який передбачає спільні служіння медиків-місіонерів, біблійних вчителів, літературних євангелістів (загалом понад 150 місіонерів і пасторів) у десяти «Центрах впливу», а саме: чотирьох «Центрах впливу» у м. Києві, шістьох «Центрах впливу» в прилеглих до української столиці містах: Боярці, Борисполі, Броварах, Ірпені, Василькові та Вишгороді [39, с. 101–102].

Зараз в українському Уніоні Церкви АСД на постійній основі працює спеціально створений комітет, до компетенції якого входить євангелізація нових територій. За дорученням комітету кожна діюча на теренах України конференція визначила на своїй території населені пункти, де немає

присутності Церкви АСД, на території яких місіонерський відділ організовує проведення різних духовних та соціальних заходів, що сприяють організації громади. Так, у 2015 році вище згаданим комітетом та Адміністративною радою УУК Тернопільська область визначена, як пріоритетна територія для місіонерської роботи. Зокрема, зараз там розпочато трансляцію супутникових євангельських програм «Історії вічної любові», «Історії вічної любові – 2», «Дивовижні факти» тощо [45, с. 76].

Місіонерське та соціальне служіння церков у новому тисячолітті зазнає суттєвих трансформацій не лише з огляду на потребу проповідувати та діяти у суспільстві доби постмодерну. Змінюється саме християнство, його теоретичні та практичні принципи зазнають оновлення, викликаного внутрішньою логікою розвитку християнства. Відомий католицькій теолог сьогодення Ганс Кюнг пропонує власну історико-богословську класифікацію історії християнства, згідно з якою остання поділяється на шість головних «парадигм», а саме: 1. Апокаліптична парадигма раннього християнства. 2. Еллінська парадигма святоотцівського періоду. 3. Середньовічна римо-католицька парадигма. 4. Протестантська (реформаторська) парадигма. 5. Сучасна парадигма епохи Просвітництва. 6. Виникаюча екуменічна парадигма [107, с. 364–401; 108].

Г. Кюнг називає нову парадигму в історії християнства, яка виникає теоретично у теології К. Барта, а практично – у християнстві після 1960-х років, «єкуменічною» з огляду на одну із ознак, яка важлива для його власної думки. При поясненні того, що мається на увазі, Г. Кюнг описує те, що можна назвати «м'яким християнством» або м'якою релігійністю. Для релігійності такого типу характерне загальне «так» на відповіді про існування Бога, наявність смислу життя та історії, при тому що конкретні уявлення про Бога можуть бути дуже різними, у тому числі – розпливчатими. Але усі, хто відповідають «так», відчувають власну спільність і відрізняють себе як «своїх» від тих, хто говорить «ні».

Основу для теоретичного і практичного єкуменізму якраз і складає відчуття солідарності між віруючими при зменшенні уваги до особливостей

віровчення і поведінки, які раніше взагалі, а у часи модерну зокрема, різко розділяли віруючих різних церков. Але ще більше значення, ніж для перспектив екуменізму, зміна умонастрою християн має для місіонерської роботи.

Сучасний видатний методолог місіонерства, протестантський теолог Девід Бош зауважує, що наведені вище періоди поділу історії християнства є «макропарадигмами», які обов'язково мають враховуватися при аналізі особливостей місіонерства [23, с. 199]. Для кожної парадигми характерним є власний стиль місіонерства, власні методи та прийоми проповіді та практичної роботи. Д. Бош вірно підмічає, що важко очікувати ефективного місіонерства від християнина-постмодерніста, якому його церква нав'язує характерні для епохи модерну методи проповіді. Ще більш важко уявити собі християнина із модерним світоглядом, який би проповідував у постмодерному стилі.

Сучасний протестантський теолог Джеймс Мартін, поділяючи історію церкви та богослов'я лише на три епохи, об'єднав другий, третій і четвертий пункти періодизації Г. Кюнга в одне ціле та охарактеризував їх, як «докризова», «вітальна» та «символічна» епохи; дослідник виокремлює другу епоху – час «просвітництва», яка отримує такі назви, як «кризова», «аналітична» та «механістична» [275]. За цією концепцією, третя епоха, що розпочинається зараз, характеризується Дж. Мартіном як «післякризова», «холістична» та «єкуменічна».

Сучасний український дослідник Михайло Черенков у своїй ґрунтовній праці «Баптизм без лапок» також аналізує існуючі теорії та практичні рекомендації щодо буття християнської місіології, наголошуючи на тому, що «на думку провідних місіологів саме зараз відбувається зміна парадигми в місіології» [252, с. 148]. Провівши детальний аналіз проблеми, М. Черенков підсумовує: «Дж. Ньюбігін закликає виробити немонологічну модель свідництва, що враховує реальність плюралістичного світу. Д. Бош переконує з'єднати свідцтво з соціальною проблематикою.

Український пастор С. Головін бачить нові можливості в цілісному світоглядному підході, коли християнська місія виявляється чимось набагато

більшим, ніж храмове служіння, гуманітарна допомога чи агресивна євангелізаційна проповідь» [252, с. 139]. М. Черенков приходить до висновку, що в наш час «місія розуміється як багатовимірна, всебічна життєва позиція ставлення до суспільства яка визначається саме в діалозі з ним, а не як технологія корпоративного успіху та прагматична дія заради прозелітизму» [252, с. 139].

Визначаючи сутність такого діалогу, автор окреслює риси «відкритої» Церкви, вказуючи на те, що «діалог передбачає відмову від власної винятковості, ізоляціонізму, егоцентричних інтересів» та наголошує на тому, що «це нова можливість стати єдиними у своєму пророчому служінні постхристиянського світу» [252, с. 150]. М. Черенков погоджується з думкою Стефана Беванса та Роберта Шрьодера викладеній останніми в книзі «Богословські місії сьогодні» [277, с. 284–286], в якій ці автори закликають переглянути традиційні погляди на місію і наголошують: «ми вже не можемо розуміти місіонерську діяльність як передачу західних благ недорозвиненим країнам та її народам. Місія – це діалог. Це розуміння людей в їх специфіці, це відкритість їх традиції, культурі та досвіду, а також шанобливе прийняття їх релігійних понять. Але місія також пророчий діалог, через який їх закликають до навернення, до глибшого і повного розуміння Триєдиного (в Собі діалогічного) Бога» [277, с. 286].

Обґрунтовуючи викладену теорію, місіологи зауважують, що «у діалозі немає місця зверхності та дискримінації, оскільки діє презумпція поваги і загальнолюдської рівності. У діалозі позиції уточнюються і доповнюються, тут є місце різноманіттю і єдності в їх живій діалектиці» [277, с. 285]. Відтак, на нашу думку, окреслена «діалогічна» теорія органічно доповнює сучасні тенденції у світовій місіології та є дієвою місіонерською парадигмою на теренах пострадянської України. Водночас, не можна розуміти діалогічну парадигму місії як обов'язково релятивістську у дусі «слабкої герменевтики» Дж. Капуто та «м'якого християнства» Дж. Ваттімо. Також не можна вважати, що ця парадигма обов'язково є екуменічною у розумінні Г. Кюнга.

М. Черенков, який найбільше підкреслює необхідність діалогу із сучасним світом, стверджує, що є цілком ясна істина, яка не може бути предметом гадок і компромісів, і ця істина – сам Христос. «Тримаймося лише Христа» – таким є заголовок програмної статті М. Черенкова [253]. Коли все може бути предметом діалогу, лише Христос залишається єдиним фундаментом місії. Аналогічні думки висловлюють І. Русін [181] та А. Денисенко [54]. При цьому М. Черенков закликає бачити дію Христа у діях церков та місій, а другий, наслідуючи Д. Бонхоффера, доводить, що діяльність Христа можна побачити навіть у світському просторі сучасного соціуму, наприклад, під час революцій та військових випробувань [253]. Дійсно, ще Е. Вайт говорила про те, що Бог діє у церквах та у світі, хоча і не завжди це очевидно для спостерігачів подій. Навпаки, частіше люди не можуть побачити дії Христа як основи історії християнства та людства, і потрібні значні зусилля, щоб прояснити для вірних дійсний смисл подій.

Консервативний протестантський богослов Дж. Вейз-молодший наголошує, що, визнаючи Христа як ту істину, «на якій ми стоїмо і не можемо відмовитися» (знамениті слова М. Лютера), християни часів постмодерну разом із Христом мають визнавати власною опорою і Біблію [30, с. 201–220]. Цей пункт викликає деякі дискусії. Постліберальне богослов'я визнає результати історичної критики щодо біблійного тексту, і тому при абсолютизації Христа не схильне абсолютизувати Біблію [215, с. 48].

Постконсерватори доводять істинність Біблії тим, що запропоновані у біблійних текстах «рецепти» «спрацьовують» у духовному житті християн. Це звернення до досвіду як критерію істинності та до ефективності як мірила цієї істинності досить суперечливе [215, с. 59]. Ще класики українського релігієзнавства помітили важливий факт: в одних і тих же подіях одні люди бачать дію Бога, інші – ні [117, с. 42–44]. Якби Бог завжди допомагав християнам, то як пояснити їх страждання у багатьох випадках? Адвентизм ближчий до постконсерватизму і не визнає постліберального ставлення до

Писання. Сама Біблія (вважають адвентисти, як і більшість сучасних протестантів) повинна бути присутньою у місії як діюча сила.

І така позиція не мусить трактуватися обов'язково як модерністична і застаріла, оскільки в дійсності – це загальнохристиянське, або ж принаймні загальнопротестанське уявлення. К. Барт, якого Г. Кюнг та інші сучасні богослови називають засновником парадигми постмодерного богослов'я, твердо тримався розуміння важливості не лише Христа, а і Біблії. Більше того, Христа і Біблію розірвати у контексті місії взагалі неможливо. Цю нерозривність К. Барт виводить із того, що Слово Боже існує у трьох формах: як вічний Логос, як Боголюдина Ісус Христос і як Слово Біблії. За К. Бартом, останнє актуалізується під час місіонерського служіння чи просто церковної проповіді як керігма церкви [10, с. 34–38].

Сучасні українські теологи П. Ковалів [98] та Е. Шаталов [276] звертають увагу на те, що Слово Боже актуалізується у церковному житті спільноти як цілому, від проповіді до соціального служіння. Е. Шаталов підкреслює, що у місіонерському діалозі церкви та світу бере участь церковна спільнота як суб'єкт, який власну правоту не доводить, а демонструє [276, с. 270–276].

Правота не є вірністю та істинністю окремих тез місіонерської проповіді. Правота є вірністю цілісного свідчення, бо головне, на що звертає увагу світ – це індивідуальна чи колективна особистість місіонера. Головне не те, що говориться християнами, а якими є чесноти, які проявляються під час дії, яким є цілісний образ християнина і церковної спільноти, що складається в уяві світу.

Сучасний теолог У. Брюггеман [24] вірно підмічає: якщо християни нічим не відрізняються від інших людей, не демонструють альтернативного способу життя, не вражають власними якостями уяви світу та власної уяви, то ефективна місіонерська діяльність просто неможлива. Класик протестантської біблеїстики та морального богослов'я Р. Хейз [245, с. 500–505] говорить: якщо християни є такими самими лібералами та консерваторами, що і звичайні політики, то для світської людини не існує причин ставати християнином.

М. Черенков продовжує цю думку таким чином: якщо християни стануть постмодерністичними релятивістами, які нічим не відрізняються від інших постмодерністів, то який смисл ставати християнами для всіх «зовнішніх» [252, с. 98]? І чим тоді християнство відрізнятиметься від Нью-Ейдж чи сучасного постмодерного мистецтва?

Отже, часи постмодерну не означають необхідності змінювати місіонерську парадигму аж до відкритої чи прихованої відмови від християнства. Навпаки, при усій гнучкості методів та діалогічності сучасного місіонерського стилю, вірність основним істинам, цінностям та принципам християнства має бути ще більшою, ніж вона була у минулому. Адже людина доби постмодерну здатна повірити лише тоді, коли побачить цілісний спосіб життя («етос») християн. Безпринципні пристосування можуть мати короткостроковий ефект для залучення нових вірних, але призводять до значних втрат, оскільки у часи постмодерну віруючий шукає у церквах того, що екзистенціалізм називає «справжнім існуванням».

Релятивізм сучасна людина може достатньо побачити і у своєму звичайному житті. Тому при зміні парадигми місіонерства із «монологічного переконування» на «діалогічне залучення» основні протестантські церкви залишаються вірними своєму віровченню та практикам, цінностям та принципам життя. Серед таких церков – і адвентисти [254, с. 100–102].

Прикладом як відкритості до діалогу із суспільством, так і вірності основним принципам та цінностям християнства є «дорожня карта» розбудови Церкви АСД як релігійної організації, значущої для суспільства. Цей документ був розроблений відділом глобальної місії УУК у 2014 році. У документі відділ наполягає на конкретних практичнозначимих принципах функціонування Церкви в суспільстві, які мають бути безпосередньо застосовуваними під час місіонерської проповіді та соціального служіння у постмодерному суспільстві.

Перший принцип позиціонування ЦАСД в сучасному українському суспільстві відділом глобальної місії УУК сформульовано так: «Вірність Церкви істині і гнучкість у методах проповіді». Це означає, що впливова церква

не відкидає нововведень, вона гнучка, проте ніколи не піддає сумніву авторитет Святого Письма та Пророчих одкровенень [45, с. 88].

Другий принцип передбачає, що Церква має «щиро поважати і любити людей». Таким чином, адвентисти визнають, що кожна людина, незалежно від обставин, має для Бога нескінченну цінність і тому заслуговує поваги, любові і гідного поводження [45, с. 88].

Третій принцип стверджує, що церква має бути «життєстверджуюча і динамічна», тобто церква є позитивно налаштована, вчить членів церкви виявляти і використовувати духовні дарування, навчає і надихає їх на служіння іншим [45, с. 88].

Четвертий принцип передбачає, що церква є «дбайлива і дружелюбна», тобто проявляє рівну турботу як про потреби віруючих, так і про тих, хто ще не врятований, а відтак відповідає очікуванням і потребам сучасного суспільства. Церква АСД ділить з людьми радості і печалі їхнього життя [45, с. 88–89].

П'ятий принцип, згідно із яким церква є «відкрита і комунікабельна», передбачає, що церква АСД може визнати правоту неадвентистів за неосновними (недоктринальними) положеннями, або бачить власні недоліки чи помилки [45, с. 89].

Шостий принцип, за яким церква «приваблива для суспільства», означає, що адвентистська спільнота творчо підходить до підготовки богослужінь та інших церковних заходів з тим, щоб привернути увагу і зацікавити сучасних відвідувачів, щоб вони «бачили світло» Бога, дивлячись на вірних церкви АСД (Лк. 8:16). Виходячи з цього, богослужіння в громаді, за винятком особливих випадків, необхідно орієнтувати на зовнішнього слухача (проповіді, співи, чин богослужіння – все має бути зрозумілим для неадвентиста) [45, с. 89].

Ці принципи можна порівняти із пропозиціями постмодерного протестантського богослова М. Дубровського, які були покладені в основу ідей протестантського оновлення на теренах СНД у переддень 500-річного ювілею Реформації, що його мають святкувати у 2017 році. У статті М. Дубровського «Набуття себе: Шляхи формування нової ідентичності» автор наголошує на

принципах існування протестантських громад у пострадянському просторі, роблячи акцент на таких домінантах, як:

- «єдність у різноманітті» – уміння цінувати і приймати іншого;
- «соборність як спосіб життя Церкви» – навчитися жити разом;
- «відкритість світу і спрямованість у майбутнє» – бути світлом і нести людям надію [62, с. 394–406].

Протестантський теолог М. Дубровський, який пропонує повністю прийняти постмодернізм, говорить про формування «нової ідентичності», адвентизм же пропонує оновлення вже наявної ідентичності. Прийняття іншого не означає визнання його позиції як частини істини. Наприклад, яка може бути правота атеїста при діалозі щодо існування Бога, яку б міг визнати адвентист? Ніяка. Постмодерністські теологи можуть спокійно розмірковувати і про «смерть Бога», і про необхідність відмови від традиційної богословської мови при описі Бога на користь містичного і апофатичного мовчання. Іноді їх позицію важко відрізнити від буддизму.

Адвентизм не вважає теологію «мовною грою», в ході якої нігілістичні висловлювання про Бога мають право на існування. Діалогічність, соборність, відкритість не можуть означати безпринципності, якщо ми їх зустрічаємо як бажані для адвентизму риси. На жаль, у постмодерних богословів впадіння у безпринципність може відбуватися, і ще невідомі випадки, щоб така безпринципність мала позитивні наслідки для християнської теорії та практики. Як би не були концептуальні положення Церкви Адвентистів Сьомого Дня в Україні співзвучними сучасним світовим євангельським тенденціям, їх не можна вважати різкою зміною концепції розбудови адвентистської Церкви. Ці принципи – природні для всієї традиції АСД.

Діалогічність, соборність, відкритість українські адвентисти реалізовували вже кілька десятиліть. Не випадково, що Церква АСД є членом знакових для України громадсько-релігійних об'єднань з самого початку їх заснування, а саме: Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій та Ради Євангельських Протестантських Церков. Загалом, теорія та практика АСД

відповідає запропонованій в 2014 році «дорожній карті», є «діалогічною» у широкому сенсі слова, контекстуально пристосованою до українського соціорелігійного простору [63]. Але при всій діалогічності «дорожня карта» не толерує релятивізм та нігілізм.

У часи постмодерну Українська Унійна Конференція Церкви АСД намагається створити сучасну концепцію розбудови церкви, яка б дозволяла вести змістовний діалог, не змінюючи при цьому особливостей віросповідної доктрини адвентистів сьогомого дня, у повній мірі відповідала б сучасним формам церковного життя вірних, що є дуже важливим для місіонерської роботи відділів Церкви.

Практично у всіх протестантських церквах сьогодні критикується панівний ще недавно підхід, при якому головним напрямом місіонерської роботи зокрема та діяльності церкви взагалі було «заманити» нових вірних всередину церковної огорожі. При цьому ніхто не думав, що всередині церкви нові вірні зустрінуть не ідеальну спільноту, а реальних людей із реальними проблемами.

Із стилю проповіді, який метою мав заманити людей до церковної огорожі, складалося враження, що на покаянні та хрещенні духовне життя завершується і людині більш немає до чого прагнути, і єдине церковне служіння – це приманювати нових членів. Між тим, при хрещенні як духовному народженні релігійне життя християнина лише починається. І це духовне життя відбувається не у безпроблемному стерильному царстві Божому, а у спільнотах вірних та у зовнішньому світі, які переживають есхатологічну кризу.

Як і передбачено християнським наративом, в останні часи полем для духовної битви буде не лише світ, а і церква. Тому ми погоджуємося із висловом знаного протестантського теолога П. Шутца: «особливості та результати сучасної місіонерської діяльності залежать від того, що відбувається всередині церкви, а не на місіонерському полі. Будівля церкви горить. У своїй місіонерській діяльності ми подібні до нерозумних господарів, що складають врожай в охоплену пожежею комору» [24, с. 14]. Таким чином, неможливо

розвивати місіонерську діяльність, якщо криза охопила саму церкву. Секуляризаційні процеси в церквах призводять до того, що християни закликають людей в ідеальні громади, а приводять їх до реальних спільнот, які мають суттєві недоліки. Тому зовнішня місія має спиратися на внутрішні трансформації громад.

Тобто, духовне оновлення має охоплювати однаково і світ, і церкву. Якщо сучасні християни не зможуть зупинити «пожежу» духовної кризи в церкві, то не буде можливою і ефективна проповідь у суспільстві. Але якщо звертати всю увагу на розбудову кращої дійсності всередині церкви, покинувши турботу про світ, то матимемо справу із колективним егоїзмом, який суперечить заповідям Євангелія. Відповідно, щоб люди затримувалися у церкві АСД, вона повинна не просто оновлюватися, але оновлюватися у дусі виконання заповідей Євангелія, у дусі жертвовної любові до всіх, хто потребує цієї любові. Церква АСД в українських реаліях розгортає власну «поміркувану реформацію» [9, с. 45], розробивши систему вимог до всіх напрямів діяльності – від церковного служіння у молитовних будинках до інформаційно-видавничої справи [70, с. 61–81].

«Дорожня карта» місіологічної концепції Церкви АСД в Україні побудована у такий спосіб, що велика увага приділяється саме організації Церковної архітекτονіки кожної окремої громади як молитовного, адміністративного і місіонерського центру. Адвентисти сьомого дня застосовують у молитовних будинках такі сучасні методи та форми проповіді Євангелія, як то Євангельська програма з роботою безперервно діючих курсів з вивчення Біблії, перманентне функціонування «телефону молитовної підтримки» та «телефону довіри» із залученням до служіння спеціально підготовлених фахівців, що кваліфіковано надають консультації з питань сім'ї, здоров'я та біблійних питань.

Два рази на рік в молитовних будинках АСД проводиться «Тиждень відродження», куди запрошуються друзі та знайомі, які не є членами Церкви АСД. Останнім часом існує практика використання державних і релігійних

свят з метою донесення євангельської звістки людям під час проведення урочистих зборів. Відтак, служіння окремої громади АСД побудоване таким чином, що не лише представники Церкви АСД можуть долучитися до їх релігійних практик, а і усі бажаючі. Відповідно, кожне служіння має місіонерську спрямованість [45, с. 90].

У багатьох молитовних будинках українських громад ЦАСД повсякчас проводять День відкритих дверей з екскурсією та поясненнями, який відділ чим займається, відбувається демонстрація відеофільму про церкву, організовується невеликий концерт з частуванням та подарунками (зазвичай це книги). «Запрошення» на День відкритих дверей готують заздалегідь і поширюють серед нових знайомих не адвентистів [45, с. 91].

Зважаючи на вище викладений матеріал та становлення в світі та українському суспільстві нової «діалогічної» парадигми, місіологічним відділом Уніону Церкви АСД було запропоновано якісно новий місіонерський проект «Вулик», в якому було сформульовано нову формулу життєдіяльності адвентистських громад в сучасному суспільстві, а саме:

- доручити дияконам і всім членам церкви піклуватися про молитовний будинок;
- навчити членів церкви гостинності: зустрічати гостей в церкві, вітати їх, запрошувати на обід до себе додому;
- проводити в церкві спільні обіди, пікніки, маючи на меті здружити членів церкви, щоб церковна спільнота стала привабливою для інших людей;
- навчити членів церкви «дружньому» євангелізму, для початку оздобивши передпокій молитовного будинку відповідним гаслом на кшталт: «Ми не очікуємо людей – ми йдемо до них»; «Ми живемо по істині»; «Тут живуть врятовані»; «Тут щодня народжується нове життя»; «Тут мешкають любов і тепло»; «Дім, де кожному раді»; «Тут Бог знаходить тих, що заблукали»; «Ми грішники і приймаємо інших грішників» [246, с. 16–17].

Найважливішим аспектом даних пунктів нововведень є запобігання ситуації, окресленої М. Черенковим, а саме недопущення перетворення Церкви

у закритий «клуб для своїх» [257, с. 18–19]. Церква має бути світлом для світу, а не замикатися сама у собі. Між тим, християнство часто стає системою проповіді для тих, хто вже є вірними. Російський соціолог і протестантський мислитель О. Зайченко звертає увагу на те, що «згідно даних теологічної семінарії Гордона-Конуелла сьогодні більшість християн ніколи не проповідують Слово Боже нехристиянам. Понад 90 % проповідей Євангелія в світі направлено на самих християн, тому кількість нових компаній «вторинної євангелізації» серед віруючих християн повторюються досить часто» [83, с. 45–82].

Відкритість церкви до тих, хто дійсно є «зовнішніми», «іншими», є критично важливою для того, щоб церква дійсно була церквою – спадкоємницею спільноти апостолів, які були послані засновником християнства у світ.

На думку авторів сучасного адвентистського місіонерського проекту «Вулик» у першу чергу є необхідним:

- визначити духовні дари членів церкви і кожному запропонувати відповідне його дару служіння;
- у кожній церкві має бути достатньо соціально-благодійних програм, адже саме вони привертають людей до церкви та роблять церкву більш привабливою для світу;
- покінчити з існуючою ганебною практикою, коли члени адвентистської громади приходять до церкви тільки на проповідь;
- кожна церква громади повинна стати школою підготовки християнських працівників. Її слухачі після закінчення повинні вміти проводити біблійні заняття, вести заняття в суботній школі, а головне надавати приклад в такій соціальній роботі, як допомога бідним, піклування про хворих та повсякчасна праця з ненаверненими;
- облаштувати в адвентистських громадах Центри надання побутового сервісу, як то оздоблювальних робіт та послуг: електрика, столяра, ТВ-майстера, комп'ютерника, радіотехніка, лікаря, масажиста,

доглядальниці, психолога, кухаря, швачки, сантехніка, вчителя-репетитора тощо [246, с. 70–72; 39, с. 90–93].

Внутрішніми документами ЦАСД в Україні рекомендується також у кожній громаді створювати школи здоров'я, кулінарні класи і т. ін. Пропонується ввести у практику повсякчасну організацію столу замовлень продуктів здорового харчування при місцевій громаді з подальшим відкриттям у населеному пункті магазину здорового харчування. Констатується, що у магазині обов'язково повинна бути полицка з літературою та буклетами про роботу телеканалу «Надія».

Враховуючи, що специфічною рисою віровчення адвентистів є особливий наголос на необхідності здорового способу життя, пропонується також започаткувати роботу медичного кабінету (лікар, масажист) у приміщенні магазину здорового харчування [39, с. 93–96].

У проєкті «Вулик» засновані адвентистами молитовні будинки, медичні центри, магазини, кафе розглядаються як «центри впливу» і мисляться як знаки присутності адвентизму у сучасному місті, як місця для діалогу, які одночасно є і територією церкви, і територією міста. Спільність «центрів впливу» можлива, оскільки всі вони мисляться як дарунок для міста. Адже метою існування магазинів чи кафе є проповідь, а не отримання прибутку. Закономірно, що «центри впливу» розглядаються як привід для інформаційної роботи.

Так, проєкт «Вулик» рекомендує неподалік від «центру впливу» встановлювати намет для реклами. У наметі пропонується організувати безкоштовне вимірювання артеріального тиску, роздавати запрошення у «центр впливу», газети та книги про церкву. Додатковим фактором розвитку має бути виявлення потреб суспільства з точки зору самого суспільства, для того щоб запропонувати необхідні послуги [39, с. 97–100].

Загальна забюрократизованість, пошук календарних приводів для активності, неврахування соціальної динаміки у середовищі тих, до кого звернена проповідь та соціальна діяльність – типові стандартні проблеми для всякого сучасного церковного менеджменту. На жаль, частково ці недоліки

властиві і Церкві АСД. Наприклад, автори проекту «Вулик» для покращення менеджменту вважають доцільним складання плану діяльності на квартал вперед: календарні дати, список відповідальних, необхідні матеріали, бюджет. Разом із тим, вони передбачають і те, що глобальна економічна криза та нестабільність багатовекторного світу можуть негативно вплинути на можливості місій, тому в наш час можна очікувати збільшення витрат на місію і при цьому зниження очікуваних показників ефективності [246, с. 86].

Усвідомлюючи обмежені можливості церковно-бюрократичного типу менеджменту, автори проекту «Вулик» цілком слушно шукають шляхів до покращення через два основні засоби. З одного боку, пропонується більша раціоналізація менеджменту місіонерської та місійної роботи. А з іншого боку, пропонується активніше шукати творчі та інноваційні форми такої роботи, виходячи із розуміння її загального смислу в адвентизмі.

Сучасний місіонерський проект «Вулик» за своїм змістом та назвою має походження від одного важливого пророчого видіння Е. Вайт. За змістом цього видіння церква є духовним центром або душею міста. У свою чергу місто – це вся сучасна цивілізація. Місто-цивілізація схожа на вулик, у якому всі мешканці зайняті певними строго визначеними функціями. На думку Е. Вайт церква має бути присутньою у всіх напрямках життя сучасного міста, має бути центром впливу для кожного головного аспекту і кожної важливої функції міського життя.

Ступінь взаємопроникнення церкви у місто має бути такою, щоб скрізь церковна діяльність безпосередньо заторкувала усі основні сфери життя міста. Сьогодні залишається актуальним принцип Е. Вайт: «Потрібно докласти багато зусиль зі своєї сторони, щоб зблизитися з людьми. Якщо ми менше часу віддаємо проповідуванню, а більше – особистому служінню, тоді можна буде отримати набагато кращі результати» [246, с. 68].

Для показу характеру проникнення церковного впливу у життя сучасного міста Е. Вайт використовує біблійну метафору церкви як солі, що уберігає продукт (світ) від псування саме завдяки здатності бути скрізь безпосередньо

присутньою. «Щоб уберегти який-небудь продукт від псування, – наголошувала Е. Вайт, – його необхідно змішати з сіллю. Вона повинна просочити його наскрізь. Так і рятівна сила Євангелія може впливати на людей тільки за умови особистого контакту та спілкування. Рятуються не в натовпі, а особисто. Особистий вплив – це сила. Нам потрібно зблизитися з людиною, яку ми хочемо врятувати» [246, с. 36].

Безпосередній особистий контакт обличчям до обличчя не замінити нічим іншим, ніякими технологіями місіонерської та місійної (соціальної зокрема) роботи. Навпаки, усі технології такої роботи стають ефективними, якщо досягається безпосередній особистий контакт, якщо люди втягуються у діалог та підпадають під чари особистості вірного, під вплив живої спільноти християн [246, с. 36–37].

Сучасний український протестантський мислитель М. Черенков як постмодерний і точніше – постліберальний богослов робить акцент на особистісно-орієнтоване благовістя, наголошуючи на тому, що «церкви повинні перестати бути «островами», а повинні перетворитися на «пограничні зони», де є живий зв'язок з реальністю і боротьба за долі людей і суспільства в цілому» [252, с. 142]. Для Е. Вайт і сучасного українського адвентизму не існує таких сфер суспільства, які б не були, або ж не могли б бути пограничними зонами між церквою і суспільством. Практично кожна царина суспільного життя може бути місцем служіння церкви, місцем проповіді словом та ділом, місцем зустрічі церкви і світу, місцем змістовного світоглядного діалогу і співпраці [246, с. 43–45].

В Україні Церквою АСД було сформовано монолітну місіонерську структуру, що охоплює більшість локальних груп в усіх соціальних сферах, та створено цілий ряд належних місіологічних проектів, які відповідають діалогічній парадигмі та адаптовані до особливостей сучасного українського соціуму. Зважаючи на вище викладений матеріал, ми можемо констатувати, що Церква АСД в Україні є «відкритою» Церквою, місіонерська діяльність якої

відповідає новітній діалогічній парадигмі, розроблені у загальнопротестантському теологічному дискурсі.

Варто зауважити, що соціорелігійна діяльність адвентистів сьомого дня на території України централізовано поділяється на багато галузей, кожною з яких опікується окремий відділ, а саме: здоров'я, освіти, глобальної місії, інформації, видавничий, музичний, молитовний, жіночий, сімейний, дитячий, молодіжний тощо. Крім того, на теренах України зараз активно проваджують свою діяльність безліч освітніх закладів Церкви АСД різних форм акредитації, а також адвентистські асоціації «Дружина пастора» та пасторська асоціація, дитячі клуби, Адвентистське агентство допомоги та розвитку (АДРА), контакт-центр «Надія» та інші.

Однією із причин появи такої розвиненої структури місіонерських служінь, на нашу думку, стала системна духовна криза пострадянського українського суспільства, а саме зниження стандарту особистих та сімейних цінностей, зростання кількості розлучень через випадки подружньої невірності тощо. Фактично у кожній галузі суспільного життя є потреба у соціальній діяльності християн, і адвентисти України є прикладом такого роду діяльності, що є єдиною із їх місійною роботою.

2.3. Єдність місіонерської та соціальної діяльності Церкви АСД в Україні на початку XXI століття

Єдність місіонерської проповіді із місією як служінням церкви суспільству у соціальній, педагогічній, медичній та інших сферах є природньою для християнства. Як пише М. Черенков: «місіонер у класичному варіанті – це проповідник і лікар або лікар та педагог. Коли одна з цих частин втрачається, тоді людина перестає бути місіонером» [252, с. 157]. Відповідно до цієї тези першочерговим є аналіз місіонерської діяльності як дослідження форм, методів

та соціорелігійних практик в оздоровчій, просвітницькій і місіонерській діяльності Церкви АСД в Україні.

Першим особливим напрямком місіонерської та місійної діяльності Церкви АСД є освіта. Згідно визначенню Концепції державно-конфесійних відносин (2004 р.), релігійна (духовна) освіта — це набуття/надання знань з певного віровчення та навичок відповідної релігійної практики з метою усвідомленого визнання згаданого віровчення як власного переконання особи. Релігійна освіта може мати загально-просвітницький характер або бути професійно орієнтованою [176, с. 65].

Діяти в галузі освіти необхідно, враховуючи положення, викладені в Статті 1 Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960) — «“дискримінація” охоплює будь-які розрізнення, винятки, обмеження чи переваги за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану чи народження, що має метою або наслідком знищення чи порушення рівності ставлення в галузі освіти...» [176, с. 66].

Як ми думаємо, відношення до конфесійної освіти в Україні до недавнього часу було на межі дискримінації. У більшості країн колишнього «соцтабору» вже наприкінці минулого століття на державному рівні почали визнавати дипломи духовних академій та інших конфесійних ВНЗ, а богословські факультети увійшли до складу державних ВНЗ. Проте, в Україні усі законодавчі ініціативи, направлені на розв'язання цієї проблеми, до недавнього часу залишалися «ініціативами».

Так український богослов і кандидат філософських наук М. Лагодич у статті «Релігійна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи» зауважує: «Демократія саме в тому і полягає, щоб влада враховувала потреби і запити усіх прошарків населення. Якщо релігійна освіта, у цілому, не суперечить міжнародним правовим документам і сформованій закордонній практиці, і є відповідне бажання батьків учнів конкретної освітньої установи, то введення

релігійної освіти цілком допустиме і законне» [109, с. 265–269]. Ми цілком погоджуємося з автором, який пропонує:

– розробити та запровадити в середній і вищій школі програми релігійного навчання, побудовані на засадах релігійної толерантності та принципах необов’язковості;

– вивчити можливість створення в системі національної освіти дошкільних та загальноосвітніх закладів за релігійною ознакою (подібно до існуючих в Україні освітніх закладів етнічних меншин) [109, с. 267].

Перспективи, які відкриваються з прийняттям нового закону про вищу освіту та постановою Кабміну про порядок визнання дипломів вищих духовних закладів, можуть викликати новий етап розвитку адвентитської освіти в Україні.

На даний час в Україні Церквою АСД створено повноцінну освітню структуру, яка складається з навчальних та підготовчих закладів різного рівня акредитації та являє собою повний цикл освітнього процесу.

Комплекс причин, які доводять необхідність розвитку протестантськими церквами власної структури освіти, російський соціолог Олександр Зайченко пояснив таким чином:

– постійна відкритість молодих віруючих навколишньому світу та його впливу, а також духовна та моральна непідготовленість останніх перед навалом нових спокус;

– велика кількість новонавернених зі світу, що не мають відповідного духовного виховання;

– сильний вплив західних ліберальних норм особистої та сімейної моральності, носіями яких є або західні місіонери, або випускники західних богословських навчальних закладів, що повернулися на батьківщину;

– слабка вкоріненість високих євангельських стандартів етики в силу нерозвиненості духовного потенціалу церковних громад, адже під натиском змінених умов життя та професійної діяльності етичні норми віруючих,

засновані здебільшого на традиціях старого напівпатріархального устрою, легко поступаються новим ліберальним віянням [83, с. 52–53].

Таким чином, створення повноцінної власної освітньої структури Церквою АСД в Україні, що зараз складається з дитячих садочків, шкіл, ВНЗ, духовних ВНЗ та різнопрофільних курсів, було перш за все продиктовано необхідністю збереження та розвитку власної ідентичності. У добу постмодерну без такої освітньої структури неможливе відтворення моральних цінностей, принципів та відповідних норм, притаманних Церкві АСД.

Водночас, згідно доповіді на річній нараді президента УУК В. Алексеєнка, було зазначено, що в умовах сьогоденних українських реалій, а саме війни на Сході та фінансової кризи, Церква АСД, у свою чергу, не має морального права віддавати на розбудову освітнього комплексу більше коштів, ніж на допомогу потерпілим в зоні АТО [45, с. 12]. Тому освітня структура ЦАСД в Україні не може бути такою всеохоплюючою та розвиненою, як того потребує специфіка глобальних викликів доби постмодерну.

Президент УУК В. Алексеєнко, визнаючи проблему, пропонує певну програму дій: «Сьогодні у нас немає ресурсів для створення та розвитку повноформатної освітньої інфраструктури по всій території України, а тому необхідно зосередитися на розбудові вже існуючих елементів освітнього комплексу» [45, с. 13]. Таким чином, відділ освітнього служіння Церкви АСД, в силу тривалої фінансової кризи, яка породжує глобальну нестачу грошових коштів, не може розбудовувати нові освітні заклади, є можливість лише покращувати функціонування вже існуючої освітньої інфраструктури, до складу якої входить Український гуманітарний інститут (інтернет-сторінка: <http://ugi.edu.ua>), Київська середня загальноосвітня школа «Ранкова зоря», Дніпропетровський духовно-освітній центр (інтернет-сторінка: <http://logosinfo.org>), школа «Молодіжного лідера» та навчально – виховний комплекс «Джерело мудрості» у м. Вінниця. Так, у с. Парпурівці Вінницької області розпочали свою роботу загальноосвітня школа I-III ступеня та дошкільний навчальний заклад (інтернет-сторінка: <http://pc-osvita.org.ua>).

Велике значення має приклад Дніпропетровської загальноосвітньої школи, Сімферопольської молодшої загальноосвітньої школи, Львівського навчально-виховного комплексу «Живе Слово» та Мукачівської приватної загальноосвітньої школи, досвід яких може бути використаний в найближчій перспективі для розвитку цілої мережі шкіл, заснований Церквою АСД у зв'язку із законодавчим дозволом релігійним організаціям виступати засновниками шкіл.

В. Алексеєнко спеціально відзначив, що у багатьох містах України успішно працюють дитячі садки, а саме у м. Миколаїв працює Дошкільний навчальний заклад за сприяння МОБФ «Альфа-Нік» (інтернет-сторінка: <http://alfa-nik.org>), останнім часом серед мешканців Самарського району м. Дніпропетровська набуває популярності Центр розвитку дитини «Веселка», у м. Херсон відкрито два дитячих дошкільних заклади: Дитячий садок «Долоньки» та Дитячий садок «Світлячок». При Громаді Чернівці-Руська успішно функціонує навчально-виховний комплекс «Соломон», працює ДНЗ у місті Симферопіль та Центр раннього розвитку «Ти – особливий» у Кривому Розі.

У часи, коли діти з віруючих родин доволі рано зустрічаються із негативними явищами у суспільстві, саме розвиток мережі дитячих садків є особливо важливим. Прикладом для наслідування є тривала та успішна робота курсів іноземних мов у Києві, Дніпропетровську та Харкові (інтернет-сторінка проекту: <http://english.in.ua>), музичної та художньої шкіл при ПСЗ НВК «Живе Слово» у м. Львові тощо. Такі форми освіти мають позитивний ефект при найменших затратах часу та матеріальних ресурсів.

Невід'ємною складовою освітньої системи ЦАСД є духовні ВНЗ, які є відкритими академічними спільнотами. Сьогодні профільне навчання і духовне виховання студентів здійснюється у Буковинському біблійному інституті (ББІ), Місіонерській школі при Буковинському біблійному інституті, Духовній семінарії у м. Буча (інтернет-сторінка: <http://seminary-sda.org>), Східно-українському біблійному інституту (СУБІ) у Донецьку та Луганську (діяльність

яких на часі призупинена), а також коледжі Євангельського служіння у м. Черкаси (інтернет-сторінка: <http://dk.ck.ua>).

Керівництво Церкви АСД у 1999 році в місті Буча заснувало Український гуманітарний інститут, що має приватну форму власності. Зокрема, даний ВУЗ 20 грудня 2005 р. визнано акредитованим за статусом вищого закладу освіти III (третього) рівня акредитації. Ліцензія АВ № 395107 та акредитаційний сертифікат серії PI-III № 102466 були отримані на виконання наказу МОН України від 27 січня 2007 р. № 58 «Про порядок введення в дію переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за ОКР бакалавра» та у зв'язку зі зміною статусу селища міського типу Буча та перейменуванням вулиці в м. Буча. Так, згідно рейтингу МОН, в підпорядкуванні якого знаходиться ВУЗ, Український гуманітарний інститут у 2015 році отримав 7 місце в рейтингу приватних ВУЗів України, що сприяло отриманню ним позитивного відгуку Міжнародної акредитаційної комісії та вступу до Міжнародної асоціації навчальних закладів.

За останні роки діяльність Українського гуманітарного інституту змогла здобути якісно нову основу для впровадження освітньої діяльності, а саме: можливість організації навчання іноземних громадян відповідно до напрямів та спеціальностей згідно з акредитованим кількісним обсягом (40 осіб).

Таким чином, діти адвентистів можуть здобувати не лише початкову і середню, але і вищу освіту в закладах, застосованих Церквою АСД. Загалом українськими адвентистами створено цілісну систему освіти та виховання.

Для керування означеними освітніми закладами УУК створена спеціальна Рада з питань розвитку окресленої освітньої структури, яка разом з відділом освіти:

- розробляє та актуалізує генеральний чотирирічний план для адвентистської системи освіти на своїй території;
- розробляє спеціальні семінари, лекції, проповіді про сутність адвентистської освіти;

– видруковує бюлетені, відео, презентації про концепцію, місію, цінності та практику адвентистської освіти в Унії;

– створює при Церкві підготовчі курси та організовує гуртки для вивчення: Біблії, музики, малювання, комп'ютерної справи, спортивних занять, християнського театру, акторської майстерності, іноземних мов, фото і відео справи, випалювання по дереву, рукоділля тощо [45, с. 44].

На нашу думку, виховання та підготовка фахових служителів на теренах власної країни є куди ефективнішою, ніж підготовка означених спеціалістів за кордоном, адже завдяки цьому Церква АСД має можливість уникнути необхідності запрошувати іноземних місіонерів для ведення євангельського служіння в Україні, що, згідно новітнім теоріям сучасних місіологів, не завжди є ефективним [252, с. 141].

У часи постмодерну зростає недовіра пересічних школярів та студентів до усіх систем знань, цінностей, віровчень та моральних настанов. За цих умов неефективним буде нав'язування власного світогляду навіть дітям із віруючих родин. Тим більше неможливий тиск на звичайних школярів та студентів. Єдиний спосіб доказу істинності власного світогляду для християн у добу постмодерну – це свідчення власною поведінкою, сповідання на словах та на ділі християнства як цілісного способу життя.

Пізня Римська імперія переживала часи моральної кризи та світоглядної дезорієнтації, і християнство виявилось ефективним не завдяки схоластичній аргументації чи освітньо-виховним системам із нав'язуванням систем знань, цінностей, віровчень, моральних настанов. Християнство зростало виключно за рахунок демонстрації вірними особливого способу життя, який здавався неможливими пересічним громадянам пізньоантичних полісів, але був реальністю життя християнських спільнот.

Викладачі та вихователі дитячих садочків мають змогу займатися місіонерською діяльністю серед широкого кола слухачів, популяризуючи «інакшість» Церкви, що у свою чергу дозволяє транслювати позицію Церкви в

світ, аби показати, що є інший спосіб життя, інший спосіб поклоніння Богові, інша модель Церкви» [62, с. 395].

Перші християни ставили у центр власного світогляду не себе, не власну місіонерську чи освітню діяльність, не церковну спільноту, а Христа. Розуміння того, що усі освітні та виховні засоби у контексті місіонерської діяльності є не самоціллю, а інструментами, звільняє творчість викладачів, вчителів та вихователів. Адже це означає легітимність педагогічного пошуку і виправданість інновацій при вірності христоцентричному підходу в особистій поведінці працівника освіти [253; 255, с. 108–124].

Відповідно до адвентистського віровчення і практики важливу роль у місіонерській діяльності відіграють медичні програми. Роботу відділу здоров'я можна віднести до низки конститутивних місіонерських служінь Церкви АСД, яке великою мірою визначає ідентичність АСД у соціумі протестантських церков України та світу.

Метою даного проекту стало розширення медичного служіння Церкви АСД завдяки його оновленню шляхом реформування вже існуючих методів євангельської медико-місіонерської програми Церкви. Зокрема, у 2014 році під час війни на Сході України даний проект отримав новий імпульс для свого розвитку завдяки неабиякій потребі українського суспільства в медичному служінні. Зараз ми можемо констатувати, що завдяки даній програмі місіонерського служіння українські адвентисти Сьомого Дня не лише мають змогу вдосконалити власний спосіб життя, присвятивши більше уваги власному здоров'ю, і допомагають своїй країні вистояти у боротьбі з ворогом [1].

У рамках проекту «Вулик» членами Церкви здійснюється:

- догляд за хворими та проведення семінарів, присвячених здоровому способу життя;
- налагодження співпраці та взаємодії між пасторами, біблійськими вчителями, літературними євангелістами та лікарями-місіонерами;
- відродження служіння «від будинку до будинку» з використанням простих природних лікарських засобів;

– створення в українських містах «кабінетів здоров'я», звідки б пацієнтів направляли до оздоровчих санаторіїв, що розташовані на території України;

– підтримання відділом здоров'я постійних відносин з оздоровчими санаторіями для підвищення якості служіння [246].

Аналіз практичної реалізації медичного служіння свідчить про втілення цих основних принципів у повсякденній діяльності ЦАСД. Згідно матеріалів Звіту Української уніональної конференції за 2013–2014 рр. служителями відділу здоров'я було проведено: 178 виставок здоров'я, які відвідали 5 тис. глядачів; 277 кулінарних та 76 масажних класів; 354 лекції на євангельських програмах телебачення та радіо; 372 лекції зі здорового способу життя у навчальних закладах та на підприємствах; 525 зустрічей клубів здоров'я; 68 програм з покращення зору; 30 програм зі зниження ваги; 42 програми для бажаючих кинути палити; 2 програми для молодих матерів з грудного вигодовування; 30 програм «Перемога над діабетом»; 32 тренінги зі скандинавської ходьби відділу суботньої школи і особистого служіння; 83 заняття по фітнесу; 128 зустрічей з наркозалежними людьми; 16 таборів здоров'я «Виїзний санаторій».

Відділом здоров'я також було проведено масові заходи в обласних та районних центрах до всесвітнього Дня боротьби з курінням (31 травня). Спільно з видавничим відділом щомісячно видається газета «Моя здорова сім'я». На території УУК сьогодні діють: 17 магазинів здорового харчування та 52 столи замовлень, 7 стаціонарних санаторіїв, 3 реабілітаційні центри. За 2014 рік відкрито санаторій «Десна» у Чернігівській області та 6 медико-місіонерських шкіл [45, с. 23–24].

Варто зауважити, що здійснювати медичне служіння в такому обсязі під час економічної кризи в країні важко, внаслідок чого до відділу здоров'я все частіше надходять пропозиції від вірних АСД про те, що Церква повинна погодитися на співпрацю з державою у цій сфері соціальної діяльності. Автори звернень мотивують свою позицію тим, що протягом останнього часу, а саме під час протистоянь на «Майданах» країни у 2013/2014рр. та проведення АТО,

українське суспільство, держава та Церква АСД де-факто вже співпрацюють у сфері медичного служіння, не зважаючи на відсутність затвердженої «Концепції» державно-церковних відносин чи конкордату. Звичайно, що формалізація партнерських стосунків у медичній сфері може привести до деяких негативних наслідків.

Російський соціолог і протестантський теолог Олександр Зайченко вірно підмічає: «Існує спокуса отримання від держави субсидій і навіть бюджетних коштів на проведення таких програм та поступове перепрофілювання церков під ці проекти, з яких держава зробить філії державних департаментів соціального захисту населення, що неминуче призведе до посилення залежності церков від держави як головного роботодавця» [83, с. 56].

Також існує деяке неспівпадіння між очікуваннями суспільства та можливостями ЦАСД. У часи сьогоденної кризи є позитивні приклади допомоги ЦАСД. У Подільському духовному центрі адвентистів сьомого дня м. Києва проходила програма «Стоп стрес», яка передбачала навчання майбутніх консультантів допомагати людям позбутися негативних наслідків стресу, адже через бойові дії на сході України багато людей страждають від постійного страху, емоційних зривів, скритого стресу та стресових ситуацій [53]. Благодійне адвентистське агентство допомоги і розвитку (ADRA) подарувало фінське обладнання медичним закладам на Полтавщині вартістю понад 200 тисяч грн. [20]. І такі приклади не одиничні. Але, з іншого боку, існують об'єктивні труднощі щодо здійснення повноцінного медичного служіння Церквою АСД під час проведення бойових дій. Можна говорити не лише про ігнорування зі сторони держави фінансової допомоги у медико-волонтерській діяльності Церкви АСД.

Більш важливою причиною для обмеження співпраці у медичній сфері під час кризи є те, що серед вірних Церкви АСД є небагато дипломованих хірургів та інших фахівців медичних спеціальностей, які потрібні під час військової кризи. Цей факт пояснюється тим, що у медичному служінні Церква

АСД робила акцент на служінні щодо наркозалежних, на організації терапевтичних та гомеопатичних консультацій.

Проаналізувавши низку профільних медичних проектів Церкви АСД, якими опікується відділ здоров'я, ми дійшли висновку, що на даному історичному етапі можливе зосередження ресурсів Церкви на одному пріоритетному напрямку, а саме – організації реабілітаційних центрів для учасників АТО і переселенців, що вельми підвищить значущість адвентистської церкви в українському суспільстві. При виборі даного служіння як пріоритетного, Церквою АСД можуть бути враховані найбільш апробовані часом методи, форми та практики, а також запроваджені нові, при підтримці міжнародної адвентистської спільноти [246, с. 21–100].

У часи постмодерну збереження і розвиток церковної ідентичності не забезпечується лише правильними знаннями чи цінностями вірних. Необхідне постійне відновлення, яке можливе через спільну діяльність, через спілкування, через розвиток соціальних відносин всередині церкви. Таке «внутрішнє» місіонерство слугує засобом для залучення нових вірних, хоча головною метою є формування та оновлення взірцевої ідентичності активного члена церковної спільноти та соціуму взагалі. Зокрема, на відповідні завдання спрямовані «сімейне», «жіноче», «дитяче» та «молодіжне» служіння. Організація цих служінь у цілому ряді протестантських церков є предметом внутрішніх дискусій та боротьби поколінь, результатом пошуків та самоорганізації «знизу». Церква АСД не допускає такого роду внутрішніх проблем і врегульовує відповідну діяльність централізовано.

Особлива робота в окресленій сфері, відповідно до «Соціальної доктрини» Церкви АСД, ведеться спеціально створеними відділами місіонерських служінь Церкви: «молодіжним», «сімейним», «дитячим» та «жіночим». Тому необхідним є систематичний аналіз цих служінь, що дасть додаткове розуміння специфіки методів, форм та практик соціальної та місіонерської діяльності адвентистів в Україні [70, с. 61–81].

Молодіжний відділ УУК Церкви АСД приділяє велику увагу організації та плануванню молодіжного служіння не лише на загальноцерковному рівні, а і у кожній місцевій громаді. Відповідно до «Соціальної доктрини Церкви АСД» головна увага Церкви приділяється здоровому способу життя, а відтак майже при кожному молитовному будинку українських адвентистів функціонує тренажерна кімната, спортивна зала чи приміщення для гри в теніс, де церковні молоді люди та їхні друзі можуть займатись спортом. Зазвичай до цього служіння долучається і відділ здоров'я, який проводить лекції зі здорового способу життя для відвідувачів спортивних заходів [39, с. 46].

Зазначимо, що у час фінансово-економічної кризи дуже важливим є організація молодіжного дозвілля. Останнім часом стають дуже популярні благодійні концерти, які зазвичай проходять один раз на місяць або квартал. У межах кожної громади проходять також щотижневі зустрічі молоді, куди молоді люди запрошують своїх друзів, однокласників, однокурсників та сусідську молодь. У рамках нового молодіжного проекту «Upstream» в останню неділю місяця о 19.00 на телеканалі «Надія» виходить нове популярне молодіжне ток-шоу «Поспілкуймося», а молоді з Церкви АСД пропонується робити рекламу цього медіа-заходу, запрошувати своїх друзів для участі в програмі під час прямого ефіру та через інтернет-ресурс (<http://hope.ua/ua>).

Молодіжний актив Церкви АСД зазвичай пропонує проведення тематичних вечорів на свята, як то Новий рік, Різдво, День студента, День працівників пожежної охорони України, День закоханих, 8 березня тощо. Особлива увага, на думку молодіжного відділу, повинна приділятися тим торжествам, святкування яких відповідає соціальній доктрині АСД, а саме: 21 квітня – День навколишнього середовища, на який зазвичай плануються соціальні акції, як то прибирання парків, вулиць та водоймищ; 8 вересня – День фізичної культури і спорту, під час якого адвентисти організовують цікаві спортивні дозвілля, до участі в яких запрошують друзів. Це можуть бути турніри та естафети біля приміщення Церкви, після яких у церкві відбувається смачне пригощання. Не залишаються поза увагою і такі дати, як 1 грудня –

Всесвітній день боротьби зі СНІДом; 3 грудня – Міжнародний день інвалідів; 9 грудня – День доброчинності в Україні. Окрема увага приділяється святам, що уособлюють собою ідеали сімейних цінностей, а саме: 13 травня – День матері та 15 травня – Міжнародний день сім'ї [45, с. 104].

На останньому засіданні Уніону голова Молодіжного відділу АСД підкреслив, що «для соціальної адаптації молоді в кризовий період часу дуже важливо отримання молодого людиною популярної спеціальності» [46, с. 66]. Для цього при Молитовних будинках організуються курси масажу, іноземної мови, комп'ютерні, бухгалтерські та перукарські курси, а також в наш час є вельми актуальними соціальні проекти, як то організація один раз на місяць благочинної перукарні для старшокласників та студентів, куди, зазвичай, запрошується і неадвентистська молодь [45, с. 105–106].

Зараз в Україні набуває неабиякої популярності молодіжний проект «церква-кафе». На часі діє кафе «Блага вість» (Львів) та «Conect» (Харків). Місіологи Церкви АСД вважають, що «ресторан – це унікальна можливість для церкви влитися в суспільство і зав'язати контакти з людьми, які нічого не знають про Євангеліє» [246, с. 84]. Завдяки цьому, на думку останніх, Церква АСД отримує можливість спілкуватися з «ненаверненими» особисто і продемонструвати їм своє доброзичливе ставлення, спираючись на твердження Е. Вайт, яка наголошувала на тому, що «навернення душ – це єдина мета і завдання роботи ресторанів» [246, с. 93]. Керівники даного проекту наполягають на тому що такі заклади – це місіонерський та молодіжний проект, створений з метою «допомогти невіруючій молоді знайти спільну мову та потоваришувати з адвентистською молоддю» [45, с. 101].

Загальне обґрунтування необхідності такої форми роботи адвентисти намагаються знайти і у Біблії. Звісно, що Святе Письмо ніде прямо не пише про церкву-кафе, але так само і не пишеться про тренажерні зали при церквах, медичні служіння тощо. Необхідність такої форми діяльності виводиться із загальних принципів. Адвентисти аргументують свою позицію таким чином: «у Біблії ми не знаходимо прямої вказівки про кафе. Проте роль комунікативної

трапези, гостинності, дружнього спілкування як методу благовістя ми можемо знайти на сторінках Святого Письма» [45, с. 101].

Відкриття «церкви-кафе» відповідає загальним роздумам М. Черенкова про місіонерство та місію у суспільстві у часи постмодерну. Цей український філософ і протестантський теолог пише: «місія повинна розумітися як багатовимірна, всебічна життєва позиція та формування ставлення до суспільства через діалог, а не як технологія корпоративного успіху та прагматична дія заради прозелітизму» [252, с. 76]. Така установка важлива не тому, що християни поступаються світові та займають більш м'яку, діалогічну позицію, а тому, що такий підхід відповідає Біблії, а відтак і є більш ефективним за власними результатами.

Якщо мислити «церкву-кафе» у межах строго проектного мислення, ставити за мету досягти якихось визначених показників, матимемо провали при роботі з молоддю. Якщо ж спілкування молоді у церкві-кафе вважати самоцінністю, то позитивні наслідки діяльності стануть можливими через творчу самореалізацію відвідувачів церкви-кафе, які будуть ініціювати добрі справи знизу, стихійно, діючи як жива неформальна спільнота під керівництвом власних лідерів. Така діяльність пов'язана з ризиком появи розділення між молоддю та церквою як цілим.

Один із лідерів загальнохристиянського молодіжного руху в Україні Д. Гореньков критикує тенденції до повного усамостійнення церковної молоді, висувуючи цілком слушний богословський аргумент: «Церква, що складається тільки з молодих людей (невеликої групи лідерів одного віку), не може бути церквою. Не може бути сім'єю й та група, що складається лише з підлітків. Церква – це сім'я, і вже тому вона повинна бути різнорідна, що також стосується і площини віку її членів.

Біблійні образи церкви, такі як «тіло» або «сім'я», зовсім не відповідають групі молодих хлопців, які вирішили, що «без «старих» нам буде простіше, адже ми будемо більш привабливими для невіруючих молодих людей. Але чи не втрачається в такому випадку сутність церкви як спільноти людей,

прийнятих Христом і у Христі приймаючих інших? Якщо ми не можемо знайти спільної мови з людьми іншого віку та літніми людьми, то чи можемо ми себе вважати християнами?» [48, с. 117].

Ми погоджуємося з думкою Д. Горенькова, який пише про те, що повністю молодіжні церковні новоутворення «позбавляють церковне об'єднання цінного елементу – досвідчених наставників, а тому потенційно є ризик перетворення останніх на молодіжні секти, на кшталт «бостонської церкви Христа»» [48, с. 117–118].

Очевидно, що сьогодні є об'єктивно необхідним створення та підтримка молодіжних місій на кшталт «церкви-кафе», які б об'єднували молодих людей для служіння поза церковними стінами та дозволяли проявитися молодіжним лідерам адвентистів. Проте, такі місії ніколи не повинні позиціонувати себе заміниками Церкви, а служити лише своєрідними місіонерськими майданчиками, відкритими для експерименту, діалогу і навіть ризику в пошуках нових форм служіння.

Варто пам'ятати, що першочерговою метою створення таких проектів було і є те, що «люди, які дізналися про Христа і християнство через служіння таких місій, повинні в підсумку починати процес воцерковлення, стаючи членами реальної громади, з усіма її особливостями, благословеннями та проблемами» [48, с. 119].

Другим можливим недоліком молодіжних форм служіння взагалі та церкви-кафе зокрема, є самозамикання церковної молодіжної спільноти на самій собі, на власних потребах, на спілкуванні та розважанні. Але для збереження і розвитку власне церковної ідентичності «молодим людям замість пісень під гітару та флірту за кавою після проповіді варто кілька разів на місяць піти прибрати в будинках для людей похилого віку або пофарбувати паркани в дитячому будинку» [48, с. 120].

Під час проведення АТО на Сході України перед адвентистською молоддю відкривається багато можливостей для соціального служіння: волонтерська допомога пораненим, збір коштів та продуктів для біженців тощо.

Соціальна активність спільноти молодих християн має бути природним наслідком її самоорганізації на основі «церкви-кафе» та інших форм спілкування та діалогу. Залучення до соціальної активності симпатиків, які ще не є членами церкви, теж є ефективним засобом пізнання того, якими в дійсності є молоді члени церкви, ким є в дійсності ті, хто вступили у діалог в церкві-кафе. Адже під час спілкування, навіть найактивнішого, можливо приховати власні недоліки, власну справжню ідентичність.

При спільній соціальній діяльності швидко стає зрозумілим, хто є дійсними лідерами, хто готовий до жертвовного і відданого служіння, а хто був лише добрим теоретиком та вмів розважатися. Саме тому молодіжний відділ орієнтує роботу молодіжних осередків таким чином, аби вони не перетворювались на «окрему церкву», а спрямовували активні дії на соціальне служіння в межах Церкви АСД [39, с. 14].

Вже традиційно для Церкви АСД великою є роль жінок у місіонерській та місійній роботі. Відділ жіночого служіння за роки функціонування Церкви АСД в Україні сформував повноцінну концепцію діяльності українських адвентистів в цій сфері. Діяльність відділу жіночого служіння спирається на мережу з клубів, шкіл та курсів, що відповідають різноманітним сучасним потребам українського жіноцтва [45, с. 59].

У клубному форматі в рамках Церкви АСД діють жіночі об'єднання «За чашкою чаю», «Клуб для самотніх» та «Клуб для майбутніх матусь». Жіночим відділом було видано спеціальну книгу «Сценарії для проведення зустрічей «За чашкою чаю», чим надано суттєву методологічну підтримку для активних адвентисток, які діють на рівні окремих громад.

Особливо перспективною, на нашу думку, є діяльність клубу «Господарочка», який було організовано спеціально для дівчат-підлітків, завданнями якого стало:

- формування морально-естетичного світогляду та духовної культури;
- допомога у становленні у дівчат ділових навичок, необхідних у сфері побуту, та практичних навичок ведення домашнього господарства;

- засвоєння і утвердження принципів здорового способу життя в особистій та колективній життєдіяльності;
- організація культурного дозвілля і залучення дівчат-підлітків до активної творчої діяльності;
- застосування різних форм та методів у вихованні активної громадянської позиції майбутніх жінок;
- навчання гостинності, а саме етикету, етиці відносин, краси і затишку, сервіровці, пошиттю одягу та рукоділлю [45, с. 57–59].

Особливе місце у роботі клубу «Господарочка» займають кулінарні зустрічі, які проходять екстраординарним чином: всі, хто приходить на зустріч, повинні бути задіяні в процесі приготування їжі, адже згідно місіонерській концепції клубу такий підхід до справи дуже ефективний для початку і розвитку спілкування абсолютно незнайомих людей. Адвентисти зауважують, що «мета цього клубу – «сприяти дівчаткам з молодих років вчитися бути доброчесною дружиною, Божою дочкою і провісницею» [45, с. 24].

Жіночий відділ окремо опікується дитячими суботніми школами, де адвентисти практикують активні форми навчання, щоквартально видають спеціальну літературу «Уроки для суботніх шкіл» українською та російською мовами, що є візитною карткою адвентистської суботньої школи [45, с. 25].

Зазвичай керівники дорослої суботньої школи беруть під свою опіку вчителів дитячої суботньої школи, а домашнє завдання ДСШ вводиться в щоденне сімейне богослужіння. У свою чергу, дуже велика увага в Церкві АСД надається вибору вчителя суботньої школи, якому буде довірено виховання майбутнього покоління. Так, на останній річній Раді Уніону (2014 р.) було наголошено саме на «навчанні та збереженні вчителів». Для цього жіночий відділ рекомендує з самого початку виявляти серйозне ставлення до підбору кадрів в громаді та не переобирати навчених вчителів щороку без вагомих на це причин.

Перед початком своєї каденції кожен новий вчитель, зазвичай, проходить окрему співбесіду з батьками та дітьми церковної громади, а також членами

відділу дитячого служіння і пастором. Згідно правил, встановлених в Церкві АСД, вчителі, незалежно від їх кваліфікації та стажу роботи, зобов'язані пройти навчання, запропоноване відділом дитячого служіння за сертифікаційною програмою 1, 2, 3 та 4 рівнів [45, с. 30].

У рамках місіонерського служіння жіночого відділу також діє «Школа наречених», яка зазвичай збирається 1–2 рази на місяць у затишній обстановці, де дівчата мають можливість спілкування в атмосфері дружніх відносин. Серед завдань школи є: виховання у дівчини конститутивних засад власної гідності та самоповаги, а також навчання їх багатьом важливим аспектам дорослого життя, а саме підготовка до:

- поведінки на побаченнях;
- шлюбу та навчання принципів щасливого сімейного життя;
- материнства та статусу дружини, навчання основам взаємин із протилежною статтю, проведення уроків з рукоділля, кулінарії, домоводства, догляду за собою та дитиною, ознайомлення з комплексом заходів першої медичної допомоги тощо. Зазвичай заняття організовуються з відеолекторієм для кращого засвоєння матеріалу [45, с. 35].

Жіночий відділ кожної української конференції ЦАСД постійно опікується курсами «Крою та шиття», «Ведення бізнесу», «Англійської мови», які самостійно організовує в кожній громаді, а також дбає про такі популярні соціальні програми, як «Обіди для незаможних», зустрічі з ветеранами ВВВ та АТО, «Хліб і крупа», забезпеченням нужденних безкоштовним одягом тощо. На часі набуває неабиякої популярності такий проект жіночого відділу, як «Мамин вихідний», коли один або два рази на тиждень матері приводять на деякий час своїх дітей до молитовного будинку. Весь цей час дітьми опікуються місіонери жіночого відділу: вчать, грають та співають [45, с. 31].

У Церкві АСД зараз, як ніколи, популярні фестивалі жіночої творчості, на яких досвідчені майстрині проводять майстер-класи для молодих людей з різних спрямувань: бісероплетіння, в'язання гачком, спицями, вишивки, техніки «канзаші» та багато іншого. Зокрема, ці заходи мають на меті

зацікавити та залучити до комунікації й неадвентистську молодь та, водночас, дати можливість старшому поколінню відчувати себе необхідним. На релігійні та державні свята в Церкві АСД проходять експозиції таких робіт та влаштовуються виставки-ярмарки, а зароблені на них кошти йдуть на благодійність та різні потреби. Керівництво жіночого відділу вважає, що якщо людина побачить в окресленій діяльності своє покликання, то з часом це хобі може перетворитись, хай на невелике, але джерело доходу. Також відділ планує заснувати роботу клубів «Мамині секрети», «Дочки–матері» та «Колиска», маючи на меті обмін досвідом молодих матерів [45, с. 31].

На часі жіночий відділ започаткував окреме служіння «Мами в молитві» – це самостійне молитовне спілкування, де збираються жінки для молитви про мир в Україні, полонених та поранених в АТО, власні родини та дітей. Проте, це молитовне служіння не обмежується лише молитвою матерів, існують і інші групи: «Дівчата в молитві», «Бабусі в молитві» та «Вдови в молитві» [45, с. 24].

Зазначимо, що жіночим відділом Церкви АСД ведеться дуже кропітка та важлива робота, завдяки якій жіноцтво церкви має змогу вести повноцінне спільотно-церковне життя, проте місіонерське служіння даного відділу майже не поширюється на неадвентистів, а здебільшого обходить лише членів Церкви, як то «клубне» служіння, курси тощо.

Тому, на нашу думку, місіонерська робота даного відділу розрахована більше на членів Церкви АСД, ніж на невіруючу аудиторію. Разом із тим, робота цього відділу важлива у місіонерському відношенні, оскільки новонавернені мають суттєві додаткові стимули залишатися у Церкві АСД. Робота відділу жіночого служіння із невіруючими має стійку тенденцію до зростання. Залучення неадвентистів буде породжувати пошук нових форм діяльності відділу жіночого служіння, які мали б більшу місіонерську складову [45, с. 25].

Згідно Соціальної доктрини АСД особлива увага в діяльності Церкви приділяється сімейному служінню, у центрі якого знаходиться функціонування

«Сімейного клубу». У великих громадах, а також там, де є потреба, сімейний відділ відкриває пункти професійного дошлюбного консультування для молоді. Кожний квартал сімейний відділ, в межах конференцій, влаштовує фестивалі родинної творчості зі співом, поезією та музикою, де представлені наймолодші та найстаріші сім'ї, на такі фестивалі, зазвичай, запрошуються невіруючі представники адвентистських родин. Так, за рекомендацією відділу сімейного служіння одна субота місяця, або кварталу в адвентистських громадах присвячується проблемам сім'ї [45, с. 28].

У 2015 році було започатковано місіонерський проект «Сім'я – родині» [45, с. 34]. В рамках цього проекту спільно з молодіжним та іншими відділами проводяться зустрічі для самотніх людей, де останні мають можливість спілкуватися. Зазвичай туди запрошують одновірців із прилеглих громад. Як правило, раз на квартал в рамках проекту здійснюється спільна поїздка на місіонерське служіння до дитячого будинку. Також даний проект передбачає:

- створення чоловічого та жіночого клубів за інтересами;
- організацію професійних курсів для отримання додаткової спеціальності;
- фахову юридичну допомогу для започаткування власного бізнесу;
- відкриття при кожній громаді безкоштовної юридичної консультації тощо [45, с. 54].

Сімейний відділ радить адвентистським громадам раз на квартал проводити сімейні вечори-презентації нових передач телеканалу «Надія» та адвентистських радіопередач, робити огляд новинок християнської літератури, цікавих статей в адвентистських газетах та інтернет-ресурсі [45, с. 55].

Дуже популярним серед вірних ЦАСД є проведення «Сімейного табору» для сімей окремої української Конференції. Під час проведення табору практикуються спеціальні молитви та тематичні сімейні богослужіння, вечори-зустрічі з християнськими династіями та «сім'ями-довгожителами» [45, с. 56].

Раз на рік сімейним відділом Уніону проводиться «Батьківська конференція», на яку запрошуються фахівці з сімейних відділів громад Уніону

в галузі виховання дітей, де розглядаються найбільш актуальні питання та готуються спільні рекомендації.

У 2015 році сімейним відділом було започатковано «Академію сім'ї» заочної форми навчання, пріоритетним завданням якої стала місіонерська діяльність з самотніми батьками, удовами та прийомними/ усиновленими дітьми [45, с. 35]. В межах служіння академії було започатковане віртуальне місіонерське служіння, де небайдужі вірні Церкви АСД допомагають один одному у вирішенні нагальних сімейних питань за допомогою нових засобів, а саме – через спілкування у соціальних мережах, листування та контактування через Skype. Першим практичним місіонерським служінням «Академії сім'ї» стала підготовка та проведення соціальної акції у київському Голосіївському парку під назвою «Щаслива сім'я» – з тематичними плакатами, серйозними та жартівливими завданнями, опитуванням гостей через анкетування та розповсюдженням флаєрів з рекомендаціями про зміцнення сім'ї [45, с. 37].

Дослідивши діяльність сімейного відділу, ми дійшли висновку, що в цілому можна відзначити безсумнівний успіх його праці, адже у царині особистої та сімейної моральності Церква АСД володіє значними ресурсами, що вкрай важливо для українського суспільства. Виправляючи помилки у місіонерській роботі, зроблені на початку 90-х, коли сімейне служіння часто-густо зводилося лише до адресної матеріальної допомоги адвентистським сім'ям, сімейний відділ у своєму служінні робить акцент на поліпшенні духовного клімату в сім'ї та громаді Церкви АСД. Переважно діяльність відділу припадає на внутрішнє життя Церкви та лише опосередковано впливає на неадвентистів [45, с. 28, 38].

Кожна місцева громада АСД в Україні надає дуже велику увагу дитячому служінню, піклуючись, насамперед, про належне облаштування молитовного будинку. Зазначимо, що дитячий відділ повсякчас пильнує, щоб територія навколо молитовного будинку була доглянутою та безпечною для дітей, там підтримувалися чистота, порядок та санітарні вимоги, а молитовний будинок було оздоблено таким чином, щоб діти та їхні гості почувались в ньому

цікаво та весело. Варто зауважити, що у 2015 році при будівництві нових молитовних будинків там заплановано облаштування кімнат для всіх класів дитячої суботньої школи вентиляцією та гарним освітленням, а у вже існуючих будівлях повсякчас буде робитися ремонт з виправленням відповідних недоліків.

Варто зауважити, що в наш час затяжної економічної кризи дитячі кімнати в молитовних будинках керівництво Церкви розпорядилося опалювати не лише в суботу, а і упродовж усього тижня, адже кожного дня там проходять дитячі заходи. У кожному молитовному будинку обов'язково існує кімната або місце для матерів з малюками та класи впорядковані згідно потреб дітей кожного віку. Дитячий відділ заохочує участь дітей в оформленні та облаштуванні кімнат, що на думку керівництва відділу розвиває у дітей любов та причетність до Церкви [45, с. 44].

В останні роки у Церкві АСД набула неабиякої популярності практика проведення канікулярних таборів, куди запрошують усіх бажаючих. Варто наголосити, що вихователі для роботи у таких таборах проходять навчання або тренінг в УКК, або ж відвідують підготовчі семінари, спеціально організовані дитячим відділом. Зокрема, існує практика організації денних таборів при молитовних будинках та адвентистських загальноосвітніх школах. Рада громади розглядає це служіння як дуже ефективну євангельську програму, що не є орієнтованою лише на найближчі хрещення, а розрахована на довгострокову роботу з дітьми, підлітками та їх сім'ями.

Зокрема, дитячий відділ рекомендує використовувати дні народження дітей з місіонерською метою, а саме: запрошувати на свято друзів іменинника з батьками, а також сусідів, друзів зі школи та садочка, що не є членами Церкви АСД. Керівники Дитячого відділу наголошують, що скласти програму необхідно так, щоб діти могли брати в ній участь разом зі своїми батьками, а організувати це свято необхідно у дитячому приміщенні молитовного будинку. Для того, щоб свято вийшло цікавим, рекомендується підготувати спеціальну

програму проведення Дня народження – конкурси про доброту, милосердя, повагу до старших тощо.

Дитячий відділ Уніону Церкви АСД повсякчас заохочує вірних та всіх бажаючих долучитися до такого місіонерського служіння, як організація щоквартального відвідування дитячих будинків, реабілітаційних центрів (інтернатів) та лікарень під гаслом – «служіння для дітей та силами дітей». Відтак, у часи фінансової кризи та проведення АТО на Сході країни для українського суспільства є вкрай актуальною допомога дітям-інвалідам. З метою якнайкращої організації окресленого служіння дитячим відділом проводиться спеціальна підготовка приміщень для проведення занять, організація гуртків, опрацювання матеріалів, розробка графіку роботи груп. Наприклад, дитячий відділ проводить організацію попередньої підготовки кадрів з ініціативних членів церкви для занять музикою, рукоділлям, роботою з комп'ютером тощо. До таких проектів, як правило, залучаються діти та члени Церкви АСД з інвалідністю [45, с. 50–52].

Варто зауважити, що в багатьох громадах протягом тижня діють місіонерські програми для дітей з обмеженими можливостями, завдяки яким діти та їх батьки отримують корисні та необхідні послуги, як то підготовка дітей до школи, репетиторство з окремих дисциплін, залучення дітей до участі в гуртках, консультація дитячого психолога для батьків та дітей зі складних питань. Дитячим відділом провадиться активне надання допомоги та підтримки сім'ям з хворими дітьми: організація вивчення книг з питань виховання дітей спільно з дитячим психологом та батьками, відвідування сімей з окресленими проблемами членами Церкви АСД, проведення спільних свят, поїздок, екскурсій тощо. Дитячий відділ, зокрема, наголошує на методах поступового долучення дітей до місіонерського служіння, задля цього керівництво відділу пропонує різноманітні форми служіння дітям і підліткам в громадах, враховуючи їх здібності та можливості, продукуючи необхідні матеріали, літературу, диски та ін. [45, с. 53].

Дуже вагому частину в роботі дитячого відділу займає клубне місіонерське служіння. Зокрема, в Україні зараз є дуже популярні дитячі клуби «Шукачі пригод» та «Слідопити». Заняття в клубах проводяться за віком та включають в себе спеціальні туристичні заняття, активний відпочинок на природі, фізичні вправи, а також цікаві збори у таборі для підлітків.

Актив клубу на постійній основі провадить шефство над літніми та самотніми людьми, організовуючи допомогу для означеної категорії населення у постачанні товарів першої необхідності та забезпечуючи допомогу у прибиранні помешкання. Так, учасники клубу беруть участь у проведенні акцій – «Скажи наркотикам ні», 31 травня відзначають «Всесвітній день проти паління», а 1 червня святкують «День захисту дітей». В місцевих громадах та школах, а також серед друзів і родичів члени Церкви АСД поширюють газету «Скарбничка» та журнал «Дружболяндія». Українськими адвентистами видається значна кількість тематичної літератури. До прикладу, лише у 2015 році спільними зусиллями дитячого та видавничого відділів було видруковано дитячий підручник «Дивовижні пригоди», книжки О. Бокова «Краплинки доброти» та І. Добренка «Табір», а також серію оповідань Ю. Гунька «Історії про ангелів», «Суботні історії», «Історії про тварин», «Історії про героїв» тощо.

В планах розвитку ЦАСД на 2015 р. планується організація в молитовних будинках лялькових театрів, що є ефективним способом залучення дітей до спілкування та розвитку їх творчих здібностей [45, с. 56].

Місіонерська діяльність дитячого відділу Церкви АСД є вельми значущою не лише для майбутнього окресленої Церкви, а і для країни в цілому. Адже моральні цінності, які продукують адвентисти, є дуже важливі для виховання майбутнього покоління нашої країни.

Початок музичного служіння в адвентизмі був покладений Е. Вайт, яка писала: «Коли небо схиляється над землею, на землі лунає музика і спів». Музика і спів сьогодні займають належне чільне місце в житті та служінні ЦАСД. Відповідальність за організацію музичного служіння лежить на пасторі та регенті громади, які спільно готують кожне музичне служіння. Особлива

увага приділяється організації суботнього богослужіння, де проходить загальний спів усього зібрання. Один раз на квартал – кожна громада АСД проводить спеціальне богослужіння за участю всіх творчих сил громади: дитячих колективів, молодіжних музичних груп, колективів ветеранів, читачів віршів та солістів, сценаристів та режисерів. На це служіння, зазвичай, запрошуються родичі, сусіди та друзі неадвентисти. Молодіжні та дитячі «музичні зустрічі», як правило, відбуваються у молитовному будинку чи на прилеглий до нього території.

Вже традиційно підготовку програми музичного служіння для одруження чи похорону адвентисти вважають найвідповідальнішим музичним місіонерським служінням, тому що «як правило, на цих служіннях присутні люди, які вперше відвідали або зустрілися з Церквою АСД» [45, с. 45]. За часів радянської влади такі події як одруження чи похорон члена церкви були єдиним місцем для місіонерської проповіді, нехай тоді і непрямой. Зараз, у часи постмодерну, важливо показати привабливе обличчя Церкви АСД, місцевих громад, вірних. Найлегше привабливий образ Церкви АСД створити за допомогою продуманого музичного служіння. Часто саме спів громади чи музичне служіння взагалі дозволяють невіруючим подолати стіну загального відчуження між собою та Церквою АСД, відчуті потребу бути разом із церквою.

Для розвитку та підтримки загального музичного служіння в громадах українські конференції проводять музичні фестивалі, навчальні семінари, розробляють та видають нову спеціальну літературу, фонограми, а також дбають про підготовку регентів та музикантів, створення нових, а також розвиток діючих музичних груп і колективів. Адже, на думку представників Церкви АСД, – «співоча громада є дуже привабливою і має більше шансів для залучення дітей та молоді, а також всіх, хто хоч одного разу її відвідав» [45, с. 45].

Музичне служіння, на нашу думку, не лише несе у собі потужне смислове та місіонерське навантаження, а є дуже важливим для формування ідентичності Церкви АСД в Україні та світі. Засвоєння основних цінностей та ключових концептів адвентизму, визнання їх важливості для особисті значно

полегшується через сприйняття історій, які розповідаються у піснях, які слугують адаптованим втіленням адвентистських наративів та світогляду. Протестантська теологія часів постмодерну приділяє значну увагу музиці як додатковому, а то і основному засобові передачі відчуття Божої присутності у громаді вірних. Експресія проповіді все менше діє на сучасну людину, особливо на невіруючу, «зовнішню». У той же час спів та музика здатні відкрити релігійність у її красі та глибині для багатьох людей в сучасному світі.

Адвентистський богослов В. Ляху в Заокській духовній академії провів експеримент із зменшенням наголосу на проповіді та збільшенням присутності музики на служінні для студентів. Під тиху музику студенти самі збиралися у молитовний будинок. Посередині лежить Біблія, невеликий фрагмент із якої зачитується студентами по черзі кожні десять хвилин. За читанням йдуть особисті роздуми та молитви під музику. Студенти звернули увагу на власні внутрішні переживання. А саме, музика та мовчання стали місцем присутності Бога, слова із Біблії – безпосереднім зверненням до їх душ у діалозі. Адже часто проповідник заступає у свідомості слухачів місце Бога, хоча за протестантськими теологічними уявленнями цього не повинно відбуватися [39, с. 99–100].

Ми не вважаємо сам експеримент взірцем для наслідування, оскільки він укорінений більше у традиції ранньої реформації та пієтизму, ніж адвентизму. Але цей експеримент показує об'єктивну потребу для сучасного вірного мати не лише духовну поживу проповіді, а і отримувати певний релігійний досвід само– і Богопізнання завдяки музичному служінню [39, с. 100–102].

Урізноманітнення музичного служіння має не йти за модою на модернізацію, оскільки часто існує потреба, навпаки, у церковній музиці як альтернативі до модерного і постмодерного культурного світу. Неважко передбачити, що музичне служіння буде розвиватися, і при цьому зростатиме роль того, що у західній теології вже названо «теологією музики». В адвентизмі такі теоретичні розробки лише починають розвиватися, але теологи Церкви АСД цілком слушно звернули увагу на такий ключовий момент: розвинута

теологія музики та різноманітна високоестетична практика музичного служіння мають великий потенціал стати місцем для діалогу із іншими християнськими традиціями, зокрема – із православ'ям. Взаємне відкриття духовних скарбів традицій дозволяє розвиватися етиці добросусідства, етиці дружби, а все це сприяє загальному більш прихильному сприйняттю адвентизму в релігійному середовищі України та сусідніх країн [39, с. 102–103].

У місіонерській структурі служіння Церкви АСД чи не ключову роль займає пасторська асоціація. Дане об'єднання приділяє велику увагу навчанню пасторів, аби вони мали змогу організовувати та проводити богослужіння так, щоб останні були цікавими та зрозумілими для всіх категорій людей. В часи постмодерну у всіх протестантських церквах втрачається повага до самого статусу пасторів, але зростає авторитет тих із них, які можуть бути духовними наставниками та неформальними лідерами для спільнот. Особливо важливо, що при правильному наставництві легше виховати нове покоління, покликане до пастирського служіння: «практика наставництва здатна не просто вирішити питання адекватної передачі церковного лідерства; вона здатна відродити біблійні механізми плекання учнів, природної передачі досвіду служіння, євангельської спадщини та Божих цінностей, відкритих попередніми поколіннями» [133, с. 102].

У часи постмодерну вірні та «зовнішні» не схильні миритися із тим, що у пастора життя розходиться із установками церковної проповіді. Увагу всіх привертає навіть не особистий приклад, виражений в окремих вчинках, а цілісний спосіб життя пастора. Зважаючи на вище згадану проблему, правління пасторської асоціації постановило, аби «мати можливості для повноцінного світського служіння, Церкві АСД слід насамперед звернути увагу на внутрішнє служіння для самих пасторів церкви з метою підвищення їх духовних, соціальних та моральних можливостей, а потім вже допомагати людям, виховувати та впливати на них» [45, с. 78]. Відтак, активом даної асоціації було розроблено кодекс поведінки, якого повинен дотримуватись кожний адвентистський пастор, незалежно від кількості членів громади.

Згідно окреслених правил, пастор Церкви АСД повинен обов'язково знайомитися з сусідами та їхніми родинами, дарувати їм газети, книги, регулярно вітати зі святами, запрошувати до себе в гості. Приміром, пастор повсякчас повинен здійснювати місіонерські відвідування членів церкви та невіруючих членів їх сімей особливо під час кризових ситуацій, як то хвороба, розлучення, смерть рідних тощо. Зокрема, з 2013 року в українському Унії почала діяти спеціальна програма навчання для пресвітерів за матеріалами, запропонованими пасторською асоціацією ГК АСД, в рамках служіння якої було надруковано спеціальний посібник «Лідерство у пресвітерському служінні», що вміщує в себе перший рівень навчання пресвітера.

Варто зауважити, що пасторська асоціація постійно займається вирішенням назрілих питань УУК. Остання проблема, яка постала перед пасторською асоціацією, полягала в тому, що позиція кожного окремого пастора, яка окреслена в проповіді щодо революції гідності 2013/2014 рр. та проведення військових операцій на Сході країни, не завжди відповідає позиції Церкви АСД. Сучасний протестантський теолог М. Дубровський зазначає: «Людей не дуже хвилює, до якої конфесії ми належимо, їх цікавить, що може Церква сказати від імені Господа відносно тих проблем, з якими вони стикаються. І своє питання вони адресують не лідерам конфесій, а тим людям, яких вони особисто знають», тобто пасторам [62, с. 403]. Саме тому пастор має відповідати з позицій Євангелія, разом із тим не забуваючи і про власну адвентистську ідентичність. Відповідно, пасторська асоціація радить пасторам та вірним Церкви АСД при вирішенні будь-яких проблемних питань звертатися до Соціальної доктрини Церкви АСД, аби «уникнути соціальних конфліктів та доктринальних непорозумінь» [45, с. 68].

Таким чином, завдяки пасторській асоціації в Церкві АСД системно зростає рівень освіченості керівників громад, що сприяє залученню нових соціальних груп до церковної спільноти, змінює її демографічний склад, трансформує акценти в служінні відповідно до нової діалогічної парадигми та сприяє появі системних богословських рефлексій.

У дисертаційному дослідженні ми вирішили об'єднати аналіз служіння видавничого та інформаційного відділів, діяльність яких, на нашу думку, є однією з ключових у місіонерському служінні Церкви АСД, адже, як у свою чергу зазначила Е. Вайт «наша видавнича справа була розпочата за вказівкою Бога і здійснюється під Його особливим наглядом. Воно призначене для виконання особливих цілей» [246, с. 149].

Сьогодні відділ інформації відповідає за оформлення та організацію офіційного сайту Церкви АСД в Україні (www.adventist.org.ua), трансляції адвентистських телепередач на каналі «Надія» (<http://www.hopechannel.info/ua>) та розклад адвентистських радіопередач (<http://www.golosnadii.org>). Президент УУК В. Алексеєнко на засіданні Конференції наголосив, що планується створення офіційного сайту кожної громади, адже «якщо нас немає в Інтернеті – нас немає взагалі!». У 2013 році в рамках роботи відділу було створено контакт-центр «Надія», який має такі напрямки своєї діяльності: колл-центр; інтерактивна біблійна школа; цілодобове чергування пасторів на телефонній лінії; опікування гарячою лінії під час прямих ефірів програм «Історії вічної любові», «Дивовижні факти», «Помоліться за мене».

При контакт-центрі функціонує заочна біблійна школа, в якій зареєстровано 1520 учнів. Закінчили курс з вивчення Біблії 766 абітурієнтів. Центр «Надія» відправив поштою 1725 літературних примірників та 8480 листів. В рамках діяльності інтерактивної біблійної школи при контакт-центрі «Надія» створено сайт (<http://biblefact.info>) з вивчення Біблії, завдяки якому усі бажаючі мають можливість замовити друкований курс «Дивовижні факти». Зокрема, в Центрі «Надія» провадиться активна місіонерська робота в соціальних мережах, а саме – Вконтакте, Facebook, Однокласники, Twitter, YouTube та на радіо «Голос надії», де можна прослухати та переглянути такі програми Церкви АСД, як «Історії вічної любові» (<http://love.hope.ua>), «Історії вічного кохання» та «Дивовижні факти» (<http://biblefact.info>), «Київ – місто надії» (<http://hope.org.ua>).

Обличчям українського адвентизму став телеканал «Надія». Метою створення телеканалу, як наголошують фахівці відділу інформації є «принести надихаючу звістку про Живого Бога, який дає мир та рішення, надію та впевненість, а також наповнює життя особливим змістом» [45, с. 50].

На телеканалі працює творча команда, що створює позитивну та пізнавальну відеопродукцію для телеглядачів різного віку. Телеканал «Надія» – це український християнський телеканал цілодобового супутникового мовлення. Ретрансляція сигналу здійснюється в інтернеті, кабельних мережах та ефірних станціях. Телеканал «Надія» можна дивитися на території України, Європи, Азії та частини Африки. Місіонерські теми, яким присвячені телепрограми, є досить різноманітними та охоплюють сучасні проблеми здоров'я, сім'ї, молоді та дітей, а також не залишають поза увагою історичні та духовні теми.

Телеканал «Надія» та Церква Адвентистів Сьомого Дня ініціювали благодійний проект «Східний янгол». Його головною метою стала підтримка постраждалих внаслідок бойових дій в зоні АТО та на Сході країни, а саме «збір коштів на придбання продуктів харчування, одягу, засобів першої допомоги та засобів гігієни» [1]. Пріоритетом програми є відновлення будинків постраждалих внаслідок бойових дій у Луганській та Донецькій областях, тому «проект передбачає формування будівельних бригад, які організовуються у складі десяти чоловік» [1].

Робота відділу видавничого служіння також не обмежується лише видавництвом спеціальної літератури. До прикладу, у 2014 році керівництвом відділу було організовано:

- місіонерські походи на байдарках, велосипедах, виїзне служіння груп книгонош-євангелістів та студентські програми по всіх регіонах нашої країни;
- проведення семінарів для місіонерів-книгонош і для тих, хто бажає приєднатися до розповсюдження трьохангельської вісті через друковане слово у вихідні дні;

- організована співпраця відділу видавничого служіння УУК з молодіжним відділом та відділом здоров'я УУК з розповсюдження книг та іншої друкованої продукції;

- впорядкування реклами веб-сайту видавництва «Джерело Життя» - lifesource.com.ua, де популяризується друкована продукція останнього;

- функціонування Інтернет-магазину з продажу електронних книг з метою розширення аудиторії читачів друкованої продукції видавництва «Джерело Життя».

Варто наголосити на тому, що видавничим відділом провадиться підготовка та видання друкованої продукції з духовної, теологічної, дитячої та іншої тематики. Перед друком текст аналізує спеціально створений комітет з прочитання рукописів, проводиться теологічна вчитка та богословська експертиза.

Вищенаведене свідчить, що організована місіонерська діяльність інформаційного та видавничого відділів орієнтована на розгалужену аудиторію, що вигідно вирізняє окреслену діяльність даних відділів серед інших місій Церкви АСД. Ми, приєднуючись до думки соціолога релігії та протестантського дослідника О. Зайченка, що з України, яка є «традиційним «біблійним поясом» імперської та радянської Росії, почався досить істотний приплив благовісників, місіонерів, євангелістів і вчителів» [83, с. 55] та зважаючи на відсутність демократичного устрою і свободи слова у сусідній державі, можемо стверджувати, що робота інформаційного та видавничого відділів є вельми важливою, не тільки для адвентистської місіонерської діяльності, а і для відновлення миру та злагоди у міждержавному конфлікті.

Висновки до розділу 2

Внутрішня складова організаційної структури Церкви АСД є пірамідально та має обов'язковий стандарт для всіх структурних підрозділів.

Необхідно відмітити яскраво виражений демократичний чинник, який повсякчас простежується в усіх церковних підрозділах, адже усі керівні та соціально значущі посади є виборними, а керівники, що їх обіймають, є підзвітними своїм виборцям.

Церква АСД є єдиною комунікативною спільнотою, яка розробляє спільні для всього адвентизму стратегії. Українська контекстуалізація загальних стратегій має власну специфіку, пов'язану із світоглядним консерватизмом українських адвентистів.

Становлення адвентизму як церкви є характерним виявом місіонерської діяльності, яка охопила не лише теорію і практику проповідування, оскільки для адвентизму характерне не лише нове вчення, а і пряме сполучення місіонерської та місійної діяльності.

Усі види внутрішньоцерковної діяльності і місійно-соціальної роботи складають єдиний комплекс, який втілений у функціональній структурі самої церкви. У деяких традиційних і протестантських церквах соціальна та місіонерська діяльність є зовнішнім проявом їх церковного життя, що концентрується навколо ритуальних дій чи особистого спасіння. У випадку адвентизму місіонерська і соціальна діяльність належить до самого ядра церковного життя.

Особистий і родинний духовний розвиток, становлення, збереження і перспективи адвентистських громад є елементами місіонерсько-місійної роботи як єдиного комплексу. А отже, діяльність, спрямована на всебічний розвиток вірних і на соціальну допомогу всім потребуючим, належить до самої ідентичності Церкви АСД в світі та Україні.

Рівень інституційного розвитку Церкви АСД в Україні досяг таких показників і такої структурної оформленості, що дозволяє сьогодні виходити на нову якість взаємодії із суспільством і державою, гостро актуальну після Революції гідності.

Особливе значення має діяльність Міжнародного адвентистського агентства допомоги та розвитку (ADRA), що входить у структуру Церкви АСД.

Ця благодійна організація окрім доброчинної роботи виконує і вирішальну місіонерську функцію, допомагаючи усім, хто потребує порятунку. Структура даної благодійної установи є прозорою фінансовою організацією, що також сприяє позитивному іміджу Церкви АСД на державному рівні.

За роки незалежності в Україні Церквою АСД було сформовано монолітну місіонерську структуру, що охоплює більшість локальних груп в усіх соціальних сферах та створено цілий ряд відповідних місіонерських проектів, що відповідають діалогічній парадигмі місіонерського служіння і адаптовані до особливостей українського соціуму.

Світові процеси, що відбуваються зараз у світовій місіології, позначилися на соціорелігійній діяльності адвентистів сьомого дня в Україні, що є відповіддю на питання щодо «відкритості» Церкви АСД в Україні. Церква АСД самою власною ідентичністю та інституційним розвитком в Україні де-факто була підготовлена до нових умов для місіонерства і поступово розкриває наявний потенціал.

Дослідженням виявлені нові тенденції у місіонерській діяльності Церкви АСД, які засновуються на парадигмальних засадах діалогу церкви і суспільства, а також у формах, методах та практиках відділів «здоров'я», «освіти», «глобальної місії», «інформації», «видавничого» та «молодіжного».

Зберегти власну ідентичність, але бути почутим в постмодерному суспільстві Церкві АСД вдається, і відповідні процеси розвитку власної самопрезентації будуть інтенсифікуватися. При цьому Церква АСД не займається створенням видимості активності, а дійсно є активною, що і стає запорукою її розвитку. Аналіз підтверджує, що три види діяльності – місіонерська, місійно-соціальна, спрямована на саморозвиток особистості та спільнот – є єдиним комплексом, а відповідна активність у її функціональних проявах належить до ядра церковної ідентичності АСД.

Місіонерську діяльність «музичного», «молитовного», «жіночого», «сімейного» та «дитячого» відділів та адвентистських асоціацій і клубів на

території України у пострадянський період можна віднести до пізньомодерного типу місіонерства.

Соціорелігійна та місіонерська діяльність в рамках діалогічної парадигми відділів Церкви АСД в Україні у пострадянський період часу є соціально активною та адаптованою, що дозволяє Церкві АСД виходити за рамки «маргінального становища» у суспільстві, але при цьому не втрачати власної ідентичності.

Церква АСД має пророче бачення трансформованого суспільства, розуміє, що можна змінити вже сьогодні, і активно намагається покращити соціальну дійсність як для вірних, так і для суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АДВЕНТИЗМУ

3.1. Співробітництво Церкви АСД із державною та суспільством в умовах сьогодення (2013–2015)

Україна вже переживала перехід від радянської до ліберальної моделі відносин між церквами і державою. Цей перехід був не безпроблемним, але він був вимогою історичного часу, і альтернативи змінам не було. Але ліберальна модель за американським взірцем, згідно із якою дозволяється практично все, але не існує механізмів допомоги держави у забезпеченні прав вірних, вичерпала себе в умовах України. Повноцінне забезпечення індивідуальних та колективних прав вірних вже 10–15 років як вимагає становлення партнерської моделі відносин церков та держави за взірцем Німеччини. Таким чином, якщо перехід від радянської до ліберальної моделі був радикальною трансформацією аж до протилежного стану справ, то перехід від ліберальної до партнерської моделі є еволюційним та закономірним. Партнерські відносини доповнюють ліберальну модель, а не суперечать їй [262].

Становлення партнерської форми відносин між церквою і державою повністю суголосне «діалогічній» парадигмі сучасної християнської місіонерської діяльності, в руслі якої розвиває власну діяльність Церква АСД. Церкви покликані не замикатися у власних проблемах, не підкорятися державі, не намагатися запровадити теократію. Усі такі та подібні альтернативи є не лише небезпечними для церкви, а і неефективними.

Хоча перехід до партнерської форми відносин між державою і церквами є історично закономірним, не можна не помічати, що крім нових можливостей церкви можуть постати перед новими небезпеками. Адже при партнерській формі стосунків держава не лише може вимагати законної

прозорості церковних фінансів, а і втручатиметься у внутрішні справи церков. Так само і церкви можуть переоцінити необхідну ступінь відповідальності за стан державних справ і почати диктувати державі та суспільству правила життя та політики.

Церква АСД за цих нових небезпек повинна звертатися до «Основ соціального вчення Церкви АСД в Україні» [144, с. 56], адже цей документ містить цінні концептуальні напрацювання, актуальні сьогодні ще більше, ніж у час прийняття «Основ» (жовтень 2002 р.). Деякі цінні рекомендації містяться і у Заяві Церкви АСД про церковно-державні відносини, прийнятій Радою з питань міжцерковних та міжконфесійних стосунків Генеральної Конференції Церкви АСД у березні 2002 року [146, с. 254–264]. Ці документи задають певні межі, в яких визначатиметься конкретна позиція УУК ЦАСД у найближчій перспективі.

Наш аналіз позиції Церкви АСД щодо суспільства потрібно розпочати із загального ставлення до політики як сфери людської діяльності, як області особливого відповідального служіння людям та суспільству. В «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні» особливий наголос робиться на тому, що «церковну кафедру, церковні видання чи церковні зібрання ніколи не слід використовувати як трибуни для передвиборчої агітації» [144, с. 44]. Крім того, згідно Соціальної доктрини АСД «від членів Церкви вимагається утримання від будь-якої політичної діяльності» [144, с. 45]. Зокрема, визначальним та обов'язковим для виконання всіма штатними співробітниками Церкви АСД вважається правило про те, що «згідно зі Святим Письмом, неможливо по-справжньому служити двом панам (див. Мт. 6:24). Отже, від усіх служителів і вчителів церковних закладів вимагається, щоб увесь свій час вони приділяли справам Церкви, утримувалися від будь-якої політичної діяльності, зокрема від агітації на користь якоїсь політичної партії.

Якщо служитель вирішив включитися в політичне життя, він має зробити вибір, чому віддати перевагу, оскільки ці два види діяльності несумісні» [144, с. 45]. Виходячи із позиції «Основ соціального вчення» щодо політичної

діяльності, керівництво УУК ЦАСД у кінці 2013 і на початку 2014 років застерігало від перенесення політичних пристрастей у церкви та душі вірних не менше, ніж протестувало проти насильства та порушення прав людини. «Останні події в Києві вказують на те, що ми повинні об'єднати всі зусилля в молитві до Бога за Україну.

У ці дні й особливо ночі, коли загострення пристрастей протиборчих сторін досягає своєї точки кипіння, несучи з собою загрозу для життя людей, ми закликаємо всіх вірян в особливих заступницьких молитвах звертатися до Господа, благаючи Його про милість для народу України й мирне вирішення конфлікту; про смирення сердець тих, у чиїх руках сила, й мудрість для тих, хто відповідальний за долі своїх співгромадян; про гідну поведінку тих, хто збирається на мирні акції; про здоровий глузд і почуття відповідальності за свої висловлювання й дії всіх сторін протистояння» [84].

Від заклику до молитви за мир керівництво УУК Церкви АСД переходило до апології миротворчих зусиль та заборони активної політичної позиції як такої, що дискредитує християнина та церкву: «Ми закликаємо вас не брати участі в заходах, що можуть провокувати розпалювання ворожнечі між людьми. Будьте толерантні один до одного й до тих, хто вас оточує, незалежно від їх ідеологічних, політичних або релігійних поглядів.

Не залишайте образливих коментарів на форумах і в соціальних мережах. Навпаки, перестерігайте та закликайте до розв'язання конфліктів виключно мирним шляхом. Адже ніколи насильство не було розумною підставою для побудови нового й світлого майбутнього як в особистому, так і в суспільному житті» [136].

Повне заперечення права на політичну і громадянську активність все ж таки не було заявлене, але були дані чіткі рекомендації щодо неучасті у насильстві фізичному чи словесному: «Маючи право на вираження своєї громадянської позиції, реалізуйте його в контексті Божих заповідей про любов до Бога й ближніх. Не дозволяйте втягувати себе в сумнівні акції та заходи, що можуть запламувати вашу репутацію як християнина й свідомого члена

суспільства, а також очорнити добре ім'я Церкви, до якої ви належите. Будьте розсудливими завжди, особливо в ці складні для нашої країни дні» [84].

Очевидно, що така позиція скоріше є апологією аполітичності та пасивності. Виправданням цієї позиції є те, що політичний конфлікт мав місце у середині суспільства, а не був просто протистоянням суспільства і влади, хоча саме так де-факто ці події оцінював глава УГКЦ, коли казав: «В Києві зібралося багато людей, які приїхали з усієї України спонтанно, за покликом серця. Тому я можу з певністю сказати, що сьогодні на «Євромайдані» стоїть громадянське суспільство України – не влада, не опозиція, але, справді, люди, які переживають за своє майбутнє і не байдужі до майбутнього своєї держави» [37]. Конкретні рекомендації щодо стриманості під час участі у політичних подіях, заборона участі у радикальних діях – все це цілком виправдане з точки зору не лише «Основ соціального вчення», а і загального духу євангельського вчення.

У той же час Заява про церковно-державні стосунки Генеральної Конференції Церкви АСД закликає до більш активної позиції в суспільстві, наводячи приклади успішної політичної діяльності героїв Біблії. «Церква Адвентистів Сьомого Дня пам'ятає про довгу історію участі народу Божого в мирських справах. Йосип володів світською владою в Єгипті [146, с. 256]. Подібним чином Данило піднявся до висот державної влади у Вавилоні, що принесло вигоду цій країні [146, с. 255]. Участь у політичному житті для адвентистів пов'язана із відстоюванням принципів релігійної свободи для всіх.

Позитивний досвід відстоювання релігійної свободи став невід'ємною частиною історії Церкви АСД. «З історії нашої Церкви відомо, що адвентисти приєднувалися до інших релігійних і світських організацій, роблячи вплив на цивільні влади з метою покласти край рабству і сприяти справі релігійної свободи. Релігійний вплив, однак, не завжди призводив до покращення стану суспільства. Релігійні переслідування, релігійні війни та численні приклади громадського і політичного насильства, що здійснювалися на вимогу віруючих, є підтвердженням небезпеки використання сил і засобів держави для досягнення релігійних цілей» [146, с. 256].

Особливо важливим є те, що головний акцент при виправданні політичної діяльності ГК Церкви АСД робить не на користі від цієї діяльності для загального блага суспільства, а на утвердженні свободи взагалі та релігійної свободи зокрема. Можна сказати, що політична діяльність адвентистів дозволяється саме тоді, коли вона сприяє переходу від рабства до свободи. У той же час маніпуляції політиків чи церковників заради влади і впливу засуджуються як такі, що ведуть до погіршення стану суспільства. Можна також сказати, що усі спроби заручитися силою держави для насадження релігійних переконань мали негативні наслідки у новітній історії: навіть якщо церкви мали короткотермінову користь, у перспективі було більше втрат, ніж здобутків [146, с. 257–261].

Релігійна свобода для адвентистів та неадвентистів є тією політичною вимогою, яка санкціонує суспільно активну позицію аж до ризику власним життям. У заяві ГК ЦАСД, зокрема, говориться: «Адвентисти сьомого дня покликані відстоювати принцип свободи совісті для кожного. Відповідно до нашої любові до ближніх ми повинні бути готові виступати від імені груп, свобода совісті яких є об'єктом невинуватених зазіхань з боку держави. Такі зусилля можуть призводити як до особистих, так і до колективних втрат. Це ціна, яку ми повинні бути згодні заплатити, слідуючи за нашим Спасителем, Який послідовно висловлювався на захист засуджених та знедолених» [146, с. 256]. Якщо у часи СРСР жертівність заради церкви та релігійної свободи виражалась для адвентистів у гідному перенесенні гонінь, то сьогодні необхідна готовність і до мирних протестів проти утисків релігійної свободи, якщо такі явища будуть мати місце.

Згідно із документами Церкви АСД особлива відповідальність лежить на тих адвентистах, які є політиками або представляють ЦАСД у відносинах церков із державою. Заява ГК Церкви АСД підкреслює необхідність безкомпромісної висоти служіння від адвентистів, які стали політиками: «Адвентисти, що є світськими керівниками, повинні прагнути твердо дотримуватися найвищих норм християнської поведінки. Бог веде їх, як

сучасників Даниїла, а їх вірність Йому надихає суспільство. Протягом всієї історії народу Божого Господь вважав за доцільне доручати окремим людям представляти Його звістку сучасним їм правителям. Авраам, Йосип і Мойсей безпосередньо мали справу з фараонами, які панували в їхні часи.

Присутність Есфір в суді царя Артаксеркса мало результатом порятунком народу Божого від загибелі. Данило спершу був Божим представником у Вавилонській імперії, а потім виконував цю місію при дворі царів Кіра Перського і Дарія Мідянїна. Павло доносив Євангеліє до правлячих класів Римської імперії. Подібним чином багато хто з великих реформаторів поставали перед правителями свого часу, відстоюючи свою точку зору. Тому для нас було б неприпустимо не докладати зусиль для представлення Христа лідерам сучасного світу» [146, с. 257–258]. Ця ж заява свідчить про те, що «адвентисти покликані відстоювати свободу совісті на нашій планеті» [146, с. 258]. Узагальнюючи, слід також зазначити, що невід’ємною частиною цієї місії є «розвиток відносин зі світськими правителями» [146, с. 258–259]. Як зазначається у зверненні Генеральної Конференції, саме «з цією метою Церква Адвентистів Сьомого Дня призначає своїх представників у державні та міжнародні органи, що мають вплив на захист релігійної свободи. Ця робота повинна розглядатися в якості важливого елемента нашого євангельського доручення та повинна забезпечуватися ресурсами, необхідними для того, щоб гарантувати наше представництво найкращим чином» [146, с. 258].

Відмітимо, що головним завданням адвентистів при взаємодії з політичною сферою знову і знову називається захист релігійної свободи. Адвентисти не лише заплатили дорогу ціну за релігійну свободу, але вважають її важливою біблійною цінністю. Для них спасительна віра – лише та, що вибрана свідомо і вільно. Традиційна чи нав’язана релігійність не є біблійним ідеалом, не може бути метою для діяльності ЦАСД за жодних обставин. Саме тому у Заяві ГК ЦАСД наголошується: «Коли адвентисти стають керівниками або впливають на широкі верстви населення, їх діяльність повинна відповідати «золотому правилу» [146, с. 257]. Зокрема, застосування «золотого правила»

пропонується для політики в релігійній сфері: «Тому ми зобов'язані працювати заради досягнення надійної релігійної свободи для всіх людей і не повинні використовувати наш вплив на політичних і громадянських керівників ні для просування інтересів власної релігії, ні для створення перешкод у діяльності інших релігій» [146, с. 257].

Золоте правило – «не робіть того, чого б не бажали собі» є принципом як біблійної, так і загальнолюдської моралі. Головною проблемою політиків є невміння поставити себе на місце інших людей, зрозуміти їх потреби у правовому та соціальному захисті. В історії людства вміння ставити себе на місце того, кого гноблять і жадоба влади – це протилежні принципи, які породжують два різні типи політиків. Церква АСД і сама по собі, і через політиків-адвентистів користується виключно «золотим правилом», сподіваючись на зростання взаємності. Але і при викликах нових видів тоталітаризму адвентисти готові до страждань при відстоюванні власних релігійних переконань, сподіваючись на есхатологічну перемогу добра силою Бога, а не зусиллями церкви чи людей.

У Заяві ГК ЦАСД говориться: «Прихильність адвентистів до свободи совісті визнає наявність меж цієї свободи. Свобода релігії може існувати тільки у зв'язку із захистом законних і рівних прав інших членів суспільства. Якщо суспільство має жвавий інтерес, який полягає, наприклад, у захисті своїх громадян від зла, що їм загрожує, то воно може з цієї причини законним чином обмежити релігійну діяльність. Такі обмеження повинні вводитися так, щоб вони мінімальним чином обмежували релігійну діяльність та, однак, захищали тих, кому це обмеження загрожує.

Обмеження свободи совісті заради захисту суспільства від образ та подібних видів нематеріальної шкоди, від гіпотетичних загроз або в цілях нав'язування соціального чи релігійного підпорядкування за допомогою таких заходів, як введення закону про недільні дні або обов'язкове дотримання запропонованих державою релігійних звичаїв Церква Адвентистів сьомого дня не вважає законним» [146, с. 255–256]. Таким чином, ЦАСД дуже різко

відстоює автономію церкви від держави, засуджує використання деякими релігійними організаціями впливу на державу не заради відстоювання ідеалів релігійної та соціальної свободи, а заради нав'язування власних релігійних норм у якості універсальних.

Особливо звертаються на себе увагу слова із Заяви Генеральної конференції Церкви АСД: «політичний вплив сам по собі не є проблематичним. Дійсно, адвентисти можуть прагнути до належного служіння суспільству, займаючи посади світських керівників. Однак, ми не повинні ніколи забувати про небезпеки, пов'язані з впливом релігії на мирські справи і старанно ці небезпеки уникати» [146, с. 257]. Отже, з одного боку, Церква АСД визнає можливість радикальної відкритості до політики, а з іншого боку, заперечує легітимне втручання політики у церковне життя.

Із ідеалу дієвої відповідальності ЦАСД при відстоюванні релігійної та соціальної свободи природно виводиться і сучасна позиція українських адвентистів щодо післямайданівських реалій. У «Зверненні керівництва адвентистів сьомого дня в Україні у зв'язку з останніми політичними подіями у країні» від 4 березня 2014 року засадничим є положення про миротворчий та соціальний потенціал діяльності ЦАСД. Зокрема, у зверненні підкреслюється: «Наша Церква разом з іншими конфесіями та релігійними організаціями завжди виступала за мирне вирішення конфліктів, недопущення насильства та порушення прав людини, за єдність нашого народу й за територіальну цілісність України.

Ми переживаємо разом з нашими співгромадянами, не залишаючись осторонь у цій складній ситуації, надаючи постраждалим емоційну, психологічну та, у силу наших можливостей, матеріальну допомогу» [85]. Як бачимо, положення про необхідність миру стало причиною про висновок щодо потреби зберегти єдність нації та територіальну цілісність держави, а не лише уникати насильства і порушення прав людини. Заклик до допомоги потребуючим містить конкретні вказівки щодо напрямків діяльності, які

розгорнулися в 2014–2015 роках у капеланську роботу всієї ЦСАД взагалі та програми «Східний Ангел» зокрема.

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк закликав релігійні організації надавати всіляку допомогу біженцям та постраждалим зі Сходу України під час зимового періоду 2014/15 рр. на партнерських умовах [180], що на нашу думку є гарною нагодою для Церкви АСД у налагодженні конструктивних відносин з українською державою. Церква АСД зможе «зробити набагато більше для блага суспільства за умови фінансової підтримки державою їхніх благодійних та загальноосвітніх програм, оскільки вони тим самим беруть участь у виконанні державних завдань» [144, с. 57].

Однак, як зауважує керівництво Церкви АСД в Україні, «така допомога може бути прийнята, якщо вона не супроводжується обмеженням на вільне сповідання й поширення віровчення, на прийнятих в Церкві нормах і принципах її внутрішнього життя, зокрема самостійного обрання керівництва церковних організацій, установ тощо» [144, с. 57]. Водночас, наголошують укладачі соціальної доктрини, «Церква переконана, що державне фінансування не слід приймати з метою отримання коштів для оплати релігійної діяльності – проведення богослужінь і євангельських програм, видання релігійної літератури чи виплат заробітної плати служителям Церкви, оскільки ці сфери діяльності є виключно релігійними.

Винятком є випадки, коли духовне служіння здійснюється для тих, хто перебуває під повним контролем держави, і звершення такого служіння неможливо без її участі (ВТК, військові частини тощо). Для всіх інших видів діяльності (загальноосвітньої, медичної, соціальної) така допомога для Церкви може бути цілком прийнятною» [144, с. 57–58]. Співробітництво Церкви АСД і держави на думку впорядників «Основ...» зараз є актуальним у таких сферах, як:

1. Участь у спільних з державою і громадськими організаціями соціальних програмах.
2. Миротворча діяльність, допомога в зонах конфліктів.

3. Діалог з органами державної влади будь-яких гілок та рівнів з питань, значущих для Церкви і суспільства, зокрема у зв'язку з опрацюванням відповідних законів, підзаконних актів, розпоряджень і рішень.

4. Робота церковних і світських ЗМІ щодо відродження моральності, захисту прав і свобод людини, свободи совісті й релігійної свободи, зміцнення громадянського суспільства.

5. Економічна діяльність на користь Церкви, держави і суспільства.

6. Протидія екстремістським структурам, що представляють небезпеку для особи й суспільства [144, с. 58–59].

При такому загальному розумінні Церквою АСД відносин церкви та держави взагалі та в українському контексті зокрема Український Уніон АСД розгорнув конкретну діяльність, допомагаючи суспільству подолати сучасні кризові явища, захищаючи релігійну та громадянську свободи, утверджуючи біблійні цінності в середовищі українського адвентизму та суспільстві в цілому.

Під час військового конфлікту на Сході країни відношення до військової служби вірних АСД викликає певний резонанс в українському суспільстві. Соціальна доктрина Церкви АСД рекомендує молодим людям, яких призивають до лав армії як у мирний, так і воєнний час, йти до тих частин, котрі не беруть участі в актах насильства та кровопролиття [144, с. 63]. В умовах військової агресії РФ проти України гостро актуальним стало питання про капеланство та статус капеланів.

Згідно вчення Церкви Адвентистів сьомого дня «капеланство – це служіння в лікувальних установах, реабілітаційних центрах, дитячих будинках, студентських містечках, військових частинах, навчальних закладах, армії, місцях позбавлення волі, а саме «служіння всім» незалежно від їх політичної спрямованості, релігійної та національної приналежності» [116].

Звичайно, що головними є цілі власне релігійні: «Капелан, згідно вчення АСД, допомагає людині прийти до Бога, сприяє розумінню і прийняттю Його волі, допомагає поверненню людини до плідного життя в суспільстві» [116]. До особливостей капеланства АСД необхідно віднести яскраво виражений

пацифізм, пов'язаний із релігійним несприйняттям насильства як прояву пристрастей. Саме тому українські адвентисти підкреслюють, що «армійський капелан не бере участі у бойових діях, не носить зброю, не благословляє солдатів на війну. Його призначення – це закликати воюючих залишатися людьми та розповісти пораненому про Христа хоча б в останню хвилину його життя» [116].

Адвентисти, зазвичай, не служать у строю частинах Збройних Сил, а в разі, коли військова служба є обов'язковою, вони просять надати їм право на службу без використання зброї. Адвентисти, згідно «Основ соціальної концепції», віддають перевагу несенню військової служби в медичних частинах або альтернативній громадській службі. Отже, в період вторгнення російських військ на територію України капеланство і допомога армії проявляються в першу чергу як «турбота про поранених і помираючих» [144, с. 63]. Саме таким чином адвентисти можуть виконувати свій громадянський обов'язок перед Вітчизною, залишаючись вірними релігійним переконанням.

Водночас Церква визнає право кожного віруючого на вибір ним форми виконання свого громадянського обов'язку. Так, згідно «Основ», тим, хто приєднався до Церкви АСД, будучи кадровим військовим, не забороняється залишатися вірним своєму покликанню, якщо це не суперечить вченню Священного Письма і рекомендації не чинити насильства [144, с. 63–64].

У додатку до Листа, підписаного членами Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій від 21 березня 2012 року, міститься пункт про необхідність запровадження інституту військового капеланства (душпастирства) в Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

У наступному році, згідно соціологічного опитування оприлюдненого «Центром Разумкова» у квітні 2013 року, «більшість громадян поділяють думку про те, що українським Збройним Силам потрібні капелани (військові священики)». У 2014 році «таку думку підтримали 56% опитаних (проти 52% у 2010 р.). Найбільшою є підтримка серед жителів Заходу (73%), найменшою – серед жителів Центру (42%). Число тих, хто підтримує зазначену думку,

переважає число її противників у всіх регіонах, за винятком Центру, де частки її прихильників і противників є приблизно однаковими. Серед віруючих підтримка складає 61%, серед невіруючих — 21%» [176, с. 10]. Також ті, хто підтримує потребу Збройних Сил у капеланах, становлять більшість або відносно більшість у всіх групах за ознакою конфесійно-церковної належності. Відповідно, спостерігається активізація загального розвитку капеланського служіння і в УКК Церкви АСД.

Сьогодні підтримка капеланства лише зростає після численних прикладів жертвовного служіння священства та великої волонтерської, психологічної, гуманітарної допомоги, яка була надана капеланами різних конфесій в 2014–2015 роках. Керівник Асоціації капеланського служіння Українського уніону Адвентистської церкви Сергій Луцький зауважує: «Капеланський відділ Церкви АСД в Україні організовує зустрічі та відповідні курси, на яких навчають і готують бажаючих здійснювати служіння в колоніях, лікарнях, інтернатах та інших соціальних інститутах» [116].

Асоціація капеланського служіння УУК впродовж 2014 року зробила акцент на участі в програмі допомоги переселенцям та постраждалим від війни «Східний янгол», не залишаючи традиційного служіння у пенітенціарних установах, лікарнях, дитячих будинках, інтернатах та будинках престарілих.

Капелани дев'яти територіальних конференцій Українського уніону в 2014 році здійснювали наступні соціальні заходи:

- виїзні семінари, під час яких були організовані спеціальні презентації з метою роз'яснення суті капеланського служіння, зацікавлення та залучення до цієї місіонерської діяльності служителів українських конференцій ЦАСД;

- регулярне служіння капеланів Церкви АСД в чотирьох пенітенціарних установах Західної конференції (Маневичі, Цумань, Катеринівка, Полиці), чотирнадцяти колоніях Південної конференції та семи пенітенціарних установах Подільської конференції, до якого входили: щотижневе богослужіння для в'язнів, святкові концерти, звершення обряду Вечері

Господньої для засуджених, популяризація переписки в'язнів із Заочною біблійною школою;

– проведення чотирьох весняних акцій в рамках програми «Вінниця – місто надії», а саме: виступ у березні російської співачки Світлани Малової у Вінницькій виправній колонії (ВК–86), організація Подільською конференцією на честь свята 8 Березня акції для засуджених жінок, під час якої активісти вручили їм 40 подарункових пакетів, а також проведення у травні та червні 2014 року місії служіння подільських медиків та лікарів у Вінницькій колонії, двох виставок здоров'я для офіцерів та їх дружин та умовно засуджених;

– у Хмельницькій та Житомирській областях надавалась благодійна допомога (безкоштовний одяг) для засуджених трьох виправних колоній;

– щотижневі відвідування капеланами Церкви АСД міських лікарень, наркологічних та тубдиспансерів, СНІД-центрів, територіальних центрів з місією милосердя та євангелізації по всій території Української Уніонної конференції;

– місіонерське капеланське служіння у 23 лікувальних установах Західної конференції з метою підтримки хворих, яке складалось зі звершення молитви про їх здоров'я, поширення серед пацієнтів та медперсоналу християнських газет та журналів;

– надання гуманітарної допомоги, а саме – медикаментів, Вінницькій лікарні виправної колонії (ВК–81);

– проведення місіонерського служіння тричі на рік у двох інтернатах, спецшколі, дитячому притулку та реабілітаційному центрі Південної конференції;

– організація місіонерської роботи Асоціацією капеланського служіння в інтернатах, тубдиспансерах та притулках, що знаходяться на території Західної конференції (охоплено 5 установ);

– капеланське служіння у 17 дитячих будинках та інтернатах, а саме: організація святкових зустрічей з дітьми та надання їм необхідної матеріальної

допомоги, а також залучення дітей до участі в церковному житті (богослужіннях, та інших заходах);

- відвідання волонтерами капеланського відділу Західної конференції 11 будинків престарілих;

- служіння постраждалим після збройних зіткнень на київському Майдані у лютому 2014 року, організація консультування для людей з посттравматичним стресовим розладом, здійснення сеансів антистресового масажу тощо [45, с. 121–123].

Також місцевими громадами Церкви АСД численні заходи у лікувальних закладах, інтернатах різних профілів, проводиться масштабна робота з постраждалими під час військових дій.

Окремо варто зупинитись на проекті, створеному Асоціацією капеланського служіння Українського уніону Адвентистської церкви «Східний янгол». Метою даного проекту стала допомога постраждалим від збройного конфлікту, а саме постачання гуманітарної допомоги та виконання ремонтно-відновлювальних робіт, який здійснює Церква адвентистів сьомого дня в Україні разом з адвентистським агентством допомоги та розвитку (ADRA) і телеканалом «Надія». Зокрема, на початку вересня 2014 року в райони Донбасу, звільнені від бойовиків, було зібрано та доставлено більш ніж 50 тон овочів та фруктів із західної України.

Також силами «Східного янгола» було доправлено більше ніж 1000 коробок з продуктовими наборами (вартістю 150 гривень, до яких входили крупи, борошно, консерви, масло) до міст Слов'янськ, Краматорськ, Лисичанськ, Сєверодонецьк, Рубіжне, Кременна та прилеглих до них сіл. Влітку спеціальним рейсом до постраждалих регіонів було також доправлено 500 шестилітрових бутлів води, шкільні приладдя, засоби гігієни тощо. Спеціальними вантажівками Асоціацією капеланського служіння взимку було доправлено тони пакетів з теплим одягом і взуттям, а навесні доставлено ще 13 тон різного вантажу, а саме: півтори тисячі наборів продуктів, будматеріали, 2 тони одягу з Ковеля, Рівного, Закарпаття, Волині, Кривого Рогу.

Окремо до Слов'янська із Запоріжжя прибув 20-тонний вантаж гуманітарної допомоги. Варто зауважити, що вказана допомога здійснюється за міжнародними стандартами. Також у рамках програми «Східний янгол» працюють бригади будівельників з усієї України, відновлюючи зруйноване під час бойових дій житло.

Головуючи у Всеукраїнській раді церков і релігійних організацій в 2015 році, керівництво УУК ЦАСД та особисто В. Алексеєнко докладав систематичних зусиль до надання допомоги постраждалим на Сході України з боку міжнародних християнських організацій. Відповідна допомога доставляється на Схід України за допомогою різних парацерковних організацій, провідне місце серед яких зайняла місія «Милосердя без кордонів».

На підставі проведеного аналізу можемо констатувати, що капеланське служіння в Церкві АСД є вельми важливим та ефективним, особливо у часи сучасної кризи. УУК ЦАСД є порівняно невеликою релігійною організацією, однак її допомога суспільству є ефективним засобом реабілітації та розвитку суспільства, особливо у часи кризи. У капеланському служінні ЦАСД є деякі характерні особливості: воно тісно пов'язано із місіонерськими завданнями, має на меті перш за все психологічну і духовну допомогу, здійснюється незалежно від релігійного статусу потребуючих.

3.2. Сучасна полеміка щодо гендерної політики Церкви АСД та її можливі наслідки

Минуле сторіччя значно змінило соціальне та правове становище жінки у європейському співтоваристві та у Сполучених Штатах Америки. Завдяки загальним демократичним змінам і феміністському руху жінкам вдалося досягти рівноправ'я у багатьох сферах суспільно-політичного та церковного життя. Церква АСД також має з даного питання досить сталу позицію, перманентно підтримуючи боротьбу жінок за свої права в офіційних заявах,

рекомендаціях та інших документах, але варто зауважити, що гендерне питання досі не знайшло свого повного вирішення у соціальній доктрині АСД. Найбільш виразно позиція Церкви АСД з означеного питання окреслюється досить чітко в «Заяві Церкви АСД стосовно проблем жіноцтва» [146, с. 176], «Рекомендації, щодо питання абортів» [146, с. 180], «Принципах відношення до проблем сексуальних домагань» [146, с. 213], «Заяві Церкви Адвентистів сьомого дня з питання про мутиляцію жіночих полових органів» [146, с. 291], «Заяві Церкви АСД з питання порнографії» [146, с. 120–121], «Позиції Церкви АСД з питань шлюбу» [146, с. 108], «Позиції Церкви АСД з питання насилля в сім'ї» [146, с. 75] тощо. Зауважимо, що боротьба жінок за свої статусні права у церковних організаціях сьогодні викликає широке обговорення у християнському світі, насамперед у протестантських колах. Ці дискусії не минули і адвентизм.

Останнім часом у Церкві АСД порушено питання нібито існуючої в церковній практиці гендерної дискримінації, яка пов'язана з відсутністю інституту жіночого священства і виходить із неможливості висвячення жінок у священницький сан. Дане питання відразу ж стало каменем спотикання для вірних Церкви АСД, розколовши віруючих на три табори, а саме: тих, хто виступає рішуче проти подібних нововведень, тих, хто стоїть за зміни в цій галузі, а також представників адвентистської церкви, що мають помірковану позицію.

Варто зауважити, що відкриті дискусії в адвентизмі з питання висвячення жінок ведуться вже протягом кількох десятиліть. Євро-Азіатський дивізіон Церкви АСД, до складу якого, зокрема, належить Українська Уніонна конференція, також виявився втягнутим у дану полеміку, хоча для всієї території вище згаданого дивізіону характерні усталені патріархальні звичаї в усіх сферах суспільної діяльності, включаючи історичні традиції релігійних практик населення (православ'я, іслам, буддизм), а тому для юрисдикційної території Євро-Азіатського Дивізіону питання рукопокладення жінок ніколи не було актуальним. Незважаючи на це, віруючі УУК пильно слідкують за

дискусіями в інших дивізіонах, активно обговорюють офіційні заяви, документи та статті з цього питання на спеціальних церковних сайтах [2; 36].

Активне обговорення стимулюється тим, що президент Генеральної Конференції Тед Вільсон звернувся із спеціальним закликом до кожного члена ЦАСД щодо необхідності самостійного вивчення даної теми [36]. Окремо протягом двох років питання про теологічні засади висвячення жіноцтва вивчав спеціально створений комітет, проте позитивних результатів, тобто консенсусу з окресленого питання так і не було досягнуто [2].

Для адвентистів, які мешкають на пострадянському просторі, аргумент «раз у Біблії немає ні прикладів, ні вказівки висвячувати жінок, то й говорити нема про що» є очевидним. Тим більше, що окреслене питання викликане не лише боротьбою жінок за свої права, а і світоглядними установками епохи постмодернізму, що теж проявляються у церковному середовищі різних конфесій. Реакція церков на дискусії щодо місця та ролі жінок у церкві є різною, і дискусія в адвентизмі має свої особливості. Для більш глибокого розуміння цієї проблеми необхідно розглянути та осмислити варіанти вирішення гендерної проблеми, які існують у Всесвітній Церкві АСД.

Противники висвячування жінок апелюють до простого, проте найвагомішого аргументу – Біблії [36], наголошуючи на тому, що якщо в Біблії немає жодного прикладу висвячування жінок та настанов з даного питання, то рукопокладення жінок варто вважати небіблійною практикою. Зокрема, між час дискусій зустрічаємо звернення до позиції апостола Павла, який писав про жінок таке: «навчати я не дозволяю, ані панувати над мужем» 1 Тим. 2: 12).

Аргументом на користь цього слугує першість чоловіка при творінні, вторинність жінки та її статус помічника (1 Тим. 2:8–15). На думку консерваторів, вчення апостола про призначення чоловіка як лідера в сім'ї та суспільстві, ґрунтується не на культурному контексті або місцевих особливостях, а на біблійному погляді щодо споконвічної ролі чоловіка та жінки. Це підтверджується у 1-ому Посланні апостола Павла до Коринтян (1Кор. 11: 3), де він зазначив, що «всякому чоловікові голова Христос, а жінці

голова – чоловік, а Христу глава – Бог». Як бачимо, за цим визначенням апостола, верховенство чоловіка засноване на вселенському порядку. Перші дві глави книги Буття також розглядаються прихильниками першої позиції як очевидний доказ того, що з початку віку, ще до гріхопадіння, Бог визначив чоловіку керівну роль над жінкою і навіть над всією землею.

Варто зауважити, що представники Євро-Азіатського дивізіону, що є прихильниками консервативної позиції, принципово проти того, щоб рішення про висвячення жінок приймалося та впроваджувалося в релігійні практики Церкви порізно кожним окремим дивізіоном, маючи переконання в тому, що позиція Церкви АСД з даного питання має бути єдиною у всесвітньому масштабі, адже у іншому випадку це може призвести до розколу всередині Церкви [39, с. 49–52].

Ті адвентисти, які наполягають на позитивному вирішенні питання жіночого рукопокладення, при наведенні власних аргументів так само апелюють до Біблії, підкреслюючи, що «у Біблії немає заборони на висвячення жінок, але є ідея рівності». Відтак, адвентисти сьомого дня, що обстоюють ліберальну позицію, зазначають, що у такому трактуванні біблійських текстів вони керуються таким офіційним документом, як «Методи вивчення Біблії», що був прийнятий на річній нараді Генеральної Конференції у 1986 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія).

У цьому документі зазначено, що «Писання описує життя людей, які були прийняті Богом і є прикладом для наступних поколінь, але при цьому в їх житті були моменти, які не перебувають у гармонії з біблійними принципами в цілому, а саме не тому, що багатоженство або рабство не є безпосередньо засуджене в Біблії, проте в наш час Церква АСД вважає їх неприйнятними для християн» [36]. Дійсно, Авраам був рабовласником, багато із біблійних патріархів мали кілька жінок, але це не легітимізує ані рабства, ані моногамії, хоча в історії християнства такі теорії існували.

Те, що у Біблії згадуються приклади висвячення виключно чоловіків, не є автоматичною заборонаю рукопокладення жінок. На думку ліберального крила

Церкви АСД це свідчить лише про те, що в ранній церкві була така практика, так само як рабовласництво та багатоженство серед патріархів. Отже, прихильники позитивного вирішення питання про священство жінок наголошують на тому, що «прямої заборони на висвячування жінок в Біблії також немає», а в якості аргументу ставлять риторичні запитання: «Якщо у Біблії немає прикладу висвячування жінок, тому це не можна робити?» та «У Біблії немає жодного прикладу заборони рабства, тому і засуджувати його не можна?» [163].

Наступні аргументи, які наводять прихильники ліберальної позиції, спираються на теологічний аналіз фрагменту із 2 розділу Першого послання до Тимофія. Ліберальні адвентисти стверджують, що «загальний контекст послання явно показує, що у Тимофія в Ефесі були проблеми з псевдовчителями», а тому «сестрам в Ефесі заборонялося вчити не тому, що вони були жінками, а тому що саме вони, подібно Єві, потрапили під вплив псевдовчителів». Якщо ж сприйняти слова 1 Тим. 2: 8–15 як позаконтекстуальну істину, то «тоді так само жінці забороняється виходити за кафедру і служити вчителем Суботньої школи». Дослівне розуміння фрагменту послання апостола Павла «навчати жінкам я не дозволяю ... але бути в мовчанні» (1 Тим. 2:12) ставить під сумнів і походження теологічних засад існування самої адвентистської Церкви, а саме те, що за таким принципом можна поставити під сумнів пророче покликання Е. Вайт [163].

Одним з головних аргументів на користь рукопокладення жінок є посилення на Гал 3:28, де згадуються три пари категорій (іудей/ язичник, раб / вільний, чоловік / жінка), в яких, згідно суспільним нормам, статус і права однієї групи вище за іншу, проте, згідно твердженню Павла, у християнській церкві ці статусні відмінності, що були обумовлені суспільними нормами, скасовуються. Отже, спираючись на окреслене посилення, прихильники другої позиції наголошують, що Павло говорить не про те, що буде в майбутньому на небесах, а про те, як жити церкві сьогодні. Так, людина, що має західний менталітет, вбачає явну несправедливість в тому, що жінки можуть мати таке ж

навантаження, як і чоловіки, проте отримувати меншу зарплатню, або мати обмеження в правах лише тому, що вони жінки [163].

Найвагомішим аргументом прихильників жіночого священства є вислів з третього тому «Свідоства для Церкви» Е. Вайт, яка зауважила: «Коли Бог створив Єву, то визначив, що вона, з одного боку, не повинна нічим поступатися чоловікові, а з іншого – не повинна ні в чому перевершувати його, але в усьому залишатися рівною йому» [39, с. 64]. На підтримку даного аргументу університетом Ендрюса було зроблено спеціальну заяву [39, с. 45].

Прихильники рукопокладення наводять ще один цікавий аргумент, відповідно до якого стверджують, що у главах Нового заповіту взагалі немає дефініції «висвячення» відповідно до того контексту, в якому воно використовується в наш час. Звідси, аргумент консервативної коаліції про те, що «Біблія нічого не говорить про висвячування жінок», не є переконливим для прихильників радикальних змін у цій сфері, які наголошують на тому, що «Біблія нічого не говорить про рукопокладення чоловіків» [39, с. 46].

Окремої уваги варта так би мовити «компромісна» точка зору з даного питання, згідно із якою «в Біблії є прецеденти, коли Божий ідеал адаптувався до конкретної ситуації». Прихильники останньої позиції відзначають два ключових моменти, а саме:

– необхідно усвідомлювати відмінність між (1) вічними Божими заповідями, що мають абсолютне значення і (2) організаційними та церковними нормами, які теж давалися Богом, але не мають абсолютного значення;

– наявність в Біблії прецедентів, коли Божий ідеал коригується відповідно до обставин чи бажань Обраного народу, а найбільш яскравими прикладом такого підходу є обрання Саула царем, положення законів про спадщину, пророцтва про майбутнє Єрусалима тощо [39, с. 45–46].

Отже, у наведених вище прикладах Біблія виявляє гнучкість в адаптації до сформованої ситуації. Зважаючи на вище викладений матеріал, прихильники «компромісної» позиції вважають за можливе вироблення Церквою АСД комплексної позиції з питання рукопокладення, яка б дозволила у відповідному

регіоні шукати нові форми застосування Божественного ідеалу для місцевої ситуації. Також прихильники компромісної позиції не заперечують чоловіче лідерство як Божий ідеал, водночас підкреслюючи той факт, що в силу різних обставин жінкам доводиться брати на себе роль духовного лідера, наводячи, в якості прикладу, ситуацію, що склалася сьогодні в Китаї, де протестантські церкви налічують сотні тисяч членів, а великий відсоток пасторів становлять жінки [39, с. 46].

На думку поміркованого крила Церкви АСД питання висвячення жіноцтва є не доктринальною основою адвентистської церкви, а лише загальноприйнятим біблійним принципом, а тому є можливість досягнення певного компромісу, а саме зосередження дивізіонів Церкви АСД не на розбіжностях, а на досягненні віруючими АСД Царства Божого, адже, як було зазначено вище, сама Біблія застосовує різні стандарти і вчення. Зважаючи на викладені аргументи, прихильники третьої позиції вважають за необхідне «дозволити керівникам відповідних підрозділів Всесвітньої церкви вирішувати це питання так, щоб це найкращим чином сприяло єдності, благополуччю та місії церкви» [39, с. 48].

Варто зауважити, що члени комітету з вивчення жіночого рукопокладення надали перевагу позитивному вирішенню цього питання висвячування жіноцтва, а саме: 40 голосів – «за», «проти» – 32, а 22 члени комісії віддали свої голоси за компромісну позицію [163].

У свою чергу, представники тринадцяти дивізіонів Церкви АСД оприлюднили звіти спеціально створених комітетів з теології рукопокладення Комітету з вивчення теології рукопокладення Генеральної Конференції.

За результатами голосування позитивну відповідь надали Інтер-Європейський дивізіон (EUD), Північноамериканський дивізіон (NAD), Північний Азіатсько-Тихоокеанський дивізіон (NSD), Південно-Тихоокеанський дивізіон (SPD), Транс-Європейський дивізіон (TED) [163].

З певними поправками дана пропозиція щодо висвячування жінок була підтримана Міжамериканським дивізіоном (IAD) (ця позиція має бути погоджена з рішенням сесії ГК).

Негативне рішення з цього питання було винесено Дивізіоном Східної та Центральної Африки (ECD), проте в рішенні теологічного комітету ECD було зазначено, що представники даного дивізіону визнають певну користь від рукопокладення жінок [163].

Євро-Азіатський дивізіон (ESD) та Південно-Американський дивізіон (SAD) негативно відреагували на ініціативу щодо можливого висвячення жінок, однак теологічні комітети цих дивізіонів підтримали тезу, що інші дивізіони мають право приймати відповідні рішення на свій розсуд. У Південному Азіатсько-Тихоокеанському дивізіоні (SSD) та у дивізіоні Західної і Центральної Африки (WAD) більшість членів теологічних комітетів згаданих структур Церкви АСД проголосували проти, зазначивши при цьому, що підтримають рішення, прийняте Всесвітньої церквою. Радикально-консервативну позицію зайняв комітет Південноафриканського-Індоокеанського дивізіону (SID), проголосувавши одноголосно «ні».

Південно-Азіатський дивізіон (SUD) прийняв, на нашу думку, найбільш помірковане рішення, а саме: «якщо Церква прийме відповідне рішення, тоді дивізіон його підтримає, проте не є готовим до висвячування жінок всередині свого дивізіону» [163].

Такий поділ голосів символізує початок нової епохи в внутрішньої історії Церкви АСД, адже згідно представлених показників можна констатувати певну перевагу на боці позитивного вирішення питання про висвячування жінок. Проте такий поділ думок іде в розріз з позицією Генерального віце-президента Генеральної конференції Церкви адвентистів сьомого дня Теда Вільсона та виконавчого комітету Генеральної Конференції, які мають намір ветоувати рішення сесії Генеральної конференції з цього питання, яку призначено на липень 2015 р., що буде свідчити про те, що Церква АСД провадить релігійні практики та внутрішню організаційну політику на засадничих принципах,

характерних для епохи пізнього модерну, і не піддається поки що на неоднозначні впливи постмодерності.

Заслуговує на детальний аналіз мотивація консервативної позиції Євро-Азіатського дивізіону з даного питання. Насамперед варто зауважити, що значна частина території даного дивізіону припадає на країни з усталеною православною традицією, для яких практика висвячення жінок у духовний сан є неприйнятною, як то у Росії, Україні та Білорусії. Восени 1988 року на о. Родос Константинопольським патріархатом була проведена міжправославна богословська консультація «Місце жінки в православній церкві і питання про хіротонії жінок», куди було запрошено представників усіх автокефальних та автономних Церков. Під час проведення згаданих зборів на о. Родос було висловлено побажання про відновлення інституту соціального дияконського служіння, що стало б «позитивним відгуком на великі потреби та запити сучасного світу» та окреслено можливості більш активної діяльності жінок у таких церковних сферах, як:

- освіта та християнське виховання на всіх стадіях, починаючи з церковних шкіл до вищої богословської освіти в семінаріях;
- духовне керівництво та допомога сім'ям, підготовка до шлюбу та хрещення, турбота про нужденних;
- церковне управління, до якого входить участь в органах з прийняття рішень на рівні громади, єпархії та національної Церкви;
- соціальне служіння, яке включає роботу з людьми похилого віку, в лікарнях, пригнобленими та знедоленими;
- служіння регентів, читців та хору;
- робота з молоддю;
- участь у різних напрямках екуменічного руху;
- участь у видавничій та комунікативній діяльності.

Все це, на думку представників православних церков, дало б можливість «підкреслити гідність жінки та показати визнання її внеску в усі справи Церкви» [39, с. 112]. Відмітимо, що у Церкві АСД інститут діаконис активно

діє, і жінки активно залучені у більшість різновидів діяльності громад. Відповідно, УУК вважає, що жінки і без рукопокладення в сан можуть активно реалізовувати власні таланти як діакониси та рядові члени церкви.

Така позиція відповідає позиції Е. Вайт з цього питання. Так, у додатку до збірки «Дочки Божі», підготовленої Центром з дослідження праць Е. Вайт та опублікованій у 1998 р., в роботі «Аргументи з питання висвячування жінок» Е. Вайт пише наступне: «Жінки, охочі присвячувати частину свого часу служінню, повинні бути уповноважені відвідувати хворих, наглядати за підростаючим поколінням та служити потребам бідних. Їх слід ставити на це служіння за допомогою молитви та покладання рук. У деяких випадках їм треба радитися з керівниками церкви або служителем. Але якщо вони віддані Богу і підтримують з Ним живий зв'язок, вони будуть сприяти доброму впливу на церкву. Це ще один спосіб зміцнювати і творити церкву» [39, с. 65]. Доктор богослов'я Маріо Велосо, коментуючи даний вислів, наполягає на тому, що «дане твердження цілком відповідає настановам апостола Павла щодо вимог, які висуваються до чоловіків, при висвяті останніх на дияконське служіння» [39, с. 66]. Маріо Велосо зауважує, що серед цих настанов в грецькому тексті Біблії ми зустрічаємо фразу: «Так само жінки ...» (1 Тим. 3:11). Відтак, на думку Маріо Велосо в оригіналі міститься схвалення факту існування та висвячування дияконіс, оскільки дияконів в ті часи вже висвячували, а в якості аргументації даної теорії автор наводить приклад дияконіси Фіви (Рим. 16: 1) з Нового Заповіту [39, с. 65].

Для жінок, що займаються служінням в церкві, Е. Вайт вимагала не висвяти, а лише оплати за працю, коли писала наступне: «Чоловікам-служителям платять за їхню працю, і це правильно. Але якщо Господь покладає тягар служіння не тільки на чоловіка, але і на його дружину, і вона витрачає час і сили на те, щоб відвідувати різні сім'ї, роз'яснюючи їм Писання, то вона виконує роботу служителя, навіть якщо її спеціально не висвячували на служіння». Далі Е. Вайт ставить риторичне запитання: «Чи повинно її служіння бути безоплатним при тому, що її чоловікові виплачується звичайна зарплата як

рабу Божому. Ми чинимо несправедливо з жінками, які здійснюють служіння так само віддано, як і їхні чоловіки, і яких Бог визнає такими ж потрібними для справи служіння, як і їхніх чоловіків.

Бог не встановлював такого порядку, коли чоловікам оплачують їхню працю, а дружинам – ні. Це несправедливе і помилкове положення. Господь не схвалює його. Якщо дотримуватися цього принципу в нашій конференції, то у наших сестер не буде ніякого стимулу здобувати необхідні навички в тому служінні, до якого вони покликані» [39, с. 64]. Відповідно до вчення Е. Вайт адвентисти сьомого дня у «Церковному керівництві» АСД окреслили місце дияконіс у церковних громадах.

Приписується, що дияконіс слід обирати з урахуванням їх чеснот, що роблять їх гідними виконувати свої обов'язки на цій посаді. Якщо у громаді обрано кілька дияконіс, то в ній необхідно організувати раду дияконіс під головуванням старшої дияконіси, а секретарем цієї ради повинна бути інша дияконіса. Ця рада правомочна розподіляти обов'язки між дияконісами, а також тісно співпрацювати з радою дияконів, наприклад, щоб забезпечити привітну зустріч членів громади та відвідувачів та візитувати до членів громади у їх помешканнях [251, с. 97–99]. Рада також є важливим органом виховної роботи, де новообраних дияконіс консультують щодо їх обов'язків.

Дуже символічним є рукопокладення дияконіс. Цей обряд має право здійснювати рукопокладений пастор, який має чинне посвідчення, отримане від конференції. За усталеною адвентистською традицією обряд рукопокладення має бути скромним та відбуватися у присутності громади.

Якщо дияконіси вже були раніше висвячені в цій якості та весь цей час зберігали своє церковне членство, тоді, згідно «Церковного керівництва», немає необхідності висвячувати їх знову, навіть якщо вони переїхали до іншої громади [251, с. 98]. У випадку, якщо термін повноважень обраних дияконіс закінчується, але є необхідність у продовженні їхнього служіння у цій якості, вони, згідно встановлених Церквою АСД правил, мають бути обрані повторно [251, с. 98–99].

Дияконіси виконують в громаді безліч видів служіння.

Перш за все дияконіси забезпечують привітання гостей та членів громади, відвідування членів общини у них вдома. У багатьох громадах Церкви АСД дияконіси беруть участь у привітанні гостей та членів зібрання під час зборів, а також у відвідуванні на дому тих членів громади, які не можуть бути присутніми на богослужіннях.

Дуже важливою функцією, яку повсякчас виконують дияконіси є їх допомога при звершенні хрещення. Дияконіси забезпечують охрещених жінок всім необхідним до і після хрещення. Вони також надають допомогу та допомагають необхідними порадами щодо одягу, який відповідає події хрещення. Зокрема, до функціональних обов'язків дияконіс входить забезпечення охрещених спеціальними халатами, пошитими з належної тканини. Також згідно «Церковного керівництва» Церкви АСД, «дияконіси повинні стежити за тим, щоб халати після хрещення були випрані, а потім акуратно зберігалися в належному місці» [251, с. 54].

Приготування до здійснення Вечері Господньої також є обов'язком дияконіс. Так, дияконіси та диякони забезпечують наявність всього, що необхідно для даного служіння, та повсякчас дбають про те, щоб по закінченні Вечері всі використані предмети були належно впорядковані [251, с. 99]. До початку служіння дияконіси готують стіл для здійснення Вечері Господньої: готують хліб і вино, упорядковують стіл, наливають вино, ставлять тарілки з прісним хлібом та покривають стіл спеціально призначеною для цієї мети скатертиною.

Дияконіси беруть участь у здійсненні обряду ногоомовіння, приділяючи особливу увагу жінкам-відвідувачам та новонаверненим.

Однією з ключових форм діяльності дияконіс є турбота про хворих та бідних. Дияконіси допомагають дияконам в турботі про хворих, а також дбають про знедолених [251, с. 97].

Важливим аспектом діяльності дияконіс згідно «Церковного керівництва» є турбота про збереження церковного майна. Так, у тих громадах, де турбота

про церковне майно та про його збереження не входить у функції спеціально створеного комітету, цей обов'язок покладено на дияконів та дияконіс.

Євро-Азіатський дивізіон своїм рішенням щодо рукопокладення жінок зазначив, що у даному культурному середовищі, до території якого він належить, питання жіночого висвячення сприймається негативно, і дискусії про жіноче священство проходять дуже напружено. Комітетом з біблійних досліджень ЄАД у 2013 році була видана спеціальна Резолюція з питання рукопокладення жінок, яка була затверджена

Виконавчим комітетом Євро-Азіатського дивізіону 6 листопада 2013 року. У даному документі, насамперед, було зазначено, що «розходження думок, яке спостерігається в церковному середовищі, здатне призвести до руйнування церковної єдності, а відтак, враховуючи особливості історичного та культурного контексту, в якому церкві доводиться здійснювати служіння на території Євро-Азіатського дивізіону, ми не можемо не враховувати особливості того культурного середовища, в умовах якого Церква адвентистів сьомого дня Євро-Азіатського дивізіону здійснює своє служіння.

Вибудовуючи євангельську стратегію в регіонах, в яких більша частина населення перебуває під впливом таких релігій як православ'я, іслам, буддизм і, враховуючи той факт, що питання висвячування жінок розглядається в них досить болісно, Церква покликана проявити особливу чутливість до настільки делікатної теми, щоб не збільшувати і без того високу стіну розділень там, де в цьому немає необхідності. Подібна реакція не означає, однак, неможливості участі жінок у різних сферах діяльності церкви» [163].

Отже, дане питання для Церкви АСД є дуже болісним, а відсутність консенсусу може призвести до розколу всередині Церкви, адже вже зараз представники постмодерністського напрямку Церкви АСД в Нідерландах, порушивши робочий курс Генеральної Конференції у питанні жіночого рукопокладення, здійснили обряд висвячення Гізели Беркель-Лармоні, яка стала першою в Європі жінкою-пастором Церкви АСД, а керівництво Церкви

АСД у Нідерландах, здійснивши цей обряд у гаазькій церкві, стало в опозицію до Генеральної Конференції.

УУК ЦАСД належить до консервативного крила адвентистів, але сама практика висвячення дияконів, традиційна для ЦАСД, робить цей консерватизм більш прогресивним, ніж консерватизм православних. Культурний контекст сучасних Нідерландів та ряду інших країн, навпаки, провокує розпочати систематичну практику рукопокладення жінок. Таким чином, сучасний адвентизм може за прикладом інших протестантських церков зазнати глобального розколу, в якому УКК приєднається до консервативного табору тих, хто не визнаватиме можливості вислати жінок-пасторів в Церкві АСД.

3.3. Перспективи місіонерської та соціальної діяльності Церкви АСД в українському суспільстві XXI століття

Характерною рисою адвентизму є так зване «інтегроване благовістя», тобто єдність місіонерської та місійної роботи. Згідно із задумом Е. Вайт, для успіху місіонерства адвентисти мають враховувати потреби людей у фізичному здоров'ї, пропонувати їм програми здорового харчування, лікування, відпочинку в санаторіях, відкривати їм зв'язок між фізичним та духовним станом людини. Проблеми із місіонерською роботою, які мають адвентисти, як і більшість протестантів у світі, пов'язані багато у чому із формалізацією місіонерської роботи, пристосованої до епохи всезагального нормування в добу модерну і не пристосованої до більш вільного стилю життя, характерного для постмодерну. Як ми бачили із попереднього системного аналізу кожної складової місіонерської та місійної роботи, адвентисти у світі та Україні в цілому негативно ставляться до постмодерного типу християнського життя.

Теоретики інтегрованого благовістя оцінюють постмодернізацію церков як таку, що суперечить самій сутності церкви: «Багато церков із усіх сил намагаються не втратити свою значимість у нашому постмодерному світі.

Намагаючись розвагами заманити людей у церкву, вони переймають світські методи роботи. Але це не було, не є і не буде шляхом Божим» [246, с. 117]. У зв'язку із двома небезпеками – постмодернізацією церкви під впливом світського світогляду і впадінням церкви у пасивність перед новими викликами сьогодення [246, с. 117–118] – адвентизм переосмислює теоретичні основи власної місіонерської та соціальної діяльності.

В межах нашого дисертаційного дослідження не можна оминати комплексного аналізу теологічних та світоглядних основ проекту «Вулик», запропонованих американськими адвентистами Р. Хіллом та Дж. Тарманом на основі повернення до бачення єдності місіонерства і соціальної діяльності у Біблії та у творах Е. Вайт. Автори проекту є не стільки теоретиками, скільки практиками по оновленню форм традиційного адвентистського «інтегрованого місіонерства». І тим ціннішими є їх теоретичні доробки, що пройшли випробування практикою, або ж взагалі віднайдені під час активної праці, що поєднувала в єдиний комплекс те, що вважається церковним служінням та світською діяльністю [246, с. 18–20].

Епоха модерну відрізняється торжеством ідеалу планування і проектування. Цілком у дусі модерного церковного та світського світогляду сучасні адвентисти вважають, що без ясного і вивіреного попереднього проектування неможливо досягти успіху в місіонерській та місійній роботі [246, с. 23–24]. Якщо для духовності постмодерну характерним є наголос на спонтанності дій, теоретики адвентистської місіології навпаки наголошують на необхідності продуманості кожної деталі (наскільки це можливо), на наявності ресурсного запасу та інструментальної забезпеченості кожної сфери діяльності. Коли відкривається ресторан здорового харчування, то він має бути забезпечений обіговими коштами на півроку, всі необхідні інструменти та інгредієнти, робітники і роздаткові матеріали мають бути підготовлені, а не розшукуватися по ходу діяльності.

Якщо акцент робиться на необхідності проектного мислення і детального планування – це риса загальна для всього модерного мислення, то постійний

наголос на ефективності особистої взаємодії – це характерна відмінність пізньомодерного християнства. Зауважимо, що в добу пізнього модерну люди довіряли не раціональності взагалі та досвіду взагалі, а саме особистому досвіду, здобутому персонально або ж колективно, під час діяльності чи комунікації. Відповідно, для місіонерської та соціальної роботи сучасними адвентистами ставиться завдання досягти кожного сучасника особисто, незалежно від його соціального статусу [246, с. 25].

Багаті потребують методів відновлення і збереження фізичного здоров'я, бідні – турботи. Адвентизм пропонує спрямовувати зусилля не лише на соціально вразливі категорії населення, а віднаходити можливості для проповіді успішним членам суспільства. Крім того, вважають вони, деякі категорії маргінальних громадян здатні за своїми рисами соціального характеру до активного благовістя, що може мати велику ефективність [246, с. 105–109].

Третя суттєва риса «інтегрованого місіонерства», яке пропонується сучасним адвентизмом – це «метод Христа» або «шлях Христа». Мова йде про те, щоб по можливості в усьому наслідувати Христа як місіонера [246, с. 24].

Перш за все, сучасні теоретики місіонерства в адвентизмі, слідуючи за думкою Е. Вайт, звертають увагу на той факт, що Христос спочатку зцілював, а потім проповідував. І у суспільстві існувало сприйняття Христа перш за все як цілителя і спасителя, а вже потім як проповідника і вчителя. Адвентисти порівнюють внутрішній світ сучасної людини з будинком, двері якого може відчиняти зцілення або ж щось до нього подібне – турбота про здоров'я через санаторії, ресторани із здоровою їжею, курси здорового способу життя, медичне і патронажне служіння. У часи Е. Вайт навіть використовувався термін «медико-місіонерське служіння» із широким значенням цього терміну, що включав у себе всі аспекти турботи про здоров'я від власне медичного і патронажного до дієтологічного, психологічного, «санітарного», санаторного тощо [246, с. 61–62].

Ідея адвентистських місіонерів – відновити розуміння, що це служіння – «права рука» благовістя [246, с. 74]. Ця «рука» відчиняє «двері», дозволяє

розпочати власне проповідь «вустами», зближившись з людьми, зробивши їх друзями [246, с. 53, 74]. Ніхто не відчиняє двері «вустами» [246, с. 74]. Взагалі теза про необхідність послідовності у місіонерстві є однією із найважливіших для адвентизму [246, с. 23] і вказує на діалогічно-діяльний характер сучасного місіонерського і місійного служіння: перш ніж отримати увагу до проповіді, вірні мають подарувати свій час та сили, свої послуги та своє добре ставлення для «зовнішніх», «відкривши двері» [246, с. 74]. Таким чином, місійне (і вужче – соціальне) має передувати місіонерському. Різноманітність та винахідливість у місійному служінні повинна поєднуватися із строгим дотриманням доктринального вчення адвентизму у власне місіонерському дискурсі [246, с. 104].

Наслідування Христу проявляється не лише у тому, що «зцілення» має передувати «повіді», тобто турбота про потреби «зовнішніх» передувати спробам навернути до віровчення. Загальне позитивне ставлення до людей має являти любов Христа, так само як любов Христа була і є для вірних проявленням «характеру Небесного Отця» [246, с. 25].

Сучасні адвентистські місіонери наголошують на такій ключовій цитаті із творів Е. Вайт: «Співробітники Христа будуть так само вірно являти Його характер, як Христос являв характер свого Батька, коли був у цьому світі» [246, с. 56]. Рисами характеру Бога, Христа, людини є чесноти. Ці чесноти проявляються і конкретизуються у цілісному способі поведінки. Цей спосіб поведінки у своєму розвинутому стані – любов. Елементами любові як способу життя є відкритість до людей, бажання зробити їх своїми друзями, загальна готовність до відкритого спілкування, намагання жити так, щоб викликати довіру у всіх людей [246, с. 43, 53, 58].

Серед іншого, «характер Христа – це глибоке бажання серця допомогти, як це робив Христос, усім, хто хворий, має сердечні рани, загублений чи блукає у темряві» [246, с. 58].

Характер Христа, невидимий сам по собі, виявляється для спостерігачів як очевидний через добрі справи і те душевне налаштування, із яким ці справи

робляться [246, с. 58, 68]. Особливе велике значення це має для сучасного суспільства споживацтва і для багатих членів суспільства. «Щоб достукатися до жителів міст, ми повинні розкрити Євангеліє не на словах, а через життя, вільне від егоїзму і самолюбства життя, у якому втілюються принципи Євангелія. Багаті повинні побачити це життя. Серед багатих особливо чисельні скептики і секулярно налаштовані, і саме вони мають побачити християнство, яке явлене у повсякденному житті» [246, с. 58]. Усі різновиди служіння, що поєднують соціальну роботу із місіонерською – це «Євангеліє на практиці» [246, с. 68], яке являє характер Христа і полонить уяву сучасних людей.

Наслідування Христу не має особистих містичних цілей, оскільки вірні спасаються благодаттю, а не справами, що формують характер душі [246, с. 58]. Справи взагалі являють не особистий характер вірного, а характер церкви, яку він представляє [246, с. 70]. Уподібнення до Христа – завдання не окремої особи, а всього народу Божого, тобто церкви [246, с. 58]. Через це уподібнення виконується важливе історичне завдання адвентистів – наблизити день другого пришествя Христового.

Важливо підкреслити, що сучасні люди часто бояться настання кінця світу і мріють про те, як би його не сталося, або як би він був відтермінований. Зокрема, такі настрої характерні для сучасної православної есхатології, особливо народної. Адвентисти, навпаки, вважають, що преображення життя міст і світу взагалі має готувати людство до другого пришествя і прискорювати його [246, с. 53, 59]. Ця доктрина пов'язана із думкою Е. Вайт: «Коли характер Христа повністю відобразиться у Його народі, Він прийде» [246, с. 58].

Уподібнюється Христу і являє Його характер Церква у цілому, коли вона діє [246, с. 52–53, 58]. «Щоб ми стали схожими на Христа, нам необхідно звершувати роботу Христа, щоб у нашому характері відобразився Його характер» [246, с. 58]. Кожен член Церкви має взяти на себе якесь служіння [246, с. 52], виконуючи цю місію для Бога, для уподібнення всієї церкви Богові та скорішого благополучного завершення історії.

Новітня місіонерська концепція «Вулик» безпосередньо стосується цього завдання: «Концепція «Вулик» має бути інтегрована в життя місцевих громад і служителів, єднаючи їх зусилля, допомагаючи їх розвитку як служителів Господніх, допомагаючи їм бути прикладом для інших. Ми віримо, що якщо слідувати їй, вона допоможе у досягненні наміченої мети – підготувати міста до пришествя Господа» [246, с. 53].

Таким чином, церква уподібнюється до вулика, у якому кожен член великої родини-організму знає власне покликання. Як ціле церква-родина являє характер Бога, і це виявлення рис Божого характеру вважається важливим з точки зору есхатології. Але для нас важливішим є те, що така установка формує привабливу картину для самих вірних та для «зовнішніх»: діяльність церкви замилює, викликає схвалення, породжує бажання допомогти. Церкві, яка спочатку трудиться над задоволенням життєвих потреб людей, а вже потім проповідує, легше достукатися до душі людини доби постмодернізму.

Скептично налаштована, втомлена, налаштована на гру, із втратою життєвих орієнтирів, зневірена у можливості істини, ця людина довіряє лише тим, хто діє, допомагає, являє у своєму житті незвичну для світу і надприродну для людської сутності любов. Жертовне служіння, повністю позбавлене егоїзму і гри – ось що викликає прихильність та навертає людей. Не стільки віра в релігійну істину, скільки практичне бажання брати участь у історичнозначимій праці – ось що слугує причиною інтересу до адвентизму.

Якщо ми дивимося на результати опитувань, то цінності власне релігійні привертають увагу небагатьох людей – 6–8 % для цінування віри, церкви, богослужіння є прекрасним результатом для України при багатьох опитуваннях. Водночас, особисте здоров'я є важливою цінністю для 45–50 % опитуваних. Лише цінність родинного щастя випереджає для українців цінність здоров'я, здобуваючи при опитуваннях результати від 55 до 65 % прихильності [176, с. 12, 15].

Православна та католицькі церкви намагаються вписатися із власними цінностями у парадигму захисників родини, вплітаючи у образи родинного

щастя і стабільного розвитку релігійний елемент. Тим більше, що родина – це «клітинка суспільства», і той, хто завоював її, отримує значні переваги. Адвентизм знаходить інший спосіб вписати релігійний елемент у найважливіші для сучасної людини цінності. Адже перш ніж бути членом родини чи бажати родинного щастя, кожен – це особистість. І саме до цієї особистості звертається місіонерська і місійна робота адвентистів. Не сама по собі потреба у здоров'ї важлива як ключ до серця особистості.

Усі потреби, відомі із «піраміди Маслоу», задовольняються місійним та місіонерським служінням адвентизму – від фізичного здоров'я (безпеки, виживання) до соціальної реалізації (відчуття значимості, причетності до універсальної історії). Саме це стає причиною успішності новітніх місіонерських і соціальних проектів адвентизму, які не просто мають інтегративний характер за власною функціональністю (єдність церковного служіння, медицини, сфери послуг, освіти та виховання, громадського харчування тощо), але і інтегративні у тому сенсі, що охоплюють усі основні потреби людини. Саме це дозволяє мати надії на успішне інтегративне місіонерство в українських містах зокрема і в українському суспільстві ХХІ століття взагалі.

Висновки до розділу 3

Церква АСД бере участь у становленні партнерських відносин церков і держави, церков і суспільства, але при цьому адвентисти принципово відстоюють автономію церкви від зовнішніх впливів. Державно-церковні відносини, які було сформовано за роки незалежності між Церквою АСД та українською державою, можна схарактеризувати як партнерські, новим підтвердженням чого стали останні два роки революційного і постреволуційного періоду. Проте варто підкреслити, що Церква АСД, як така що входить до ВРЦіРО, лише частково здійснила трансформацію державно-

церковні взаємини відповідно до нової парадигми «держава-церква-громадянське суспільство». Церква АСД чітко дотримується доктринальних принципів щодо «державно-церковної» політики, викладених в «Основах соціальної доктрини Церкви АСД». Зважаючи на це ми можемо констатувати відповідність позиції Адвентистів сьомого дня в Україні пізньому модерну.

Важливим для розуміння ідентичності Церкви АСД в Україні, її ставлення до суспільства і держави є об'єктивний науковий аналіз особливостей капеланського служіння Церкви АСД в Україні під час мілітарної кризи, зважаючи на часткову військову мобілізацію, оголошену в нашій країні та базові догматичні принципи Церкви АСД, згідно з якими вірні даної церкви не беруть до рук зброю та не беруть участь у збройних конфліктах, що на сьогодні викликає певні непорозуміння в українському суспільстві.

Третій аспект дискусійного буття Церкви АСД в Україні та світі ми окреслили як «гендерний». Адже активна полеміка, що на часі відбувається між дивізіонами Церкви щодо можливості рукопокладення жінок у духовний сан, може відчутно вплинути на: догматичні основи Церкви АСД, які в разі позитивного вирішення даного питання зазнають кардинальних змін вбік постмодернізму; цілісність Церкви АСД, адже згідно попередніх підрахунків кількість противників та прихильників жіночого рукопокладення є однаковою; спричинити зниження кількості вірних Церкви АСД. У цілому в межах адвентизму жінки виконують важливі покликання, починаючи із самої Е. Вайт, і позитивні наслідки їх рукопокладення не очевидні, тоді як загроза розколу реальна.

Характерною рисою адвентизму є так зване «інтегроване благовістя», тобто єдність місіонерської та місійної роботи. Згідно із задумом Е. Вайт для успіху місіонерства адвентисти мають враховувати потреби людей у фізичному здоров'ї, пропонувати їм програми здорового харчування, лікування, відпочинку в санаторіях, відкривати їм зв'язок між фізичним та духовним станом людини. Проблеми із місіонерською роботою, які мають адвентисти, як і більшість протестантів у світі, пов'язані багато у чому із формалізацією

місіонерської роботи, пристосованої до епохи всезагального нормування в добу модерну і не пристосованої до більш вільного стилю життя, характерного для постмодерну. Адвентизм переосмислює теоретичні основи власної місіонерської та соціальної діяльності у межах проекту «Вулик», запропонованого американськими адвентистами Р. Хіллом та Дж. Тарманом на основі повернення до бачення єдності місіонерства і соціальної діяльності у Біблії та у творах Е. Вайт.

Суттєва риса «інтегрованого місіонерства», яке пропонується сучасним адвентизмом – це «метод Христа» або «шлях Христа». Мова йде про те, щоб по можливості в усьому наслідувати Христа як місіонера. Сучасні теоретики місіонерства в адвентизмі, слідуючи за думкою Е. Вайт, звертають увагу на той факт, що Христос спочатку зцілював, а потім проповідував. Адвентисти порівнюють внутрішній світ сучасної людини з будинком, двері якого може відчиняти зцілення або ж щось до нього подібне – турбота про здоров'я через санаторії, ресторани із здоровою їжею, курси здорового способу життя, медичне і патронажне служіння. Церква уподібнюється до вулика, у якому кожен член великої родини-організму знає власне покликання.

ВИСНОВКИ

Здійснений у дисертації комплексний філософсько-релігієзнавчий теоретичний та фактографічний аналіз сучасного стану та основних тенденцій розвитку адвентизму в Україні дає підстави для таких узагальнень та висновків.

1. Аналіз теоретичних і методологічних творів українських релігієзнавців та зарубіжних вчених і теологів дозволив виділити особливості пізньомодерного і постмодерного типів протестантизму взагалі та місіонерської діяльності зокрема і встановити, що для адвентизму характерним є поєднання рис пізньомодерного і постмодерного християнства із переважанням першого. Зокрема, в Україні у місіонерській та соціальній роботі не спостерігаємо переходу до постмодерного типу християнства, хоча окремі елементи постмодерних практик знаходять своє застосування.

Але такі елементи використовуються лише настільки, наскільки вони є корисними і не порушують загального стилю адвентизму, не несуть загрози цілісності віровчення та способу життя адвентистів, не суперечать моральним цінностям та практичним принципам соціальної доктрини адвентизму. Ряд практик є спільними для християнства пізньомодерного і постмодерного типів, і такого роду практики умовно можна назвати рисою відкритого християнства, яке при активній взаємодії із світом відмовляється втрачати власну ідентичність. Але оскільки відповідні практики органічно розвивають способи церковного життя та активності вірних, сформовані у пізньомодерний період, ми їх відносимо саме до типологічних ознак сучасного адвентизму як різновиду пізньомодерного християнства.

2. Ідеали «інтегрованого благовістя», єдності місіонерської та соціальної роботи, які характерні для сучасного адвентизму і завойовують свою прихильність в Церкві АСД в Україні, є актуальними та ефективними не лише у модерному суспільстві, а є дієвою альтернативою до релятивізму та

постмодернізації церковних теорій та практик. Саме актуалізація ідеалів єдності місіонерської та місійної роботи може сьогодні надати українському адвентизму «другого дихання», і тому на особливий аналіз заслуговують інституційні, теоретичні та практичні основи «інтегрованого благовістя».

3. Хоча організаційна структура Церкви АСД є пірамідальною, для цієї церкви характерна демократичність, оскільки усі керівні та соціально значущі посади є виборними, а керівники, що їх обіймають, є підзвітними своїм виборцям. Водночас, Церква АСД є єдиною комунікативною спільнотою, яка реалізує спільні для всього адвентизму стратегії. Українська контекстуалізація загальних стратегій має власну специфіку, пов'язану із світоглядним консерватизмом українських адвентистів.

4. Становлення адвентизму як церкви є характерним виявом місіонерської діяльності, що безпосередньо сполучена із місійною та соціальною активністю. Усі види внутрішньоцерковної діяльності і місійно-соціальної роботи складають єдиний комплекс, який втілений у функціональній структурі самої церкви. У деяких традиційних і протестантських церквах соціальна та місіонерська діяльність є зовнішнім проявом їх церковного життя, яке, власне, концентрується навколо ритуальних дій чи особистого спасіння.

У випадку адвентизму місіонерська і соціальна діяльність належить до самого ядра церковного життя. Особистий і родинний духовний розвиток, становлення, збереження і перспективи адвентистських громад є елементами місіонерсько-місійної роботи як єдиного комплексу. А отже, діяльність, спрямована на всебічний розвиток вірних і на соціальну допомогу всім потребуючим, належить до самої ідентичності Церкви АСД в світі та Україні.

5. Рівень інституційного розвитку Церкви АСД в Україні досяг таких показників і такої структурної оформленості, що дозволяє сьогодні виходити на нову якість взаємодії із суспільством і державою, гостро актуальну після революції гідності. Особливе значення має діяльність Міжнародного Адвентистського агентства допомоги та розвитку (ADRA), що входить у структуру Церкви АСД. В Україні Церквою АСД сформовано монолітну

місіонерську структуру, що охоплює більшість локальних груп в усіх соціальних сферах, створено цілий ряд місіонерських проектів, що відповідають діалогічній парадигмі місіонерського служіння та адаптовані до особливостей українського соціуму.

6. Характерною рисою адвентизму є так зване «інтегроване благовістя», тобто єдність місіонерської та місійної роботи. Проблеми із місіонерською роботою, які мають адвентисти, як і більшість протестантів у світі, пов'язані багато у чому із формалізацією місіонерської роботи, пристосованої до епохи всезагального нормування в добу модерну і не пристосованої до більш вільного стилю життя, характерного для постмодерну.

7. Адвентизм переосмислює теоретичні основи власної місіонерської та соціальної діяльності у межах проекту «Вулик», запропонованого американськими адвентистами Р. Хіллом та Дж. Тарманом на основі повернення до бачення єдності місіонерства і соціальної діяльності у Біблії та у творах Е. Вайт. Суттєва риса «інтегрованого місіонерства», яке пропонується сучасним адвентизмом – це «метод Христа» або «шлях Христа». Мова йде про те, щоб по можливості в усьому наслідувати Христа як місіонера. Згідно із задумом Е. Вайт для успіху місіонерства адвентисти мають враховувати потреби людей у фізичному здоров'ї, пропонувати їм програми здорового харчування, лікування, відпочинку в санаторіях, відкривати зв'язок між фізичним та духовним станом людини.

Сучасні теоретики місіонерства в адвентизмі, слідуючи за думкою Е. Вайт, звертають увагу на той факт, що Христос спочатку зцілював, а потім проповідував. Адвентисти порівнюють внутрішній світ сучасної людини з будинком, двері якого може відчиняти зцілення або ж щось до нього подібне – турбота про здоров'я через санаторії, ресторани із здоровою їжею, курси здорового способу життя, медичне і патронажне служіння. Церква уподібнюється до вулика, у якому кожен член великої родини-організму знає власне покликання. Як ціле церква-родина являє характер Бога, і це виявлення рис Божого характеру вважається важливим з точки зору есхатології. Але для

нас важливішим є те, що така установка формує привабливу картину для самих вірних та для «зовнішніх»: діяльність церкви замиловує, викликає схвалення, породжує бажання допомогти. Церкві, яка спочатку трудиться над задоволенням життєвих потреб людей, а вже потім проповідує, легше достукатися до душі людини доби постмодернізму.

Скептично налаштована, втомлена, налаштована на гру, із втратою життєвих орієнтирів, зневірена у можливості істини, ця людина довіряє лише тим, хто діє, допомагає, являє у своєму житті незвичну для світу і надприродну для людської сутності любов. Жертовне служіння, повністю позбавлене егоїзму і гри – ось що викликає прихильність та навертає людей. Не стільки віра в релігійну істину, скільки практичне бажання брати участь у історичнозначимій праці – ось що слугує причиною інтересу до адвентизму. Наш аналіз підтверджує, що три види діяльності – місіонерська, місійно-соціальна і спрямована на саморозвиток особистості та спільнот – складають єдиний комплекс, а відповідна активність у її функціональних проявах належить до ядра церковної ідентичності АСД. Церква АСД має пророче бачення трансформованого суспільства, розуміє, що можна змінити вже сьогодні, і активно намагається покращити соціальну дійсність як для вірних, так і для суспільства в цілому.

8. Церква АСД бере активну участь у становленні партнерських відносин церков і держави, церков і суспільства, але при цьому адвентисти принципово відстоюють автономію церкви від зовнішніх впливів. Відстоюючи ідеали біблійного пацифізму, Церква АСД розгорнула активне капеланське служіння, під яким розуміється робота в реабілітаційних центрах, виправних колоніях, медичних центрах, різноманітна допомога постраждалим в зоні АТО тощо.

9. Особливий аспект дискусійного буття Церкви АСД в Україні та світі ми окреслили як «гендерний». Адже активна полеміка, що на часі відбувається між дивізіонами Церкви щодо рукопокладення жінок у духовний сан, може відчутно вплинути на догматичні основи Церкви АСД, які в разі позитивного вирішення даного питання зазнають кардинальних змін у бік постмодернізму.

Дискусія може загрожувати цілісності Церкви АСД, адже згідно попередніх підрахунків кількість противників та прихильників жіночого рукопокладення є однаковою, і не усі готові до компромісу.

Позитивне вирішення даного питання може спричинити зниження кількості вірних Церкви АСД в тих регіонах, де сторіччями домінують культурні впливи таких консервативних у гендерному питанні віросповідань як іслам, православ'я та буддизм. У цілому в межах адвентизму жінки виконують важливі покликання, починаючи із самої Е. Вайт, і позитивні наслідки їх рукопокладення не очевидні, тоді як загроза розколу реальна, і заради цього питання, на нашу думку, не варто ставити Церкви АСД на межу глобального розколу.

10. Єдність місіонерського і соціального служіння, досягнута Церквою АСД, відкритість до потреб суспільства і держави є прикладом позитивних трансформацій у релігійній сфері України, що підтверджують її належність до європейського культурно-цивілізаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адвентисти ініціювали благодійний проект «Східний янгол» для постраждалих у зоні АТО [Електронний ресурс] // РІСУ. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/all_news/protestants/adventist/57683/.

2. Адвентистов призвали изучать вопрос о рукоположении женщин самостоятельно [Електронний ресурс] // Церковь христиан адвентистов седьмого дня. Евро-Азиатский Дивизион. – Режим доступу : <http://adventist.ru/2014/10/01/adventistov-prizvali-izuchat-vopros-o-rukopozhnenii-zhenshhin-samostoyatelno>.

3. Адвентисты седьмого дня в России. Церковь традиционная или нетрадиционная / Свобода совести в России : исторический и современный аспекты. Выпуск 3. Сборник статей. – Москва : Российское объединение исследователей религии, 2006. – 569 с.

4. Академічне релігієзнавство : Підручник / [наук. ред. А. Колодного]. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.

5. Академічне релігієзнавство України : історія і сьогодення : колективна монографія / [Л. Виговський, М. Закович, О. Крижанівський та ін.]; гол. ред. А. Колодний // Українське релігієзнавство : бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – № 40. – 2006. – 248 с.

6. Аллен М. Божественное руководство или давление мира. Пер. з англ. – Заокский : Источник жизни, 2000. – 224 с.

7. Баккиоки С. Бессмертие или воскресение / Сэмюэль Баккиоки; [пер. с англ.]. – Заокский : Источник жизни, 2004. – 416 с.

8. Балаклицкий М. Евангельская проповідь : Божья истина и человеческий фактор / Максим Балаклицкий // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям» (Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – С. 249–258.

9. Балаклицкий М. После эйфории : религиозная публіцистика / Максим Балаклицкий. – К. : Книгоноша, 2013. – 405 с.

10. Барт К. Введение в евангелическую теологію / Пер. с нем. : Г. Вдовина. – М. : Центр «Нарния», 2006. – 192 с.

11. Баумейстер А. Буття і благо. / А. Баумайстер. – В. : Т. П. Барановська, 2014. – 418 с.

12. Безносова О.В. Пізнє протестантське сектантство півдня України (1850 — 1905) : дис. ...к. і. н. – Дніпропетровськ, 1997. – 17 с.

13. Безносова О.В. Позднее протестантское сектантство Юга Украины (1850 – 1905) : дис. ...кандидата и. н. : 07.00.01 / Оксана Владимировна Безносова. – Днепропетровск, 1997. – 257 с.

14. Белов А.В. Адвентизм / Анатолий Васильевич Белов. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1973. – 240 с.

15. Белов А.В. Адвентисты / Анатолий Васильевич Белов. – М. : Наука, 1964. – 159 с.

16. Белов А.В. Адвентисты седьмого дня / Критический анализ эсхатологического вероучения, особенности культа, приспособленческих тенденций и деятельности секты в СССР : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.06 / Анатолий Васильевич Белов. – М., 1965. – 16 с.

17. Белов А.В. Современное сектантство / Анатолий Васильевич Белов. – М. : Знание, 1969. – 63 с.

18. Белов А.В. Чого навчають адвентисти / Анатолій Васильович

Белов. – К. : Політвидав України, 1966. – 74 с.

19. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту ; [пер. з давньоєвр. та давньогрец. Укр. Бібл. тов.]. – К. : Українське Біблійне товариство, 1994.

20. Благодійне агентство ADRA подарувало фінське обладнання медичним закладам на Полтавщині [Електронний ресурс] // Церква християн адвентистів сьомого дня. Українська уніонна конференція. – Режим доступу : http://www.adventist.org.ua/news_dk_poltavschina2013adra_med_obladnannia.html.

21. Богачевська І.В. Християська наративна традиція : методологія філософсько-релігієзнавчого дослідження / Ірина Богачевська. – К. : Вид-во «Світ Знань», 2005. – 235 с.

22. Бондар С. Адвентизм 7-го дня / Сергей Бондарь. – СПб. : Из-во Департамента духовных дел, 1911. – 103 с.

23. Бош Д. Преобразование миссионерства : Сдвиги парадигмы в богословии миссионерской деятельности : [Перевод] / Дэвид Бош. – СПб. : «Библия для всех», 1997. – 640 с.

24. Брюггеман У. Пророческое воображение / [пер. с англ. С. Корниенко] – Черкасы : Коллоквиум, 2012. – 231 с.

25. Бучма О. Фундаменталізм і лібералізм в сучасному християнстві / О. Бучма // Християнство доби постмодерну : Колективна монографія / ред. А. Колодного. – К. : , 2005. – С. 69–86. – (Українське релігієзнавство. – 2005. – № 3 (35)).

26. Бучма О. Держава – релігія – нація : взаємодія в українському суспільстві / О. Бучма // Українське релігієзнавство. — 2009. — № 50. — с. 171–174.

27. В начале было Слово... ; [пер. с англ.]. – Заокский : Источник жизни, 1993. – 432 с.

28. Вальчук С. Місіонерська діяльність релігійних організацій : особливості і проблеми на сучасному етапі / Сергій Вальчук // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга 2. – Львів : Логос, 2004. – С. 78–80.

29. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер / [пер. з нім. О. Погорілого]. – К. : Основи, 1994. – 296 с.

30. Вейз Д. Э. Времена постмодерна : Христианский взгляд на современную мысль и культуру / Д. Э. Вейз; [пер. с англ]. – М. : Фонд Лютеранское наследие, 2002. – 240 с.

31. Вільховий Ю. Діяльність громад Церкви АСД в Україні упродовж другої половини 40-х – 50-х роках ХХ століття / Юрій Вільховий // Історія релігій в Україні : науковий щорічник : [книга 1]. – Львів : Логос, 2004. – С. 133–138.

32. Вітер Д. В. Філософська парадигма християнського суспільного вчення другої половини ХХ ст. / Д. В. Вітер. – К. : НААККіМ, 2010. – 478 с.

33. Вітюк І. К. Сучасні екологічні проблеми та їх вирішення в християнській есхатології (на матеріалах Церкви адвентистів сьомого дня) : автореф. дис ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Ірина Костянтинівна Вітюк. – К., 2009. – 20 с.

34. Волох В. О. Письмо и повествование. Принципы нарративного анализа посланий Павла. – Черкасы : Коллоквиум, 2012. – 130 с.

35. Воронин Л. Е. Адвентизм и реформизм / Лаврентий Ефремович Воронин. – Ставрополь : Ставропольское книжное издательство, 1983. – 112 с.

36. Гейкер Р. Рукоположение женщин. Три позиции [Електронний ресурс] / Роман Гейкер // Путь. Интернет-газета. – Режим доступа : <http://www.asd.in.ua/archives/1188329266>.

37. Глава УГКЦ : Сьогодні на Євромайдані стоїть не влада, не опозиція, а громадянське суспільство України [Електронний ресурс] // Радіо Воскресіння. – Режим доступу в Інтернеті : <http://www.rr.lviv.ua/news/hlava->

uhkts-sohodni-na-evromajdani-stojit-ne-vlada-ne-opozytsiya-a-hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny/.

38. Глинська Л. Ф. Роль і місце філософії в системі теології адвентистів сьомого дня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.06 «Теорія та історія релігії і атеїзму» / Людмила Федорівна Глинська. – К., 1995. – 24 с.

39. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД «Возрождение и христианская жизнь» (Киев, 21–22 ноября 2012 г.). – Киев, 2012. – 47 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

40. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД «Объединенные Словом Божиим» (Киев, 18–20 декабря 2000 г.). – Киев, 2000. – 142 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

41. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД (Киев, 27–29 ноября 2006 г.). – Киев, 2006. – 130 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

42. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД (Киев, 23–26 ноября 2007). – Киев, 2007. – 117 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

43. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД (Киев, 18–19 ноября 2009 г.). – Киев, 2009. – 144 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

44. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД (Киев, 14–15 ноября 2011 г.). – Киев, 2011. – 129 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

45. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД (Киев, 26–27 ноября 2014 г.). – Киев, 2014. – 130 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

46. Головащенко С. Історія християнства : Курс лекцій; [Навч. посібник] / Сергій Головащенко. – Київ : Либідь, 1999. – 352 с.
47. Гопченко П. Г. Пророки космічної катастрофи / Петро Григорович Гопченко. – Одеса : Маяк. 1965. – 51 с.
48. Гореньков Д. Как разрешается проблема «отцов и детей», преемственности и конфликта поколений в служении? // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. (Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – сс. 109–121.
49. Горський В. Л. Адвентизм : Історія і сучасність / Валентин Леонідович Горський. – К. : Знання. 1987. – 48 с.
50. Гренц С., Олсон Р. Богословие и богословы XX века. Пер. с англ. – Черкасы : Коллоквиум, 2011. – 520 с.
51. Григоренко А. Ю. Эсхатология, миллениаризм, адвентизм : история и современность / А. Ю. Григоренко. – СПб. : Европейский Дом, 2004. – 392 с.
52. Данн Дж. Д. Единство и многообразие в Новом завете. Исследование природы первоначального христианства / Пер. с англ. Н. Балашов, Г. Ястребов. – М. : ББИ, 1997. – 526 с.
53. Дев'ять консультантів підготовлені на програмі «Стоп-стрес» для надання допомоги постраждалим на сході України [Електронний ресурс] // Церква християн адвентистів сьомого дня. Українська уніонна конференція. – Режим доступу : http://www.adventist.org.ua/news_pk_kiev2014stop_stress.html.
54. Денисенко А. Кто (все еще) напуган постмодернизмом? // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – с. 155–170.
55. Джулай В. Дом на камне / Василий Джулай. – К. : Джерело життя,

2003. – 192 с.

56. Докаш В. Сучасний стан, динаміка та основні тенденції розвитку релігійної мережі в Чернівецькій області // Релігія та соціум. – 2014. – № 13–14. – сс. 132–139.

57. Докаш В. И. Этическая концепция современного адвентизма : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филос. наук. : спец. 09.00.06 «Теория и история религии, свободомыслия и атеизма» / Виталий Иванович Докаш. – К., 1992. – 19 с.

58. Докаш В. І. Адвентисти сьомого дня / В. І. Докаш // Історія релігій в Україні. – В 10-ти т. – Т.6. – К., 2008. – с. 278–416.

59. Докаш В. І. Кінець світу : еволюція протестантської інтерпретації. – К., Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 544 с.

60. Докаш В. І. Трансформація есхато-хіліастичних концептів протестантської теології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Віталій Іванович Докаш. – К., 2007. – 31 с.

61. Докаш В. І., Чернушка І. Г. Інституціалізація адвентизму в Україні // Світогляд-філософія-релігія : Збірник наукових праць. – Випуск 8. – Суми : Світдрук, 2015. – сс. 156–162.

62. Дубровский М. Обретение себя : Пути формирования новой идентичности // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям / Михаил Дубровский / Редактор-составитель Михаил Черенков. — К. : Дух і Літера, 2011. — сс. 394–405.

63. Євангельські протестантські Церкви активізують діяльність у соціальній сфері [Електронний ресурс] // Уніан-релігії. – 26.02.2010. – Режим доступу : <http://religions.unian.ua/holidays/329830-evangeliski-protestantski-tserkvi-aktivizuyut-diyalnist-u-sotsialniy-sferi.html>.

64. Єленський В. Велике повернення : релігія в глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця XX – початку XXI століття / В. Єленський. – Львів : видавництво Українського католицького університету, 2013. – 504 с.

65. Єленський В. Релігійність в Україні : характер і напрями змін / В. Єленський // Християнство доби постмодерну : Колективна монографія. – К., 2005. – сс. 168–178. – (Українське релігієзнавство. – 2005. – № 3 (35)).

66. Єленський В. Релігія після комунізму / Віктор Єленський. – К. : Націон. пед. універ. ім. М. Драгоманова, 2002. – 420 с.

67. Єленський В. Тенденції релігійних змін у світі XXI століття та їх імплікації в українському контексті / В. Єленський // Україна релігійна : Колективна монографія. – Кн. 2. : Прогнози релігійного життя України. – К., 2008. – сс. 314–339. – (Українське релігієзнавство. – 2008. – № 48).

68. Жаловага А. С. Антропологічні основи християнського проповідування : дис... канд. філос. наук : 09.00.11 / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. – К., 2002. – 192 с.

69. Жук С. «Наслідувачі німців» : виникнення євангелічного руху серед українських селян і російська національна ідентичність (1862–1916) // Ковчег : наук. зб. із церковної історії / Сергій Жук. [за ред. Бориса Гудзяка, Ігоря Сковчиляса, Олега Турія]. – Львів : Місіонер, 2007. – Число 5. – 452 с. – сс. 167 – 195.

70. Жукалюк Н., Любашенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине / Николай Жукалюк, Виктория Любашенко. – К. : Джерело життя, 2003. – 320 с.

71. Жукалюк Н. А. Вспоминайте наставников ваших (История Церкви адвентистов седьмого дня в личностях) / Николай Арсентьевич Жукалюк. – К. : Джерело життя, 1999. – 672 с.

72. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Екологічна етика теологічної доктрини Церкви Адвентистів Сьомого Дня // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 29. – С. 25–29.

73. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Есхатологічні інтерпретації екологічних поглядів доктрини АСД // Sententiae. Наукові праці Спілки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). Спецвипуск № 1–2007. Випадковість в сучасному світі : діалог науки, релігій, культур. – С. 268–276.

74. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Людина як «екологічна цінність» у доктрині Церкви адвентистів сьомого дня // Дні науки філософського факультету–2007 : Міжнародна наукова конференція (18–19 квітня 2007 року) : Матеріали доповідей та виступів. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. – Ч. VII. – С. 78–80.

75. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Екзистенціальні аспекти суб'єктів екологічної діяльності : релігійний вимір // Українська полоністика. – 2008. – № 5. – С. 62–72.

76. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Екологічні проблеми очима християнина АСД : реалії сьогодення чи провісники апокаліпсису? // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2008. – № 1. – С. 74–78.

77. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Релігійно-філософський вимір екологічних проблем в соціальному служінні Церкви адвентистів сьомого дня // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 714/2006. Серія : теорія культури і філософія науки. Тематичний випуск "Шляхи релігії в XX-XXI століттях". – С. 54–59.

78. Завальнюк І. К. [Вітюк І. К.]. Церква АСД як інститут громадянського суспільства : до питання формування релігійної толерантності // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 35. – С. 34–37.

79. Зайцев Е. Без прошлого нет будущего. История организационного и доктринального становления Церкви адвентистов седьмого дня / Евгений Владимирович Зайцев. – Заокский : Источник жизни, 2013. – 384 с.

80. Зайцев Е. Учение В. Лосского о теозисе / Евгений Зайцев. – М. : ББИ, 2007. – 296 с. – (Сер. : Богословские исследования).

81. Зайцев Е. В. Адвентисты седьмого дня в России. Церковь традиционная или нетрадиционная / Евгений Владимирович Зайцев // Свобода совести в России : исторический и современный аспекты : сб. статей. – М. : Российское объединение исследователей религии, 2006. – Выпуск 3. – 569 с. – с. 225–242.

82. Зайцев Е. В. История Церкви адвентистов седьмого дня в России / Евгений Владимирович Зайцев. – Заокский : Источник жизни, 2008. – 544 с.

83. Зайченко А. Духовный потенциал евангельских церквей России за последние 20 лет : проблемы идентификации и роста // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям / Александр Зайченко / Редактор-составитель Михаил Черенков. — К. : Дух і Літера, 2011. — с. 45–81.

84. Звернення керівника Церкви Адвентистів сьомого дня у зв'язку з політичними подіями в Україні [Електронний ресурс] // Церква адвентистів сьомого дня. Українська уніонна конференція. – Режим доступу в Інтернеті : http://www.adventist.org.ua/article/alekseenko_2014jan_obraschenie/.

85. Звернення керівництва Церкви адвентистів сьомого дня в Україні у зв'язку з останніми політичними подіями в країні [Електронний ресурс] // Церква адвентистів сьомого дня. Українська уніонна конференція. – Режим доступу в Інтернеті : http://www.adventist.org.ua/article/zvernennia_ker_asd_berezen

86. Звіти. Річна нарада Української уніональної конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня Євро-азіатського дивізіону. Програма і порядок денний (Київ, 9–11 грудня 1997). – Київ, 1997. – 58 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

87. Історія релігії в Україні : у 10 т. // [редкол. : А. Колодний (голова) та ін.]. – К., 1996–2004. – Т. 10 : Релігія і церква років незалежності України ; за ред. проф. А. Колодного. – Дрогобич : Коло, 2003. – 616 с.

88. Історія релігії в Україні : навчальний посібник / [А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та ін.] ; за ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. – 735 с.

89. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / [упоряд. А. Колодний, П. Яроцький та ін.]. – К. : Світ Знань, 2002. – Т.5 : Протестантизм в Україні (ранній, пізній протестантизм, баптизм). – 2002. – 424 с.

90. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / [упоряд. А. Колодний, П. Яроцький та ін.]. – К. – Дрогобич : Коло, 2007. – Т.6 : Пізній протестантизм в Україні (п'ятдесятники, адвентисти, свідки Єгови). – 2007. – 632 с.

91. Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні. – К. : Джерело життя, 2004. – 160 с.

92. К 120-летию Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня. – М. : Издание Западно-Российского союза Церкви АСД, 2006. – 60 с.

93. Кимелев Ю. А. Философия религии : Систематический очерк / Ю. А. Кимелев. – М. : Издательский Дом Nota bene, 1998. – 424 с.

94. Клибанов А. И. Из мира религиозного сектантства. Встречи. Беседы. Наблюдения / Александр Ильич Клибанов. – М. : Политиздат, 1974. – 255 с.

95. Клибанов А. И. История религиозного сектантства в России (60-е годы XIX в. – 1917 г.) / Александр Ильич Клибанов. – М. : Наука, 1965. – 348 с.

96. Клибанов А. И. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем / Александр Ильич Клибанов. – М. : Наука, 1973. – 256 с.

97. Клибанов А. И. Религиозное сектантство и современность (Социологические и исторические очерки) / Александр Ильич Клибанов. – М. : Наука, 1969. – 272 с.
98. Ковалив П. Истинное богословие Креста и Миссии Церкви /Петр Ковалив // Богословские размышления. Спецвыпуск «Церковь и миссия». – 2012. – К. : ЕААА. – сс. 99–127.
99. Козік П. З. Хто такі адвентисти / П. З. Козік. – К. : Знання, 1961. – 48 с.
100. Колодний А. М. Премодерн, модерн, постмодерн в контексті історії християнства / Анатолій Колодний // Християнство доби постмодерну : Колективна монографія; [ред. А. Колодного]. – К., 2005. – С. 5–33. – (Українське релігієзнавство. – 2005. – № 3 (35)).
101. Колодний А. М. Природа і визначення релігійного феномену / Анатолій Колодний // Релігієзнавство в актуальності його проблем : Зб. Статей; [ред. А. Колодного]. – К., 2005. – С. 40–46. – (Українське релігієзнавство. – 2005. – № 71–72).
102. Колодний А. М. Релігієзнавство у його дисциплінарних вимірах / Анатолій Колодний // Дисциплінарне релігієзнавство : Навчальний посібник; [за наук. ред. А. Колодного]. – 2-ге доопрацьоване видання. – К. : ВР ІФ НАН України, 2010. – с. 17–24.
103. Косянчук А. С. Новые тенденции и явления в адвентизме / А. С. Косянчук // Вопросы религии и религиоведения. Вып. IV : Антология отечественного религиоведения : Религиоведение Украины : сборник. Часть 1 : Феномен советского религиоведения : украинский контекст / сост. и общ. ред. Ю.П. Зуева, А.Н.Колодного, Л.А.Филиппович. – М. : ИД «МедиаПром», 2010. – С. 645–658.

104. Красников А. Н. Методологические проблемы религиоведения : Учебное пособие / А. Н. Красников. – М. : Академический проект, 2007. – 239 с.
105. Кырлежев А. Постсекулярная эпоха : заметки о религиозно-культурной ситуации / Александр Кырлежев // Континент. – 2004. – № 2. – С. 252–264.
106. Кырлежев А. Постсекулярное : краткая интерпретация / Александр Кырлежев // Логос. – 2011. – № 3 (82). – С. 100–106.
107. Кюнг Г. Великие христианские мыслители / Ганс Кюнг; [пер. с нем. О. Ю. Бойцовой]. – СПб. : Алетейа, 2000. – 442 с.
108. Кюнг Г. Куда идет христианство? / Ганс Кюнг; [пер. с нем. А. Б. Григорьева] // Путь. – 1992. – № 2. – С. 144–159.
109. Лагодич М. Релігійна освіта в Україні : сучасний стан та її перспективи // Труди Київської Духовної Академії. Богословсько-історичний щорічник Київської Духовної Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – К., 2005. – № 2 (2). – С. 265–269.
110. Ладінгтон Е. Піклуйтесь про своє здоров'я / Е. Ладінгтон. – К. : Джерело життя, 2014. – 320 с.
111. Ладінгтон Е. Сила здоров'я / Е. Ладінгтон. – К. : Джерело життя, 2014. – 420 с.
112. Ладингтон Э. Позаботьтесь о своем здоровье. – М. : Источник жизни, 2014. – 250 с.
113. Лебсак Г. И. Великое Адвентистское Движение и Адвентисты Седьмого Дня в России / Генрих Иванович Лебсак. – Ростов-на-Дону : Издание Церкви АСД, 2006. – 352 с., с илл.
114. Лентин В. Н. Адвентисты седьмого дня / Виталий Николаевич Лентин. – М. : Знание, 1966. – 64 с.
115. Лентин В. Н. Секта адвентистов седьмого дня в СССР

(Исследование динамики, социально-демографического состава и современной идеологии) : автореф. дисс. на соиск. научн. степени канд. филос. наук / Виталий Николаевич Лентин. – М., 1966. – 16 с.

116. Леонидова О. Кто такие капеланы [Електронний ресурс] // Церква адвентистів сьомого дня. Українська уніонна конференція. – Режим доступу в Інтернеті : <http://www.asd.in.ua/archives/1188330480>.

117. Лобовик Б. А. Религиозное сознание и его особенности / Б. А. Лобовик. – К. : Наукова думка, 1986. – 246 с.

118. Лобовик Б. А. Критика философской апологии религии / Б. А. Лобовик // АН УССР. Институт философии. – К. : Наук. думка, 1985. – 282 с.

119. Лобовик Б. А. Религия как социальное явление / Борис Александрович Лобовик. — К. : Наукова думка, 1982. — 247 с.

120. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. – К. : Академвидав. – 2006. – 432 с.

121. Любащенко В. Протестантизм в Україні : створення стереотипів триває / В.І. Любащенко // Незалежний культурологічний альманах «І». – 2001. – № 22. – С. 90–103.

122. Любащенко В. Реформація і Україна : віхи історії / В.І. Любащенко // Євангельська нива. – 1997. – № 2. – С. 12–13.

123. Любащенко В. Сучасний євангельсько-баптистський рух в Україні : оновлення традицій / В.І. Любащенко // Людина і світ. – 1996. – № 6. – С. 6– 10.

124. Любащенко В. І. Історія протестантизму в Україні : Курс лекцій / Вікторія Іванівна Любащенко. – Львів : Видавнича Спілка «Просвіта», 1995. – 350 с., 32 арк. іл.

125. Любащенко В. І. Протестантизм в Україні : генеза, структура, місце

у соціокультурних процесах : Автореф. дис... д-ра філос. наук : 09.00.11 / НАН України; Інститут філософії ім. Г. Сковороди. – К., 1998. – 40 с.

126. Любащенко В. І. Протестантизм в Україні : генеза, структура, місце у соціокультурних процесах : Дис... д-ра філос. наук : 09.00.11 / НАН України; Інститут філософії ім. Г. Сковороди. Відділення релігієзнавства. – К., 1998. – 383 с.

127. Любащенко В. І. Християнство в Україні : духовний синтез Сходу та Заходу / В. І. Любащенко // Вісник Відродження. – К : ХЦ «Відродження», 2006. – С. 12–15.

128. Любащенко В. Адвентисти в Україні : структура служіння / Вікторія Любащенко // Людина і світ. – Лютий, 2003. – С. 47–51.

129. Макарук Л. Кризь простір і час / Л. Макарук // Адвентистский вестник. – 2005. – № 10. – Жовтень. – С.4.

130. Макінтайр Е. Після чесноти : Дослідження з теорії моралі / Пер. з англ. – К. : Дух і літера, 2002. – 436 с.

131. Максвелл М. Скажи об этом миру : Пер. с англ. – Заокский : Источник жизни, 2003. – 416 с.

132. Московчук А. Декалог і проблема свободи в морально-етнічній концепції адвентизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Анатолій Васильович Московчук. – К., 1999. – 20 с.

133. Негров А. Лидерство на стыке поколений // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям / Александр Негров / Редактор-составитель Михаил Черенков. — К. : Дух і Літера, 2011. — с. 82–108.

134. Новик В. Соціальна проблема в Російському Православ'ї / В. Новик // Соціальна доктрина Церкви (Збірник статей). – Львів : Свічадо, 1998. – С. 178–215.

135. Нулленс П., Миченер Р. Многомерная. Нравственное богословие в контексте постмодернизма / Патрик Нулленс и Рональд Мичнер. – К. : Книгоноша, 2015. – 304 с.

136. Обращение руководителя Церкви Адвентистов Седьмого Дня в связи с политическими событиями в Украине [Электронный ресурс] // Христианский взгляд. – Режим доступа в Интернеті : <http://biblepravda.com/page.php?id=2174>.

137. Опарин А. Юбилейный год. Очерки истории адвентизма в Харькове / А. Опарин. – Х. : Факт, 2006. – 112 с.

138. Опарин А. А. Религии мира и Библия : [монография] / А. А. Опарин. – Х. : Факт, 2001. – 176 с.

139. Опря І. А. З історії адвентистів [Электронный ресурс] : Электронная Христианская Библиотека / Евангельское движения в Евразии. Материалы и документы. Выпуск 1.1. – Одесса, 2002. – 1 электрон. диск (CD-ROM) : кол.; 12 см. – Системні вимоги : Pentium–256; 32 Mb RAM; Windows 98/2000XP; MS Internet Explorer, версія 5.0 і вище.

140. Опря І. А. Становище та діяльність пізньопротестантських громад Правобережної України (1900–1917 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н.. – К., 2006. – 20 с.

141. Опря І. А. Становище та діяльність пізньопротестантських громад Правобережної України (1900 – 1917 рр.). З історії адвентизму на Правобережній Україні // Людина і світ. – 2000. – № 10. – с. 34–36.

142. Осборн Г. Р. Герменевтическая спираль : общее введение в библейское толкование / Пер. с англ. Н. Сериковой. – Одесса : ЕААА, 2009. – 728 с.

143. Основание новых церквей. Учебное пособие. Книга 2. / Под. ред. Дж. Геске, Н. Четвериной и С.Хохловского. – М. : Ассоциация «Духовное возрождение» ЕХБ, 2003. – 320 с.

144. Основи соціального вчення Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня // Історія Церкви Християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні. – К., 2004. – с. 8–154.

145. Основы социальной концепции Русской православной церкви // Социальная концепция Русской Православной церкви. – М. : Даниловский благовестник, 2001. – С. 29–186.

146. Официальные заявления, рекомендации и другие документы Церкви Адвентистов Седьмого Дня / Пер. с англ. — Заокский : Источник жизни, 2010. — 384 с.

147. Павляк Р. Пенсійні роки / Р.Павляк. – К. : Джерело життя, 2008. – 250 с.

148. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаема бурею... : Исторические очерки к 110-летию юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине / Александр Федорович Парасей, Николай Арсентьевич Жукалюк. – К. : Джерело життя, 1997. – 340 с.

149. Паулин Д. Что говорит Библия о последнем времени / Джон Паулин; [пер. с англ.]. – Заокский : Источник жизни, 1999. – 224 с.

150. Пеннер П. Ф. Миссиология и герменевтика. Прочтение библейских текстов в контексте миссии. – Черкассы : Коллоквиум, 2012. – 312 с.

151. Плани 2006. Річна нарада Української уніональної конференції Церкви АСД «Шлях надії» (Київ, 21–23 листопада 2005 р.). – Київ, 2005. – 26 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

152. Прокопчук А. Проблема авторитета Писания. Понимание, признание, приложение // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы

евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. / Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – сс. 265–285.

153. Пузынин А. Традиция евангельских христиан : изучение самоидентификации и богословия от момента ее зарождения до наших дней. М. : ББИ, 2010. – 523 с.

154. Рабочий курс дивизиона. Евро-Азиатский дивизион. — Заокский : Источник жизни, 2005. — 701 с.

155. Райт К. Миссия Бога / Пер. с англ. А. Карплюка и О. Розенберг. – Черкассы : Коллоквиум, 2015. – 581 с.

156. Райт Н. Т. Авторитет Писания и власть Бога / Пер. с англ. О. Розенберг. – Черкассы : Коллоквиум, 2007. – 152 с.

157. Райт Н. Т. Воскресение Сына Божьего / Пер. с англ. М. Завалова. – М. : ББИ, 2011. – 928 с.

158. Райт Н. Т. Главная тайна Библии. Смерть и жизнь после смерти в христианстве / Пер. с англ. М. Завалова. – М. : Эксмо, 2009. – 384 с.

159. Райт Н. Т. Иисус и победа Бога / Пер. с англ. Г. Ястребова. – М. : ББИ, 2004. – 692 с.

160. Райт Н. Т. Новый Завет и народ Божий / Пер. с англ. Н. Холмогоровой. – Черкассы : Коллоквиум, 2013. – 704 с.

161. Райчинец А. В. Воздвигнутые Богом. – Одесса : Духовное возрождение, 2010. – 147 с.

162. Райчинец Ф. Есть ли социальная и политическая позиция у Евангельских Церквей Украины // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. / Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – сс. 318–333.

163. Резолюция комитета библейских исследований Евро-Азиатский Дивизиона [Электронный ресурс] // Seventh-Day Adventist Church. – Режим

доступу : <https://www.adventistarchives.org/резолуция-комитета-библейских-исследований-еад-по-вопросу-рукоположения-женщин.pdf>.

164. Рекомендации по проекту «Церковь – центр влияния». Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД «Возрождение и христианская жизнь» (Киев, 21–22 ноября 2012 г.). – Киев, 2012. – 23 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

165. Религиоведение : Энциклопедический словарь; [Под. ред. А. П. Забияко, А. Н. Красникова, Е. С. Элбакян]. – М. : Академический Проект, 2006. – 1256 с.

166. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 1. Материалы Первого Евангельского Собора. К стратегии евангельского движения. – М. 2010. – 60 с.

167. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 10. Материалы четвертой ежегодной конференции «Реформация vs Революция». Реформация : воплощение. – М. : «На Руси», 2014. – 60 с.

168. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 2. Материалы первой ежегодной конференции «Реформация vs Революция». Реформация : воплощение. – М., 2011. – 112 с.

169. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 3. Материалы Второго Евангельского Собора. Перманентная Реформация. – М., 2012. – 36 с.

170. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 4. Материалы второй ежегодной конференции «Реформация vs Революция». – М., 2012. – 104 с.

171. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 5. Материалы Третьего Евангельского Собора. – М., 2013. – 56 с.

172. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 6. Материалы четвертой ежегодной конференции «Реформация vs Революция». Пути Реформации. – М. : «На Руси», 2013. – 96 с.

173. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 7. Результаты

богословского осмысления темы Всеобщего священства. – М., 2013. – 84 с.

174. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 9. Материалы Четвертого Евангельского Собора. Церковь в пространстве города. – М. : «На Руси», 2014. – 60 с.

175. Релігієзнавчий словник / [за ред. А. Колодного, Б. Лобовика та ін.]. – К. : Четверта хвиля. – 1996. – 389 с.

176. Релігія і влада в Україні : проблеми взаємовідносин. Матеріали до круглого столу «Державно-конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік : рух до партнерства держави і Церкви чи до кризи взаємин?». – К. : Центр Разумкова, 2013. – 76 с. // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/Przh_Religion_2013.pdf.

177. Річна нарада Української уніональної конференції Церкви Адвентистів Сьомого Дня Євро-азіатського дивізіону. Програма і порядок денний (Київ, 9–11 грудня 1997). – Київ, 1997. – 20 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

178. Річна нарада Української уніональної конференції Церкви АСД «Шлях надії» (Київ, 21–23 листопада 2015 р.). – Київ, 2005. – 37 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

179. Робінсон Д. Історія нашої вісті про здоров'я / Д. Робінсон. – К. : Джерело життя, 2014. – 480 с.

180. Романюк Т. З нами правда і з нами Бог [Електронний ресурс] // Віче : Журнал Верховної Ради. – Режим доступу в Інтернеті : <http://www.viche.info/news/3816/>.

181. Русин И. И. Богословские контуры концепции миссии // Богословские размышления. Спецвыпуск «Церковь и миссия». – 2012. – К. : ЕААА. – сс. 12–31.

182. Сипко Ю. Глас вопиющего. – К. : Книгоноша, 2013. – 560 с.

183. Сітарчук Р. Огляд сучасних історіографічних досліджень з історії Адвентистів сьомого дня в Україні // Огляд сучасних історіографічних досліджень з історії адвентистів сьомого дня в Україні / Р. Сітарчук // Українське релігієзнавство. — 2009. — № 49. — С. 249–260.

184. Сітарчук Р. А. Перші адвентисти в Одесі / Роман Анатолійович Сітарчук // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 квітня 2009 р.) / відп. ред. М.І. Михайлуца. — Одеса : ВМВ, 2009. — 397 с. — сс. 303–308.

185. Сітарчук Р. А. Джерела з дослідження початкової історії адвентизму в українських землях / Р. А. Сітарчук // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. — Львів : Логос, 2009. — 768 с. — сс. 232–237.

186. Сітарчук Р. А. Проникнення адвентизму в Європу / Р. А. Сітарчук // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга I. — Львів : Логос, 2007. — сс. 800–806.

187. Сітарчук Р. А. «Антимілітаристська діяльність» адвентистів у розрізі політики самодержавства / Р. А. Сітарчук // Наукові записки. Історичні науки. — Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. — Вип. 12. — 300 с. — сс. 202–213.

188. Сітарчук Р. А. Архівні документи про початки адвентизму на українських землях / Р. А. Сітарчук // Українське релігієзнавство. — 2007. — № 43. — сс. 106–114.

189. Сітарчук Р. А. З історії виникнення та розвитку адвентизму в XIX столітті / Р. А. Сітарчук // Українське релігієзнавство. — 2006. — № 39. — сс. 103–112.

190. Сітарчук Р. А. Методи дослідження діяльності адвентистів сьомого дня в українських землях / Роман Сітарчук // Історична пам'ять. — 2009. — № 1. — 140 с. — сс. 86–91.

191. Сітарчук Р. А. Огляд дисертації О.В. Безносової / Роман Сітарчук // Держава і церква в Україні за радянської доби : зб. наук. статей II Всеукраїнської наукової конференції (Полтава, 18 – 19 жовтня 2007 року) / Полтав. держ. педагогіч. ун-т. – Полтава : АСМІ, 2008. – 344 с. – сс. 269–277.

192. Сітарчук Р. А. Огляд сучасних історіографічних досліджень з історії адвентистів сьомого дня в Україні / Р. А. Сітарчук // Українське релігієзнавство. – 2009. – № 49. – сс. 249–260.

193. Сітарчук Р. А. Перші громади адвентистів у Київській губернії / Р. А. Сітарчук // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 20. – 562 с. – сс. 539–545.

194. Сітарчук Р. А. Радянська історіографія про діяльність протестантських конфесій в Україні / Р. А. Сітарчук // Релігія і церква в історії України : зб. матер. Міжнародної наукової конференції (Полтава, 14 – 16 вересня 2005 року) / Полтав. держ. педагогіч. ун-т. – Полтава : АСМІ, 2006. – 556 с. – сс. 394–403.

195. Сітарчук Р. А. Формування організаційної структури адвентистів сьомого дня / Р. А. Сітарчук // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга I. – Львів : Логос, 2008. – 880 с. – сс. 524–532.

196. Сітарчук Р. А. Адвентисти сьомого дня в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XIX століття – 1917 рік) / Р. А. Сітарчук. – Полтава : Скайтек, 2008. – 324 с.

197. Сітарчук Р. А. Політико-правовий аспект відносин самодержавства та адвентистів у контексті загального протестантського руху в другій половині XIX – перших роках XX століть / Р. А. Сітарчук // Українське релігієзнавство. – 2008. – № 47. – сс. 99–108.

198. Сітарчук Р. А. Адвентисти в Катеринославській губернії за часів царської Росії / Роман Анатолійович Сітарчук // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк : ІППІ «Наука і освіта», 2008. – № 2. – сс. 219–224.

199. Сітарчук Р. А. Взаємовідносини православної церкви та адвентистів за часів Російської імперії / Роман Анатолійович Сітарчук // Культурологічний вісник : науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 23. – 240 с. – сс. 161–167.

200. Сітарчук Р. А. Виникнення адвентизму в Харківській губернії / Роман Анатолійович Сітарчук // Історична пам'ять. Науковий збірник. – Полтава : АСМІ, 2008. – № 1. – 186 с. – сс. 106 – 112.

201. Сітарчук Р. А. Виникнення та перші роки діяльності адвентистів у Херсонській губернії / Роман Анатолійович Сітарчук // Література та культура Полісся / [відп. ред. і упор. Г. В. Самійленко]. – Ніжин : Видавництво НДУ імені М. Гоголя, 2007. – Вип. 36 : Історія та культура Полісся у загальноукраїнському контексті. – 328 с. – сс. 197–207.

202. Сітарчук Р. А. Зародження адвентизму в бессарабських землях у складі Російської імперії / Роман Анатолійович Сітарчук // Культура – наука – цивілізація : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 15 травня 2008 року) / Аграрний коледж управління і права ПДАА. – Полтава, 2008. – 342 с. – сс. 61–63.

203. Сітарчук Р. А. Зародження адвентизму в Таврійській губернії (кінець XIX – початок XX століть) / Роман Анатолійович Сітарчук // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – Вип. XXI. – 560 с. – сс. 121–125.

204. Сітарчук Р. А. Із історії адвентистів сьомого дня в Полтаві / Роман Анатолійович Сітарчук. – Полтава – Київ : Джерело життя, 2007. – 30 с.

205. Сітарчук Р. А. Наукова література про зародження адвентизму в українських землях у складі Російської імперії / Роман Анатолійович Сітарчук // Історична пам'ять. Науковий збірник. – Полтава : АСМІ, 2006. – № 2. – 198 с. – сс. 131–140.

206. Сітарчук Р. А. Німецький чинник в історії становлення адвентизму на

українських землях у складі Російської імперії / Роман Анатолійович Сітарчук // Вопросы германской истории : сб. науч. тр. / отв. ред. С.И. Бобылева. – Днепропетровск : Пороги, 2007. – 410 с. – сс. 72–80.

207. Сітарчук Р. А. Обрядовість і місіонерство адвентистів у перші роки їх діяльності в українських землях / Роман Анатолійович Сітарчук // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк : ІПШ МОНУ і НАНУ «Наука і освіта», 2009. – № 1. – сс. 43–50.

208. Сітарчук Р. А. Освітньо-видавнича діяльність адвентистів у Наддніпрянській Україні / Роман Анатолійович Сітарчук // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : видавництво ДНУ, 2008. – 404 с. – сс. 254–262.

209. Сітарчук Р. А. Про передумови та причини виникнення і становлення протестантизму в Україні / Роман Анатолійович Сітарчук // Історична пам'ять. Науковий збірник. – Полтава : АСМІ, 2006. – № 1. – 182 с. – сс. 36–45.

210. Сітарчук Р. А. Політика самодержавства щодо адвентистів у контексті загального євангельського руху у 1905–1913 рр. / Роман Анатолійович Сітарчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця, 2008. – Вип. 13. Серія : історія. – 432 с. – сс. 34–39.

211. Сітарчук Р. А. Зародження адвентизму на теренах Волинської і Подільської губерній / Р. А. Сітарчук // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк : ІПШ МОНУ і НАНУ «Наука і освіта», 2007. – № 4. – сс. 114–119.

212. Сітарчук Р. А. Особливості політики Російської православної церкви щодо євангелістів наприкінці XIX – початку XX століть / [Електронний ресурс] : Проект Фундації доброчинних громадських ініціатив «Україна – діаспора» та Фонду Ореста Цапа (Канада). Матеріали Четвертої міжнародної

українсько-канадської наукової конференції «Українство у світі : Україна є там, де живуть українці». Український вимір. – Чернігів, 2008. – Вип. 7. – 842 с. – сс. 709–720. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кол.; 12 см. – Системні вимоги : Pentium–256; 32 Mb RAM; Windows 98/2000XP; Adobe Acrobat Reader, версія 6.0 і вище.

213. Смит Дж. Церковь и постмодернизм. Как найти место в церкви Лиотару, Фуко и Деррида? / Дж. Смит. [пер. с англ. В. Курат]. – Черкасы : Коллоквиум, 2012. – 214 с.

214. Совещание руководителей отделов УКК и конференций УКК (Буча, 5–6 ноября 2012 г.). – Буча, 2012. – 14 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

215. Соловій Р. Виникаюча церква. / Роман Соловій – Черкасы : Коллоквиум, 2012. – 328 с.

216. Сопутствующие материалы. Годичное совещание Украинской униональной конференции церкви АСД «Возрождение и христианская жизнь» (Киев, 21–22 ноября 2012 г.). – Киев, 2012. – 137 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

217. Стасюк О. Більш ніж переможець / О. Стасюк – К. : Джерело життя, 2014. – 480 с.

218. Супутні матеріали. Річна нарада Української уніональної конференції Церкви АСД «Шлях надії» (Київ, 21–23 листопада 2015 р.). – Київ, 2005. – 74 с. – Особистий архів Чершушка І. Г.

219. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша / Чарльз Тейлор ; [пер. з англ. Олексій Панич]. – К. : Дух і літера, 2013. – 664 с.

220. Тепоне В. В. Из истории Церкви Адвентистов Седьмого Дня в России / В. В. Тепоне. – Калининград : Янтарный сказ, 1993. – 324 с.

221. Терлецкий В. Н. Адвентизм / В. Н. Терлецкий. – Полтава, 1912. – 108 с.

222. Тетерятников К. Церковь вчера и сегодня : почему евангельские

церкви остаются маргинальными в обществе? // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. / Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К. : Дух і літера, 2011. – сс. 175–188.

223. Тисельтон Э. Герменевтика. / Пер. с англ. – Черкасы : Коллоквиум, 2011. – 430 с.

224. Титаренко О. Р. Філософсько-релігієзнавчий аналіз соціальних, доктрин християнських конфесій // Українське релігієзнавство. – К., 2003. – № 26 – сс. 37–45.

225. Титаренко О. Р. Соціальне християнське вчення в контексті релігійного модернізму / Титаренко Олексій Русланович. – К., 2004. – 200 с.

226. Титаренко О. Р. Соціальні доктрини християнських церков : важливість філософсько-релігієзнавчого дослідження // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Вип. 54–55. Філософія. Політологія. – сс. 133–134.

227. Титаренко О. Р. Сучасна концепція виховання : між християнською традицією і державною освітою // Християнство і проблеми сучасності. Наук. зб. – К., 2000. – сс. 205–209.

228. Титаренко О. Р. Сучасне соціальне католицьке вчення : проблеми та тенденції // Релігія і церква в Україні : уроки минулого і проблеми сьогодення. – Наук. щорічник – К., 2003. – № 7. – сс. 65–70.

229. Титаренко О. Р. Християнське обґрунтування соціальної діяльності церкви в сучасних умовах // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Наук.зб. – Чернівці, 2003. – Вип. 163–164. Філософія. – сс. 88–89.

230. Три тези головуєчого у Всеукраїнській раді церков митрополита Онуфрія (03.04.2014) [Електронний ресурс] // Уніан-релігії. – Режим доступу : <http://religions.unian.ua/orthodoxy/903850-tri-tezi-golovuyuchogo-u-vseukrajinskiy-radi-tserkov-mitropolita-onufriya-upts.html>.

231. Уайт Е. Керівництво для санаторіїв / Е. Уайт. – К. : Джерело життя, 2014. – 389 с.
232. Уайт Е. Нагорная проповедь Христа / Елен Уайт ; [пер. с англ.]. – Заокский : Источник жизни, 1992. – 160 с.
233. Уайт Е. Про вісім принципів здоров'я/ Е. Уайт. – К. : Джерело життя, 2014.– 198 с.
234. Уайт Е. Сім'я і здоров'я / Е. Уайт. – К. : Джерело життя, 2014. – 234 с.
235. Уайт Е. Чи хочеш бути здоровим? / Е. Уайт. – К. : Джерело життя, 2014. – 215 с.
236. Уайт Е. Велика боротьба / Елен Уайт ; [пер. з англ.]. – Київ : Джерело життя, 1995. – 672 с.
237. Уайт Е. Патриархи и пророки / Елен Уайт ; [пер. с англ.]. – Заокский : Источник жизни, 1994. – 768 с.
238. Уайт Л. мл. Исторические корни нашего экологического кризиса / Линн Уайт мл. // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности : [сборник / пер. с англ. и фр.] ; [составители Л. И. Василенко, В. Е. Ермолаева ; ввод. ст. Ю. А. Шрейдера]. – М. : Прогресс, 1990. – сс. 188–202.
239. Угринович Д. М. Введение в теоретическое религиоведение / Д. М. Угринович. – М. : Мысль, 1973. – 238 с.
240. Федоренко Ф. Секты, их вера и дела / Федор Илларионович Федоренко. – М. : Издательство политической литературы, 1965. – 360 с.
241. Финли М. Пророчества исполняются : [пер. с англ.] / Марк Финли – Заокский : Источник жизни, 2005. – 288 с.
242. Франчук В. И. Просила Россия дождя у Господа [Электронный ресурс] : Электронная Христианская Библиотека / Евангельское движения в Евразии. Материалы и документы. Выпуск 2. – Одесса, 2003. – 1 электрон. диск (CD-ROM) : цв.; 12 см. – Системные требования : Pentium–256; 32 Mb RAM;

Windows 98/2000XP; MS Internet Explorer, версія 5.0 и выше.

243. Харьковченко Є. А. Релігієзнавство : Підручник / Є. А. Харьковченко. – К. : Преса України, 2007. – 379 с.
244. Хацинський А. Здоров'я від голови до п'ят / А. Хацинський. – К. : Джерело життя, 2014. – 700 с.
245. Хейз Р. Этика Нового Завета / Пер. с англ. Г. Ястребова. – М. : ББИ, 2005. – 712 с.
246. Хилл Р., Тармон Дж. Улей. Руководство по благовестию в городах / Р. Хилл, Дж. Тармон : Пер. с англ. – Заокский : Источник жизни, 2014. – 128 с.
247. Холл Д. Переваги вегетаріанства / Дон Холл. – К. : Джерело життя, 2014. – 240 с.
248. Христокін Г. В. Неопатристика як парадигма сучасної православної теології / Г. В. Христокін // Українське релігієзнавство : Бюлетень Української асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. зб. наук. праць / Відп. ред. П. Ю. Павленко – № 43 – К. : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2008. – сс. 61–69.
249. Христокін Г. В. Релігієзнавчий аналіз вчень про богопізнання в сучасній православній теології [Текст] : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Христокін Геннадій Володимирович ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди. – К., 2010. – 234 с.
250. Хэйнц Д. Людвиг Рихард Конради / Даниэль Хэйнц. – Николаев : МедНа, 2006. – 124 с.
251. Церковное руководство Церкви Адвентистов Седьмого Дня / Пер. з англ. – Заокский : Источник жизни, 2000. – 254 с.
252. Черенков М. Баптизм без кавычек / Михаил Черенков. — Черкассы : Коллоквиум, 2012. — 296 с.

253. Черенков М. В християнстві ищите Христа [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/20335-v-xristianstve-ishhi-xrista.html>.

254. Черенков М. Європейська Реформація та український євангельський протестантизм (генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри) / Михайло Черенков. – Одеса : Християнська просвіта, 2008. – 566 с.

255. Черенков М. Лицом к лицу. Евангельская вера в современной культуре / Михаил Черенков. – Одесса : Християнское просвещение, 2008. – 128 с.

256. Черенков М. Накануне. Предчувствие Реформации / Михаил Черенков. – К. : «Книгоноша», 2013. – 229 с.

257. Черенков М. Открытая евангельская идентичность : конфликты и границы // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям. / Редактор-упоряд. Михайло Черенков. К. : Дух і літера, 2011. – сс. 17–26.

258. Черенков М. Своими глазами : Сборник эссе и публицистики / Михаил Черенков. – СПб. : Мирт, 2009. – 192 с.

259. Черній А. М. Онтологія духовності : Антропологічна цілісність у релігієзнавчому вимірі / А. М. Черній. – К. : Українські пропілеї, 1996. – 228 с.

260. Чорноморець Ю. П. Православна теологія на шляху до нової парадигми / Юрій Чорноморець // Філософська думка–Sententiae : Спецвипуск № 3 (2012). – Християнська теологія і сучасна філософія. – Вінниця : ВДТУ, 2013. – сс. 74–88.

261. Чорноморець Ю. П. Теологічне повернення до традиції на початку третього тисячоліття як шлях відкритості та діалогу. / Ю. Чорноморець // Філософська думка –Sententiae. – 2012. – Спецвипуск № 3. – сс. 8–14.

262. Чорноморець Ю. Пріоритети державної політики в релігійній сфері [Електронний ресурс] // День. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/prioriteti-derzhavnoyi-politiki-v-religiyniy-sferi>.

263. Чорноморець Ю. Теологія / Чорноморець Ю., Левченко Т., Христокін Г. // К. : МАН, 2015. – 229 с.

264. Чорноморець Ю. П. Перспективи релігієзнавства в ХХІ столітті / Юрій Чорноморець // Філософська думка. – 2013. – № 3. – сс. 39–54.

265. Шугаєва Л. Н. Релігії світу. / Л. Шугаєва // : навч. пос-к – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.

266. Шугаєва Л. М. Православне сектантство в Україні : особливості трансформації / Людмила Михайлівна Шугаєва. – Рівне, 2007. – 320 с.

267. Юнак Д. История Церкви христиан АСД в России : в 2-х т. / Дмитрий Онисимович Юнак. – Заокский : Источник жизни, 2002. – Т.2. – 2002. – 352 с., [60] л. факс.

268. Юнак Д. История Церкви христиан АСД в России : В 2-х т. Т.1 / Дмитрий Онисимович Юнак. – Заокский : Источник жизни, 2002. – 448 с., л. факс.

269. Юнак Д. О. И помни весь путь / Дмитрий Онисимович Юнак. – Кишинев – М. : Церковь АСД, 2000. – 311 с.

270. Яроцький П. Протестантизм як предмет релігієзнавчого дослідження / П. Яроцький // Українське релігієзнавство. — 2006. — № 40. — сс. 171–187.

271. Яроцький П. Стан пізньопротестанських конфесій / П. Яроцький. Стан пізньопротестанських конфесій // Стан пізньопротестанських конфесій / П. Яроцький // Українське релігієзнавство. — 2008. — № 46. — сс. 302–331.

272. Яроцький П. Християнство : контекст світової історії та культури / Петро Яроцький. – К. : Світ знань, 2000. – 87 с.

273. Яроцький П. Інституалізація протестантизму як вихід у світ / П. Яроцький, Ю. Решетніков // Християнство доби постмодерну : колективна монографія. – К. : Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2005. – Українське релігієзнавство. – 2005. – № 3. – сс. 238–261.

274. Яроцький П. Л. Релігієзнавство : Сучасні релігійні процеси у світі й Україні / Яроцький П. Л. – К. : Кондор, 2013 – 442 с.

275. Martin J. P. Toward a Post-Critical Paradigm / J. P. Martin // New Testament Studies. – 1987. – vol. 33. – pp. 370–385.

276. Schatalov Y. The contours of communitarian theology // Філософська думка-Sententiae : Спецвипуск № 4 (2013) : «Герменевтика традиції та сучасності у теології та філософії». – Вінниця : ВДТУ, 2013. – сс. 254–280.

277. Stephen B. B., Schroeder R. P. Constants in context. A Theology of Mission for Today. – New-York : Orbis Books, 2004. – 488 p.